

درآمدی بر منابع فلسفه

حجت‌الاسلام و امام‌المسلمین دکتر حسن منصوریان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

در آمدی بر منابع فلسفه

نویسنده:

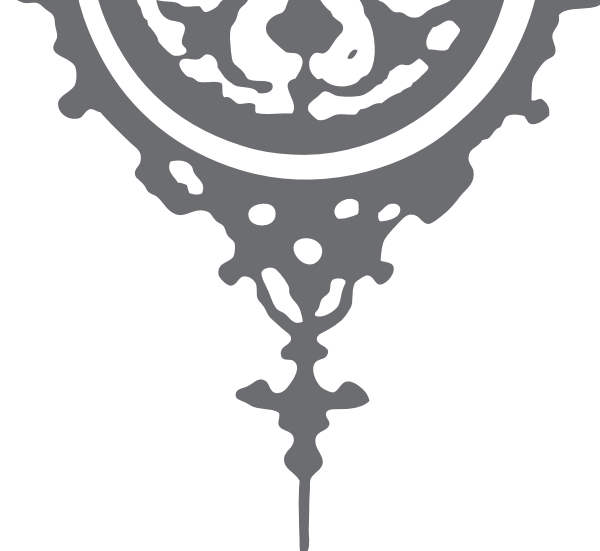
حجت الاسلام والمسلمین دکتر حسن منصوریان

فهرست

۷.....	پیشگفتار.....
۱۶.....	مقدمه.....
۱۹.....	فصل اول: تاریخ فلسفه و آشنایی با فلسفه.....
۲۰.....	تاریخ و آشنایی با فلسفه، رده ابتدایی.....
۲۱.....	منابع تاریخ و آشنایی با فلسفه، رده متوسط.....
۲۲.....	منابع تاریخ و آشنایی با فلسفه، رده تخصصی.....
۲۴.....	فصل دوم: منابع مکاتب فلسفه اسلامی.....
۲۵.....	منابع مکتب مشاء.....
۳۰.....	منابع مکتب اشراق.....
۳۱.....	حکمت متعالیه.....
۳۳.....	فصل سوم: منابع مکاتب فلسفی شرق.....
۳۴.....	کنفوسیانیسم.....
۳۵.....	نئو کنفوسیانیسم.....
۳۵.....	تائوئیسم.....
۳۵.....	شینتو.....

۳۶.....	لیگالیسم
۳۶.....	مائوئیسم
۳۷.....	فلسفه هندو
۳۸.....	فلسفه بودایی
۳۸.....	فلسفه سیک
۳۸.....	جینیسم
۳۹.....	کارواکا
۴۰.....	فصل چهارم: منابع مکاتب فلسفی غرب
۴۱.....	سوفیسم
۴۲.....	اسکولاتیک (مکتب مدرسی)
۴۳.....	ایده آلیسم
۴۷.....	رنالیسم
۴۷.....	رنالیسم فلسفی
۴۸.....	رنالیسم اخلاقی
۴۹.....	رنالیسم ادبی
۴۹.....	پوزیتیسم
۵۰.....	اگزستانسیالیسم
۵۰.....	الف) اگزستانسیالیسم مسیحی
۵۱.....	ب) اگزستانسیالیسم بی‌خدایی
۵۱.....	فمنیسم
۵۱.....	پراگماتیسم
۵۲.....	دگماتیسم
۵۲.....	امانیسم
۵۳.....	ماتریالیسم
۵۴.....	پدیدارشناختی

۵۵.....	سویزکتیویسم
۵۵.....	نقد آثار فلسفه (آثار فلسفه اسلامی و فلسفه غرب)
۶۰.....	فصل پنجم: فلسفهٔ مطلق و فلسفه‌های مضاف
۶۱.....	فلسفه مطلق
۶۱.....	فلسفه های مضاف
۷۷.....	فصل ششم: فرهنگ‌نامه‌ها، منابع الکترونیک و سیر مطالعاتی فلسفه
۷۸.....	فرهنگ‌نامه‌های فلسفی
۷۹.....	سایت‌های فارسی مرتبط با فلسفه
۷۹.....	بهترین سایت‌های دریافت کتاب به زبان انگلیسی
۷۹.....	مکتبه‌های فلسفی
۸۰.....	اشتراک و دریافت رایگان متن مقالات علمی- پژوهشی
۸۰.....	دریافت مجلات (isi)
۸۰.....	سایت‌هایی با نمایه فیلسوفان
۸۱.....	سیر مطالعاتی فلسفه
۸۲.....	روش خواندن فلسفه اسلامی
۸۴.....	سیر مطالعاتی فلسفه تخصصی
۸۷.....	توصیه به دانش‌پژوهان رشته فلسفه
۸۸.....	سبک تحقیق مسایل فلسفی
۸۹.....	صاحب‌نظر شدن در فلسفه

پیشگفتار

منبع‌شناسی و کم‌وکیف رسیدن به مستندات تحقیق و پژوهش در عصر حاضر خصوصاً با پیشرفت و تحول در عرصه‌های الکترونیک و تبدیل فعالیت‌های سخت‌افزاری به سرعت و دقت نرم‌افزاری برای همگان به یک امر ضروری تبدیل شده است و چنانکه نمایان است نه تنها پدیده پژوهش بدون تغذیه از منبع‌شناسی دقیق و بروز هرگز پا نمی‌گیرد بلکه آموزش، خالی از این امر مهم نیز به بار نخواهد نشست و به نوعی از میدان رقابت علم و دانش به حاشیه‌نشینی کشیده خواهد شد. چنین ضرورتی محقق را وادار می‌کند که خود را به همه پتانسیل‌های روز و ابزارهای کاربردی مسلح نماید. بنابراین در ادامه بحث، نخست انواع منابع الکترونیکی و سپس کتاب‌شناسی و دیگر منابع مکتوب را معرفی می‌کنیم و سپس از شیوه رده‌بندی و روش استفاده از کتابخانه سخن می‌گوییم و در ضمن ابحاث منبع‌شناسی، به تقسیم‌بندی به اعتبار اهمیت و ارزش منابع اشاره خواهیم کرد.

منابع الکترونیک

شبکه جهانی اینترنت امروزه جایگاه خود را به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای کمک پژوهشی تثبیت کرده است. عوض اینکه مدت زمان بسیار به شکل دستی در پی یک مطلب و یا اصطلاح علمی جستجو کرد با بکارگیری نرم‌افزارهای گوناگون اسلامی که خوشبختانه با سرعت قابل قبول تقریباً در همه عرصه‌های علوم دینی فراهم آمده

است، می توان با صرف وقت بسیار کم و با اعتماد بیشتر، میراث علمی و گنجینه های معارف را به دست آوریم.

کثیری از منابع دینی به شکل نرم افزاری در آمده و با ازدیاد سرعت جستجو فرایند پژوهش نیز شتاب یافته است. در بسیاری از نرم افزارها دانشوران از طریق بروشورها و برچسب های همراه آنها می توانند کیفیت استفاده از آنها را بیاموزند و از دامنه امکانات و کاربری آنها را اطلاع یابند. پژوهشگر امروزی برای پیدا کردن موضوع یا منبع جدید و حتی در برخی تحقیقات میدانی بدون استفاده از رایانه و اینترنت نمی تواند پژوهش خود را به آسانی سامان دهد به همین دلیل شایسته است که محققان علوم اسلامی هر چه سریعتر با فضای مجازی و کاربردهای آن آشنا شوند.

در رابطه با روش جستجو در اینترنت منابعی هستند که روش استفاده از اینترنت را به ما آموزش می دهند. در واقع حتی با درج کردن یکی دو واژه کلیدی می توان تمام روش های تحقیق و جستجو و استفاده مناسب را از خود موتور جستجوی اینترنت پرسید و حقیقتاً در مراحل ابتدایی به تخصص و مهارت خاصی نیاز نیست. البته برای استفاده دقیق و فنی تر نیاز به آموزش را نمی توان نفی کرد. باید پذیرفت که در فضای اینترنت همه گونه مطالب علمی یافت می شود اما آنچه حائز اهمیت است، تخلق به اخلاق تحقیق و پژوهش و رعایت نمودن حریم ها و حرمت ها و روش صحیح ارجاع به برداشت هاست.

کیفیت شناخت پایگاه های علمی

شناخت منابع علمی پایگاه ها و وبلاگ های مربوط به نیازهای پژوهشی به دو صورت

است:

الف) گاهی آدرس آن را در اختیار داریم. در این صورت آن را در نوار ابزار بالای صفحه مانیتور می نویسیم و وارد آن پایگاه می شویم. سپس در همان پایگاه با نوشتن واژه های کلیدی در کادری که برای جستجو تعیین شده است می توانیم دریابیم که درباره موضوع ما مطلبی هست یا نه، از این رو دانستن نشانی سایت ها و وبلاگ ها و آشنایی با قلمرو موضوعات آن ها بسیار مفید و سبب صرفه جویی در وقت است.

ب) گاهی هیچ نشانی از آن وبلاگ و پایگاه نداریم. در این صورت نزدیک ترین

واژگانی را که بر آن دلالت می‌کند، در موتور جستجوی گوگل می‌نویسیم و با کلیک کردن بر گزینه جستجو آن را می‌یابیم. فرض کنید که شما می‌خواهید، بدانید در کشور ما چه نشریاتی و با چه موضوعاتی چاپ می‌شوند، در این صورت از طریق گوگل وارد شوید و بنویسید «پایگاه نشریات کشور»، شما با همین کلمات به نشانی آن (www.magiran.com) دست می‌یابید. همچنین هنگامی که در جستجوی مطالبی خاص هستیم، گاهی به صورت اتفاقی وارد وبلاگ و سایت مناسب با نیازهای خود می‌شویم، در این حالت می‌توانیم این نشانی‌ها را برای استفاده احتمالی در آینده یادداشت کنیم.

اقسام منابع مکتوب

منابع مکتوب در تقسیم‌بندی ابتدایی بر دو دسته‌اند:

الف) منابع مرجع: منابعی هستند که مهم‌ترین محتوا و کلیدی‌ترین مطالب را بصورت فشرده و به سهولت در اختیار پژوهشگران قرار می‌دهند به گونه‌ای که پژوهشگر با مراجعه به آن‌ها قادر است در کوتاه‌ترین زمان اطلاعات و محتوای ضروری اولیه را در مورد موضوع مدنظر به دست آورد.

نمونه‌هایی از منابع مرجع عبارتند از: دائرةالمعارف‌ها و فرهنگ اصطلاحات و فرهنگ واژگان و اصطلاح‌نامه‌ها، معجم‌ها، تاریخ علم، تاریخ تمدن و سفرنامه‌ها و سالنامه‌ها.

تقسیمات منابع مرجع

۱. منابع مرجع بر اساس محتوا به سه دسته کلی طبقه‌بندی می‌شوند:

الف) فرهنگ واژگان‌ها: این منابع به تک‌زبانه و چندزبانه و همچنین به عمومی مانند لغت‌نامه دهخدا و تخصصی مانند فرهنگ واژگان فقهی یا فلسفی تقسیم می‌شوند.

ب) دائرةالمعارف‌ها: کتاب‌های دائرةالمعارفی به عمومی مانند دائرةالمعارف مصاحب و تخصصی مانند دائرةالمعارف قرآن کریم تقسیم می‌شوند.

ج) فهرست‌ها: مانند معجم‌های لفظی، کتاب‌نامه‌ها، مقاله‌نامه‌ها، مشاهیرنامه‌ها، اصطلاح‌نامه‌ها (که واژه‌های نزدیک‌معنا را کنار یکدیگر قرار می‌دهد)، دست‌نامه‌ها) که جدیدترین نظریه‌ها و پژوهش‌های یک موضوع را دسته‌بندی تخصصی می‌کند، و اطلس‌ها (که اطلاعات وابسته به یک دانش مثلاً جغرافیا، کالبدشناسی، دستگاه‌های

صنعتی، گیاهان یا مناطق عملیاتی هشت سال دفاع مقدس را گردآوری می‌کند) این منابع ما را به منابعی راهنمایی می‌کنند که پاسخ ما در آن‌ها نهفته است. مطالب محتوای این منابع مستقیم و فی‌نفسه مطلوب ما نیستند بلکه نقش واسطه‌ای و جنبه‌ابزاری دارند.

۲. منابع مرجع را به اعتبار نقش و کارکرد مستقیم یا غیرمستقیم می‌توان به دو دسته تقسیم کرد:

الف) کتاب‌های مرجع اصلی یا دسته‌اول که منابع مستقیم اطلاعات است و پژوهنده پاسخ پرسش خود را مستقیم از آن می‌گیرد مانند واژه‌نامه‌ها که عبارتند از واژه‌نامه‌های زبان، واژه‌نامه‌های عمومی زبان، واژه‌نامه‌های اختصاصی زبان، آن ۱۰ واژه‌نامه‌های گویش‌ها و لهجه‌ها، کتاب‌های امثال و حکم، واژه‌نامه‌های اختصارات، واژه‌نامه‌های تخصصی و موضوعی، دائرةالمعارف‌ها، دائرةالمعارف‌های عمومی و دائرةالمعارف‌های تخصصی، سالانه‌ها، درسنامه‌ها، دستورنامه‌ها و راهنماها سرگذشت‌نامه‌ها و منابع جغرافیایی و نشریات دولتی.

ب) کتاب‌های مرجع دسته‌دوم یا هدایت‌کننده که جوینده را مانند پل به مرجع دیگر می‌رسانند و پاسخ پرسش او را در بردارند. رابط یا هدایت‌کننده منبعیست که به پاره‌ای از پرسش‌های ما پاسخ می‌دهد. اهمیت آن‌ها بیشتر در این است که پژوهنده را برای رسیدن به پاسخی جامع و گسترده به منابع اصلی یا دسته‌اول راهنمایی می‌کنند و مانند پل‌هایی هستند که جوینده از روی آن‌ها می‌گذرد و به اطلاعات می‌رسد این مراجع عبارتند از: کتابشناسی فهرست‌ها، مقاله‌ها، چکیده‌نامه‌ها و نامه‌ونمايه‌ها.

بنابراین بسیاری از منابع مانند ابزار و پل ما را به منابع لازم می‌رساند و جنبه معرفی‌کننده دارند این منابع را منابع واسطه می‌نامیم. به این منابع معمولاً باید پیش از منابع اصلی یا غیرواسطه‌ای مراجعه کرد، مانند معاجم‌های لفظی و موضوعی، کشف‌الایات‌ها، الدلیل‌ها و نمایه‌ها؛ اما در برابر اینها، منبع اصلی یا غیرواسطه‌ای وجود دارند، که خود هدف محقق است و پژوهشگر به منظور استفاده نقلی و نقل مطالب آن‌ها از این منابع استفاده می‌کند. مانند کتاب عدل‌الهی از استاد مطهری. اما اگر این کتاب در پاورقی یا کتاب‌نامه یا حتی در متن به منبعی ارجاع دهد و وسیله و واسطه‌ای شود که محقق به آن مرجع اصلی

مراجعه کند، منبع واسطه خواهد بود. در اخلاق پژوهش، صلاح نیست که محقق بدون مراجعه به منبع اصلی، نام و مشخصات یک یا چند منبع را از منابع واسطه بگیرد و در زیر تحقیق خود بنویسد. اگر این کار درباره مباحث اصلی تحقیق او باشد، اعتبار کار او را کمتر خواهد کرد، زیرا خواننده در می‌یابد که نویسنده حتی در مباحث اصلی خود غیر مستقیم از دیگران نقل می‌کند؛ البته اگر منبع اصلی واقعاً نایاب باشد و دسترسی به آن ممکن نباشد، می‌توان با روشی خاص به این منابع بدون دیدن آنها، ارجاع داد.

منابع به اعتبار مخاطب نیز دارای اقسامی است:

الف) عمومی: این قسم به همه عرصه‌های زندگی مربوط می‌شود و مخاطبان متنوعی

دارد.

ب) درسی: مربوط به فراگیران خاص دانش‌آموزان و دانش‌پژوهان است و سطح

دارد.

ج) علمی - تخصصی: در این قسم، منابع، زبان خاص هر علم را دارند و بیشتر برای

اهل آن علم به کار می‌روند، مانند کتاب‌های پزشکی.

د) مرجع‌ها: این نوع از منابع بر اساس مدخل و به صورت الفبایی تهیه می‌شوند و

گونه‌های مختلفی از مطالب را در بردارند. از این رو، مخاطب واحدی برای آن‌ها متصور

نیست. چنانکه در بالا گفتیم، منابع مرجع مکتوب بر سه دسته‌اند و مخاطب هر نوع از

آن‌ها متفاوت است:

فرهنگ واژگان: فرهنگ‌های تک‌زبانه برای مبتدیان دشوارترند. با این حال،

توصیه می‌شود که آنان خود را به مرحله‌ای برسانند که در فرایند یادگیری زبان

بتوانند به فرهنگ‌های تک‌زبانه مانند انگلیسی به انگلیسی مراجعه کنند. گاهی نیز

لازم است که برای معادل‌یابی به فرهنگ‌های دوزبانه یا چندزبان مراجعه کرد.

فرهنگ‌ها به عمومی و تخصصی نیز تقسیم می‌شود اگر عمومی باشند به کار کسانی

می‌آیند که می‌خواهند واژگان عمومی و روزمره را بشناسند، مانند لغت‌نامه دهخدا، ولی

اگر فرهنگ‌نامه تخصصی باشد، کسانی که می‌خواهند مفاهیم رشته‌ای خاص را بشناسند

می‌توانند به آن‌ها مراجعه کنند، مانند فرهنگ‌نامه فلسفی یا فقهی.

دایرةالمعارف‌ها: بهتر است برای کسب اطلاعات دربارهٔ مباحث علمی فقط از دایرةالمعارف‌های تخصصی همان رشته استفاده شود، از این رو به دایرةالمعارفی مانند مصاحب برای استفادهٔ تخصصی نمی‌توان مراجعه کرد.

فهرست‌ها: مانند معجم‌های لفظی، کتاب‌نامه، مقاله‌نامه‌ها، مشاهیرنامهٔ تزاروس (اصطلاح‌نامه)، دست‌نامه‌ها و اطلس‌ها (مثلاً در موضوعات جغرافیا، کالبدشناسی، دستگاه‌های صنعتی، گیاهان و مناطق عملیاتی هشت سال دفاع مقدس) که بر حسب نیاز، مخاطبان متفاوتی را در بر می‌گیرد.

کتابخانه‌شناسی

یکی از فضاهای تأثیرگذار منابع عرصهٔ تحقیق و پژوهش کتابخانه و اطلاعات و شناخت کافی از ساختار استاندارد آن است. در واقع کتابخانه‌شناسی یعنی آشنایی با چگونگی رده‌بندی کتاب‌ها، آشنایی با امکانات و کارکردهای آن‌ها در کتابخانه و نیز روش یافتن یک منبع در کتابخانه است. در کل، منابع در کتابخانه به دو صورت رده‌بندی می‌شوند:

الف) روش دیوی یا همان روش ده‌دهی یا اعشاری است که به اختصار آن را دی‌دی‌سی گویند. در این نظام رده‌بندی همهٔ علوم و معارف بشری در ۱۰ گروه طبقه‌بندی می‌شود و برای هر گروه از علوم بشری یک عدد سه‌رقمی قرار می‌گیرد. مثلاً تمام فرهنگ‌ها، دائره‌المعارف‌ها و نشریات که موضوعات مختلفی دارند و تعیین‌کننده یک موضوع معین نیستند، در گروه سختی قرار می‌گیرند و شماره‌ای که برای اینگونه موضوعات در نظر گرفته می‌شود، ۰۰۰ تا ۹۹ است.

ب) روش رده‌بندی کنگره

رده‌بندی کتابخانه‌ای کنگره (LCC)، شیوه‌ای برای رده‌بندی موضوعات کتاب‌ها و دانش‌ها است بدین گونه که به جای کدگذاری شماره، با استفاده از یک یا چند حرف انگلیسی، ترتیب موضوعات کلی در نظر گرفته می‌شود و از اعداد نیز برای توسعه آن بهره‌برداری می‌گردد. این طرز از رده‌بندی، اساس نظام رده‌بندی کتابخانه کنگره آمریکا است که طرح متشکل از ۲۱ رده در قالب حروف الفبای انگلیسی تنظیم شده است ولی

در حال حاضر از تعداد ۲۶ حرف الفبا، حروف I,O,W,X,Y در این روش رده‌بندی به کار نمی‌رود و برای توسعه و گسترش‌های آینده ذخیره شده‌اند. این نظام کتابخانه‌ای، موضوع محور و ساختار آن به شکل سلسله‌مراتب، از کل به جز است که حروف بزرگ در کنار رده اصلی برای تشکیل رده‌های فرعی به کار رفته است. البته برای تقسیمات فرعی نیز از اعداد صحیح استفاده می‌گردد.

روش دستیابی به منابع

اگر با کتابخانه منظمی سر و کار دارید بکوشید تا جای منابع مرجع و دسته‌های دیگر از منابع را به اجمال یاد بگیرید. برای یافتن یک اثر بهترین راه این است که نام پدیدآورنده و نام کتاب و یا شماره بازیابی را در رایانه جستجو کنید. در صورت وجود آن اثر به آسانی به آن دست می‌یابید. اما گاهی فقط یکی از آن دو را به خاطر دارید و یا همان یک مورد را نیز به طور کامل در اختیار ندارید، هرچه اطلاعات داده شده شما به رایانه کلی‌تر یا ناقص‌تر باشد، یافتن منبع، وقت بیشتری می‌طلبد. البته می‌توانید برای دستیابی سریع‌تر از طریق انتخاب گزینه‌های خاص در رایانه دامنه جستجو را تنگ‌تر کنید. مثلاً جستجو را فقط در کتاب‌ها یا فقط در نشریات یا در کتابخانه دیجیتال معینی منحصر کنید. فقط با داشتن کلیدواژه‌ها نیز می‌توان به صورت اتفاقی به منابع دست یافت. به هر حال باید به شکل آزمون و خطا همه مترادف‌ها و متضادها‌های کلیدواژه را آزمایش کنیم. این کلیدواژه‌ها بیشتر در عنوان کتاب یا در نام نویسنده کاربرد دارد. مثلاً با درج نام علامه طباطبایی در قسمت پدیدآورنده، می‌توانیم به نام کتاب‌های او دست یابیم، که اگر عنوان کتاب را دقیق جستجو نکنیم، شاید منابعی برای ما فهرست شوند، که ربط چندانی به بحث ما ندارد. خوب است بدانیم که اگر در دو طرف کلیدواژه گیومه بگذاریم، دامنه جستجو محدودتر می‌شود و نتیجه جستجو به مطلوب ما نزدیک‌تر خواهد بود.

استفاده از نشریات

معمولاً همه رشته‌ها یک یا چند نشریه تخصصی دارند که ادواری منتشر می‌شوند. در بسیاری از کتابخانه‌ها نشریات عمومی و تخصصی مربوط به رشته‌های مختلف را در

قسمت خاص و بیشتر به صورت الفبایی در دسترس محققان قرار می‌دهند. شماره‌های پیشین را نیز در آرشیو نگاه می‌دارند. در رایانه‌های مستمر در کتابخانه نیز یک نوع جستجو، با عنوان «جستجو در نشریات»، وجود دارد.

مهارت انتخاب کتاب

محقق روشمند میداند که برای تحقق اهداف خود باید به چه منابعی مراجعه کند. شناخت از همه منابعی که در کتابخانه‌ها نگهداری می‌شوند و کارکردها و ویژگیهای منابع، این امکان را برای دانش پژوهان فراهم می‌کند که بدانند هر کتابی به چه کار می‌آید. اگر ابهام در معنای واژه‌ها بود، باید به فرهنگ‌واژگان مراجعه کرد. و حتی اگر واژه مورد نظر تخصصی باشد به حتم معنای اصطلاحی دارد و باید به فرهنگ‌نامه‌های تخصصی مراجعه کنیم. همیشه بهتر است که تحقیق خود را از راه واژه‌شناسی آغاز کنیم. شفاف‌سازی واژگانی ما را از خلط مباحث می‌رهاند. سپس باید بکوشیم تا درباره آن بحث اطلاعات دائرةالمعارفی بیابیم. بنابراین اگر در این موضوع به اطلاعات اولیه و عمومی نیاز داشته باشیم، مثلاً در صدد باشیم که با معانی اصطلاحی تاریخچه نظریات مشهور و منابع دسته‌اول، درباره موضوع نبوت آشنا شویم، باید به دایرةالمعارف‌هایی مراجعه کنیم که در رشته کلام نگاشته شده‌اند. اگر بخواهیم بدانیم که جدیدترین پژوهش‌ها درباره موضوع ما چه می‌گویند، باید فصلنامه‌ها و نشریات ادواری آن مراجعه کنیم. همچنین اگر هنگام مطالعه یک کتاب دریافتیم که مطالب آن برای ما دشوار است پیش از انتخاب این کتاب می‌بایست منبع ساده‌تری را در همین زمینه گزینش و مطالعه می‌کردیم.

مهارت کتاب‌شناسی

معرفی کتاب یا کتاب‌شناسی یکی از مهارت‌هاییست که به خودی خود برای دانش پژوهان سطح دو یا کارشناسی دانشگاه موضوعیت دارد. در کل، در مقطع اول تحصیلی هر رشته دانش‌پژوه باید در حد خود، یک کارشناس و مؤلف‌شناس باشد و به اجمال بداند که در هر رشته چه آثار مهمی وجود دارد و از ویژگی‌ها و محتوای آنها به اندازه کافی آگاه باشد. مهارت کتاب‌شناسی به عنوان یک سرمایه اولیه، دانش پژوهان را در پیشرفت‌های آینده ایشان

یاری خواهد کرد. این مهارت برای کسی که در آستانه تحقیق است، اهمیت دوچندان می‌یابد، زیرا مقدمه گردآوری اطلاعات درباره موضوع تحقیق، این است که شخص شناخت کافی به منابع را دارا باشد. برای معرفی کتاب باید به پرسش‌های زیر پاسخ دهیم: نام کتاب، نام مؤلف، نام انتشارات، شماره چاپ، محل و سال انتشار، زبان اثر، شخصیت و تخصص‌های مؤلف، دیگر تألیفات مؤلف، اهداف او از تالیف اثر، اینکه آیا به اهداف خود رسیده است؟ روش تحقیق مؤلف و مخاطبان این کتاب، همچنین اگر استفاده از منبع روش خاصی دارد مانند برخی دائرةالمعارف‌ها فرهنگ‌نامه‌ها و نرم‌افزارها آن روش چگونه است؟ از سر چند بخش به فصل دارد و هر کدام به چه مباحثی می‌پردازند؟ کدام فصل‌ها مفصل‌ترند؟ نقاط ضعف و قوت کتاب کدامند؟ آیا کتاب انسجام کافی دارند؟

■ ■ ■ مقدمه

واژه فلسفه برگرفته شده از زبان یونانی به معنی خرد دوستی است و در اصطلاح از ناحیه متخصصین این علم تعاریف مختلفی بیان شده است، مانند:

افلاطون: فلسفه لذتی گرامی است؛ که خاستگاه آن شگفتی در برابر با جهان است.^۱

ارسطو: فلسفه آگاهی به موجودات است از آن سو که وجود دارند.^۲

ابن سینا: فلسفه؛ علم به حقایق تمام اشیا است؛ به اندازه ای که برای انسان ممکن است بر آن‌ها آگاهی یابد.^۳

ملاصدرا: فلسفه استکمال نفس انسان، از طریق آگاهی به حقایق موجودات؛ همان گونه که در خارج هستند و همچنین فلسفه؛ حکم حقیقی به وجود داشتن موجودات با استفاده از برهان و نه با ظن و گمان و تقلید، به حد وسع انسانی است.^۴

کانت: فلسفه شناخت عقلانی است که از طریق مفاهیم حاصل شده باشد.^۵

هگل: فلسفه، بحث در امر مطلق است.^۶

۱- دورانت، ویل. تاریخ فلسفه. ص. ۱.

۲- ارسطاطالیس، ارسطو. متافیزیک.

۳- صناعی دره، منوچهر. فرهنگ فلسفی.

۴- قوام‌شیرازی، ملاصدرا. اسفار اربعه. ۱. ص. ۴۷.

۵- هایدگر، مارتین. پایان فلسفه و نتیجه تفکر.

۶- لو، جانانان. مقدمه‌ای بر فلسفه. ص. ۱۲.

وونت: کار اساسی فلسفه متحد ساختن معرفت‌هایی است که از راه علوم مختلف بدست می‌آیند تا به این ترتیب مجموعه‌ای واحد و پیوسته ایجاد شود.^۱

همانطور که از تعاریف فلسفه بدست می‌آید این علم دارای وسعت و ابعاد زیادی است و از جهت معرفی منابع باید ملاحظات جنبه‌ها و تقسیمات و حیثیتهای مختلف این علم را در نظر داشت. بنابراین شاکله ارائه منابع فلسفه با در نظر گرفتن این امر با تقسیمات مختلف، بدین صورت آورده می‌شود:

تاریخ و آشنایی با فلسفه: ابتدایی، متوسط، تخصصی

جغرافیای مکانی و سنتی فلسفه: فلسفه اسلامی، فلسفه شرقی^۲، فلسفه غربی

مکاتب^۳ خطه‌های فلسفی:

فلسفه اسلامی: مشاء، اشراق، حکمت متعالیه

فلسفه شرق: کنفوسیانیسم، نئو کنفوسیانیسم، تائوئیسم، شینتو، لیگالیسم، مائوئیسم،

فلسفه هندو، فلسفه بودایی، فلسفه سیک، جینیسم، کارواکا

فلسفه غرب: سوفیسم، اسکولاتیسم، ایده‌آلیسم، رئالیسم، پوزیتیسم، اگرستانسیالیسم،

فمنیسم، پراگماتیسم، دگماتیسم، امانیسم، ماتریالیسم، پدیدارشناختی، سوپژکتیویسم

موضوع فلسفه:

فلسفه مطلق^۴

۱- لو، جانانان. مقدمه‌ای بر فلسفه. ص. ۱۲.

۲- فلسفه شرق یا فلسفه آسیایی فلسفه‌های گوناگونی را شامل می‌شود که در شرق و جنوب شرق آسیا ریشه دارند، از جمله فلسفه چینی، فلسفه ژاپن، فلسفه کره که در آسیای شرقی و ویتنام رواج دارند، و فلسفه هندی (شامل فلسفه بودایی) که در آسیای جنوبی، تبت و جنوب شرق آسیا رواج دارند.

این اصطلاح گاه به اشتباه به فلسفه یهودی، فلسفه بابل و فلسفه اسلامی نیز اطلاق می‌شود، اما با توجه به غلبه سنت ارسطویی در این فلسفه‌ها، می‌باید آن‌ها را ذیل فلسفه غرب به‌شمار آورد. این تقسیم‌بندی صرفاً جغرافیایی نیست بلکه در تفاوت‌های کلی مفهومی و هرمنوتیک میان سنت‌های غربی و شرقی همچنین ادیان رایج در این سرزمین‌ها ریشه دارد.

۳- معمولاً، فالاسفه بر اساس مکاتب فکری که دارند، شناخته می‌شوند. یک مکتب یا سیستم فلسفه، شامل یک شیوه خاص تفکر و آراء خاص در زمینه‌های مختلف فلسفی است.

در فلسفه، مکاتب زیادی وجود دارند؛ بعضی از آن‌ها فقط مربوط به زمینه یا شاخه‌ای خاص هستند، اما بعضی دیگر، همه زمینه‌ها را در بر می‌گیرند. برای مثال، از میان مکاتب فلسفه غرب:

مکاتب رئالیسم و ایده‌آلیسم مربوط به شاخه معرفت‌شناسی هستند.

مکتب اصالت عقل و مکتب اصالت تجربه بر اساس روش‌های فلسفی بنا شده‌اند.

مکتب‌های اصالت طبیعت و اصالت ماورای طبیعت در باره مابعدالطبیعه هستند.

۴- فلسفه‌ی مطلق دانشی است که از «موجود بما هو موجود» بحث می‌کند و از آن به فلسفه اولی یاد می‌شود.

فلسفه مضاف^۱: فلسفه اخلاق، فلسفه دین، فلسفه تحلیلی، فلسفه حقوق، فلسفه روانشناسی، فلسفه زندگی، فلسفه فرهنگ، فلسفه علم، فلسفه منطق، فلسفه علوم اجتماعی، فلسفه سیاست، فلسفه تاریخ، فلسفه عرفان، فلسفه فقه، فلسفه علم اصول، فلسفه هنر

فرهنگنامه های فلسفی

نقد فلسفه

سایتها و نرم افزار های فلسفی

کتابهای معروف و پرطرفدار فلسفی جهانی

راهنمای تحصیل و تحقیق فلسفه

فهرست فلاسفه مشهور

۱- فلسفه‌ی مضاف را اینگونه تعریف می‌کنیم: دانشی است که با روش عقلانی یا تاریخی به صورت فرآورانه به تحلیل یا توصیف مضاف‌الیه خود می‌پردازد. فلسفه‌های مضاف، به تعداد مضاف‌الیه‌ها می‌توانند تکرر بیابند اما باید گفت فلسفه‌ی مضاف دو قسم است:

فلسفه‌ی مضاف به دانش: یک قسم فلسفه‌ی مضاف به دانش داریم؛ یعنی مضاف‌الیه ما، خودش یک دانش است، آن هم یک دانش نظام‌مند با سیستم به اصطلاح نظام‌وار، که فلسفه به آن اضافه می‌شود.

فلسفه‌ی مضاف به غیردانش: فلسفه‌ی مضاف به غیرعلم است؛ غیرعلم، مثلاً در «فلسفه‌ی دین»: بنا بر این [که دین یک پدیده است]، فلسفه‌ی دین می‌شود یک فلسفه‌ی مضاف به غیرعلم. فلسفه‌ی زبان هم فلسفه‌ی یک دانش نیست، اما فلسفه‌ی حقوق، فلسفه‌ی اصول فقه؛ اینها، فلسفه‌های مضاف به دانش هستند و در بحث معرفی منابع فلسفه مضاف به دانش در همان علم مربوطه منبع شناسی صورت می‌گیرد.

فصل اول

تاریخ فلسفه و آشنایی با فلسفه

تاریخ و آشنایی با فلسفه، رده ابتدایی:

- لذات فلسفه، ویل دورانت، ترجمه: زریاب خویی
- ماجراهای فلسفه، ویل دورانت، ترجمه: ابولفضل حقیری قزوینی
- دعوت به فلسفه، ویل دورانت، ترجمه: قزوینی
- الفبای فلسفه، نایجل واربرتون، ترجمه: مسعود علیا
- چگونه فیلسوف شویم؟، نایجل واربرتون، ترجمه: حسن پور
- تاریخچه ی کوتاهی از فلسفه، نایجل واربرتون، ترجمه: مریم تقدیسی
- فلسفه در سی روز، ژانیکو، ترجمه: حسن پور و سردابی
- کتاب کوچک فلسفه (حکمت بزرگترین اندیشمندان جهان به زبان خودمانی)، گریگوری برگمن، ترجمه: کیوان قبادیان
- سری آشنایی با فلاسفه، پل استراترن، ترجمه: مترجم های مختلف، (مجموعه ۱۵ جلدی که هر جلد حدود پنجاه، شصت صفحه به معرفی یک فیلسوف می پردازد)
- نگاهی به فلسفه (سبک کردن بار سنگین فلسفه)، دونالد پالمر، ترجمه: عباس مخبر
- فلسفه در شش ساعت و پانزده دقیقه، ویتولد گومبروویچ، ترجمه: پروانه پور
- بزرگان فلسفه، هنری توماس، ترجمه: بدره ای

- وزن چیزها: فلسفه و زندگی خوب، جین کازز، ترجمه: عباس مخبر
- فلسفه برای نوآموزان، پل تامسون، شارون ام، ترجمه: حوریه هوشیدری
- سوال های چند هزار ساله، استیون لو، ترجمه: منصوره حسینی
- سرگذشت فلسفه، برایان مگی، ترجمه: حسن کامشاد
- نگاهی اجمالی به فلسفه؛ از روشنگری تا امروز، رابرت سیمر، ترجمه: افشاری، مهراندیش
- درآمدی بر فلسفه، ادوارد کریج، ترجمه: زنجانی
- پنجاه ایده ی فلسفه که باید بدانید، بن دوپره، ترجمه: پورعلم
- فلسفه در چند دقیقه (دویست مفهوم کلیدی به زبان ساده)، مارکوس ویکس، ترجمه: اصلانی
- مردان اندیشه، برایان مگی، ترجمه: فولادوند
- فلاسفه ی بزرگ، برایان مگی، ترجمه: فولادوند
- تاریخ فلسفه جهان، رابرت سالومون / هیگینز، ترجمه: منوچهر شادان
- فهم فلسفه {سه جلد}، جان پرایس، ترجمه: رضا علیزاده
- بیابید فلسفه بورزیم، ریچارد گریل، ترجمه: کیوانفر
- فلسفه for dummies، مارتین کوهن، ترجمه: مهدی شفقتی

منابع تاریخ و آشنایی با فلسفه، رده متوسط

- مکتب های فلسفی از دوران باستان تا امروز، ترجمه و تالیف: پرویز بابایی
- درآمدی بر فلسفه مدرن اروپایی، گراهام وایت، ترجمه: ناهید احمدیان
- مسائل فلسفه، برتراند راسل، مترجم: منوچهر بزرگمهر
- آموزه های اساسی فیلسوفان بزرگ، اس ای فراست، ترجمه: غلامحسین توکلی
- نقد تفکر فلسفی غرب، اتین ژیلسون، ترجمه: احمد احمدی
- مبانی فلسفی جدید از دکارت تا کانت، ویلیام برنر، ترجمه: سلیمانی
- از دکارت تا ویتگنشتاین، تاریخ مختصر فلسفه جدید، راجر اسکروتن، ترجمه: اسماعیل سعادت‌تی‌خمسه

- تاریخ فلسفه غرب، ۳ جلد، برتراند راسل، ترجمه: دریابندری
- فلسفه معاصر، فردریک کاپلستون، ترجمه: اصغر حلبی
- پرسش های بزرگ، رابرت سالمون، ترجمه: گلاب بخش
- گفتگوهای فلسفی، رابرت ام مارتین، ترجمه: سلیم زاده
- کلیات فلسفه، استرول / ریچارد پایکین، ترجمه: مجتبی
- کتاب فلسفه یا پژوهش حقیقت، پرفسور لوین، ماری کروک هافمن، کاسرلی، ترجمه سید جلال الدین مجتبی

منابع تاریخ و آشنایی با فلسفه، رده تخصصی

- تاریخ فلسفه، ۹ جلد، فردریک کاپلستون، مترجمان: منوچهر بزرگمهر، اعوانی، اعلم، مجتبی، آشوری، سعادت، خرمشاهی، آذرنگ، ثانی^۱
- تاریخ فلسفه راتلج، ۱۰ جلد، استوارت براون، ترجمه: مرتضوی، معظمی، فتحی، خوشنویس، حقیری^۲
- نزهه الارواح و روضه الافراح (تاریخ الحكماء)، شمس الدین محمد بن محمود شهرزوری
- تاریخ فلسفه در جهان اسلامی (تاریخ الفلسفة العربیة)، حنا الفاخوری و خلیل الجر، ترجمه عبدالمحمد آیتی^۳

۱- این کتاب در بسیاری از دانشگاه‌ها تبدیل به کتاب درسی شده است. و با توجه به حجم اطلاعاتش و وضوح در بیان از منابع مهم اندیشه فلسفی محسوب می‌شود.

۲- مجموعه ده جلدی تاریخ فلسفه غرب که ترجمه تاریخ فلسفه راتلج است. چکیده تاریخ فلسفه غرب، از آغاز آن در سده ششم پیش از میلاد تا زمان حاضر، را در بر می‌گیرد که به شکل تاریخی تنظیم شده است. هدف این مجموعه بحث و بررسی عمیق درباره همه پیشرفت‌های عمده فلسفی است و بدین منظور صفحات بسیاری را به افرادی اختصاص داده است که در نظر عموم دانشمندان از اعظم فلاسفه به‌شمار می‌روند. در عین حال از شخصیت‌های کم‌اهمیت‌تر نیز غفلت نشده است و امید است که خواننده در مجلدات ده‌گانه این کتاب دست‌کم اطلاعات اساسی درباره هر فیلسوف مهمی در گذشته و اکنون را بتواند بیابد. این مجموعه هم برای متخصصان و هم برای دانشجویان و خوانندگان عمومی مفید خواهد بود. هر فصل را یک نویسنده صاحب‌نظر در آن باب نوشته است. فصل‌ها را طوری نوشته‌اند که دسترسی به مطالب آسان باشد و در هر مجلد شرح مصطلحات فنی نیز در پایان آمده است.

۳- عنوان عربی کتاب حاضر، «تاریخ الفلسفة العربیة» است که مترجم با الهام از استاد احمد آرام که در این گونه موارد به‌جای «العربی و العربیة» «جهان اسلام یا اسلامی» به‌کار می‌برده، عنوان تاریخ فلسفه در جهان اسلامی را برای ترجمه کتاب حاضر برگزیده است؛ زیرا به باور وی «کسانی چون فارابی، ابن سینا، غزالی، ابن رشد، ابن باجه، ابن طفیل و ابن خلدون، که ذکرشان در این کتاب آمده و آثار خود را به عربی نوشته‌اند، همه از فرهنگ عظیم اسلامی مایه گرفته‌اند».

- کتاب‌شناسی اجمالی فلسفه اسلامی (۲ جلد)، مرکز پژوهشی دائرة المعارف علوم عقلی اسلامی، معرفی ۳۶۹۱ منبع به همراه فهرست‌های مختلف
- کتاب‌شناسی تفصیلی فلسفه اسلامی (۲ جلد)، مرکز پژوهشی دائرة المعارف علوم عقلی اسلامی، معرفی ۱۱۳۰ کتاب و مقاله از کتابخانه‌های مختلف؛
- تاریخ فلسفه اسلامی، هانری گُربِن، ترجمه سید جواد طباطبایی
- درآمدی بر تاریخ فلسفه اسلامی، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی و مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی
- درآمدی به تاریخ فلسفه اسلامی، نصرالله حکمت^۱

(علی‌محمدی، علی، «فلسفه اسلامی یا عربی (نگاهی تحلیلی بر کتاب تاریخ فلسفه در جهان اسلامی)»، پایگاه مجلات تخصصی نور، کتاب ماه فلسفه، دی ۱۳۹۲، شماره ۷۶، صفحه ۷۵)

۱- مؤلف کتاب معتقد است که «در وضعیت حاضر، تاریخ فلسفه اسلامی را پژوهشگران غربی، مورد مطالعه قرار داده‌اند و محققان عرب به نگارش درآورده‌اند و ما فقط ترجمه کرده‌ایم.» این وضعیت حال حاضر فلسفه اسلامی است، یعنی در دانشگاه‌های سراسر کشور و در حوزه‌های علمیه و فضاهایی که تاریخ فلسفه اسلامی خوانده می‌شود، اثری را به دانشجویان می‌آموزیم که نوشته‌ایم و دیگران نوشته‌اند. به طور یقین می‌گویم که تاریخ فلسفه اسلامی موجود که در دانشگاه‌ها به نسل‌های بعدی می‌آموزیم، تاریخی کاملاً مجعول و قلبی است و ارتباطی با فیلسوفان ما ندارد! در کتاب «درآمدی به تاریخ فلسفه اسلامی» توضیح داده شده است که اگر بخواهیم تاریخ فلسفه اسلامی مطلوب و منطبق با سیمای زیبای فلاسفه خودمان بنویسیم باید اینگونه بنویسیم که توضیح داده شده است.

فصل دوم

منابع مکاتب فلسفه اسلامی

منابع مکتب مشاء

- ما ینبغی ان تعلم قبل الفلسفه (آنچه شایسته است قبل از فلسفه فرا بگیری)، فارابی
- الجمع بین رأی الحکیمین افلاطون الالهی و ارسطو طالیس (جمع بین آراء دو حکیم بزرگ، افلاطون الهی و ارسطو): فارابی رساله فی ماهیه العقل (رساله‌ای درباره ماهیت و چیستی عقل)، فارابی، در این رساله اقسام عقول را تعریف و مراتب آنها را بیان می‌کند.
- اجوبه عن مسائل فلسفیه (پاسخ‌هایی به مسائل فلسفی)، فارابی
- رساله فی اثبات المفارقات (رساله‌ای در اثبات وجود موجودات غیر مادی)، فارابی
- اغراض ارسطو طالیس فی کتاب مابعد الطبیعه (اغراض ما بعد الطبیعه ارسطو)، فارابی، این کتاب یکی از مهم‌ترین کتاب‌های فارابی است که مورد استفاده ابن سینا هم قرار گرفت.
- فصوص الحکمه، فارابی، این کتاب در مورد حکمت الهی و شامل ۷۴ بحث در این زمینه و مباحث نفس می‌باشد.
- رساله الحروف، فارابی^۱
- الواحد و الوحده، ابو نصر فارابی

۱- در این رساله مشکلات کتاب متافیزیک ارسطو را حل می‌کند. یکی از آثار مفصل فارابی است که در آن درباره کلمات عربی و فارسی و یونانی که بر عینیت و تحقق دلالت دارند و نیز از مقولات بحث می‌کند.

- الشفاء، شیخ الرئيس ابی علی الحسین بن عبد الله بن سینا^۱
- التعليقات، شیخ الرئيس ابی علی الحسین بن عبد الله بن سینا^۲
- الهیات دانش نامه علائی، شیخ الرئيس ابی علی الحسین بن عبد الله بن سینا^۳
- الإشارات و التنبیهات، شیخ الرئيس ابی علی الحسین بن عبد الله بن سینا^۴
- عیون الحکمه، شیخ الرئيس ابی علی الحسین بن عبد الله بن سینا^۵

۱- شیخ الرئيس، کتاب (الشفاء) را به زبان عربی و در موضوعات الهیات، طبیعیات، ریاضیات و منطق تألیف کرده است. می توان این کتاب را به عنوان جامع ترین اثر بو علی، به حساب آورد. وی، در مورد موضوع های یاد شده، در کتاب های دیگری نیز سخن گفته است، لکن چیزی که در کتاب شفا با آن روبه رو هستیم، مجموعه ای است کامل و دقیق که ترجمه یا تلخیص مطالب آن در کتاب های دیگرش، همچون نجات و دانش نامه علایی آمده است.

۲- «التعليقات» که در موضوع فلسفه و به صورت املاء، با کتابت بهمنیار بن مرزبان، معروف ترین شاگرد این سینا، در حدود سال های چهار صد و چهار تا چهار صد و دوازده هجری، که بهمنیار در خدمت بو علی بوده است، نوشته شده است.

۳- این کتاب به دستور علاء الدوله ابو جعفر محمد بن دشمنزیار بن کاکویه نوشته است این کتاب به زبان فارسی دری است.

کتاب دانش نامه علائی، شامل هفت بخش منطق، الهیات، طبیعیات، هیئت، موسیقی، هندسه و ارناطیقی می باشد. کتاب حاضر که قسمت الهیات دانش نامه علائی است به صورت مستقل چاپ و نشر گردیده است. مطالب این بخش از کتاب، در پنجاه و هفت عنوان دسته بندی گردیده است که بخشی از آنها متعلق به مباحثی راجع به حکمت و زیرمجموعه های آن می باشد و بخشی نیز در بر گیرنده پاره ای از مباحث فلسفی همچون کم و کیف و جوهر و عرض و علت معلول و... است، لکن مهم ترین بخش کتاب که قسمت اعظمی از آن می باشد در مورد واجب الوجود و چگونگی آن است که در پایان اشاره ای کوتاه به مبحث کون و فساد نیز شده است.

۴- «الإشارات و التنبیهات»، اثر بوعلی سینا در موضوعات منطق، طبیعیات، فلسفه و عرفان است. این کتاب دارای ویژگی های متعددی می باشد که از آن جمله می توان به جامعیت و زمان تألیف آن اشاره کرد. این کتاب عربی از آنجایی که در اواخر عمر بوعلی تألیف گردیده است کاملتر و دقیق تر از دیگر آثارش می باشد. البته مشخص است که «شفا» جامع ترین کتاب این سیناست و اشارات آن جامعیت را ندارد لیکن مؤلف نظریات تکمیل و تصحیح شده خود را با حذف اضافات و جمع مطالب مورد نیاز در اینجا آورده است برای مثال ابواب و عناوین اشارات در هیچک از آثار وی به چشم نمی خورد.

این سینا، با اینکه در دیگر آثار خود از عناوین رایج مانند فن، مقاله، فصل و امثال اینها استفاده کرده است ولی در این کتاب برای تعیین عناوین بخش های کلی از اصطلاحاتی نو و بی سابقه همچون نهج و نمط و برای فصول فرعی از عناوینی مانند اشاره، تنبیه، وهم و تنبیه استفاده کرده است، نهج در لغت به معنی راه روشن و نمط بمعنی سفره گسترده می باشد. بوعلی در بخش منطق ده نهج و در بخش فلسفه ده نمط ایجاد کرده است که علتش را این طور بیان کرده اند زیرا منطق وسیله ای برای تسلیم راه های حدّ و برهان پس ابواب آن راههایی برای یادگیری سایر علوم هستند و چون ابواب فلسفه طبیعی و الهی خود بالذات مطلوبند پس بمنزله خوان های گسترده برای جویندگان حکمت می باشند. اما برای تعیین فصول فرعی آنها که مهم و اساسی و نیازمند استدلال هستند از عنوان اشاره و از آنها که روشن و فرعی اند با تنبیه و از آراء نادرست با وهم یاد شده است.

۵- «عیون الحکمه»، کتابی است موجز، به قلم این سینا، به زبان عربی و در مورد اقسام سه گانه حکمت نظری. این کتاب، گاهی با نام «الموجز» یاد می شود. کتاب، یک نگاه اجمالی به سه بخش منطقیات و طبیعیات و الهیات دارد و مناسب است که مبنایی برای تدریس یا محوری برای کتاب های مفصل واقع شود چنان که فخر رازی شرحی بر آن نوشته است.

- النجاة من الغرق في بحر الضلالات، شيخ الرئيس ابي علي الحسين بن عبد الله بن سينا^۱
- المبدأ و المعاد، شيخ الرئيس ابي علي الحسين بن عبد الله بن سينا^۲
- رساله در حقيقت و كيفيت سلسله موجودات و تسلسل اسباب و مسببات، شيخ الرئيس ابي علي حسين بن عبدالله بن سينا^۳
- شرح اشارات بوعلی سینا، خواجه نصیرالدین طوسی،^۴ این کتاب شرحی بر اشارات بوعلی سینا است.
- رساله «تذکره در آغاز و انجام»، خواجه نصیرالدین طوسی، با حواشی علامه حسن زاده آملی^۵

بخش اول کتاب، منطقیات است با نه فصل؛ بخش دوم، طبیعیات است با شانزده فصل و بخش سوم، الهیات است با پنج فصل.

۱- این کتاب در واقع تلخیص مطالب کتاب شفا و یک دوره فلسفه نظری (منطق، طبیعیات، ریاضیات و الهیات) به زبان عربی می باشد و به انگیزه پاسخ مثبت دادن به درخواست بعضی از برادرانی که اشتیاقی به فراگیری معارف داشته اند و از مؤلف خواستار تألیف کتابی مشتمل بر علومی که انسان ناچار به فراگیری آنهاست، شده اند، به رشته تحریر درآمده است.

کتاب، در بخش های منطق با صد و چهل و نه فصل، طبیعیات با شش مقاله (مجموعاً دارای چهل و شش فصل)، ریاضیات با بیست و نه عنوان و فصل و الهیات با دو مقاله (مجموعاً دارای شصت و دو فصل) تنظیم شده است.

۲- این کتاب که بر محور فلسفه مضاء که مکتب ابو علی سینا بوده است در سه قسم اصلی می باشد که قسمت اول آن در اثبات واجب الوجود و وحدانیت او و همچنین بررسی صفات او می باشد.

۳- این کتاب، از آن جهت که در بر گیرنده نظریه قدم واجب الوجود و حدوث عالم است و از اولین کتبی است که در مقابل نظریه ارسطو و تابعینش تألیف شده و سخن آنان را در مورد قدم عالم، ابطال نموده است، دارای ویژگی و جایگاه خاصی می باشد.

۴- خواجه نصیرالدین طوسی سنت فلسفه مشایی را که پس از ابن سینا در ایران رو به افول گذاشته بود، بار دیگر احیا کرد. وی مجموعه آرا و دیدگاه های کلامی شیعه را در کتاب تجرید الاعتقاد گرد آورد. وی برخلاف ابن سینا اقدامی برای ترجمه لغت های عربی و به وجود آوردن اصطلاحات فارسی به جای اصطلاحات عربی نکرد و همان واژه های رایج روزگار خود را در آثار فارسی به کار برد. وی علاوه بر شرح اشارات کتابهای حکمی دیگری به پارسی و عربی دارد، از آن جمله است: اقسام الحکمة، بقاء النفس، جبر و اختیار، ربط الحداث بالتقدیم، روضة القلوب، اخلاق محتشمی، اخلاق ناصری، شرح اثبات عقل، العلل و المعلولات، العلم الاکتسابی، کیفیة صدور الموجودات.

۵- آغاز و انجام یکی از مأخذ و مصادر علمی حکمت متعالیه، معروف و مشهور به اسفار صدر المتألهین است. و در چندین فصل موقف هفتم الهیات اسفار و نیز در اکثر فصول باب یازدهم نفس اسفار ناظر به مطالب این رساله است حتی در بسیاری از موارد عبارات خواجه را به عربی از این رساله ترجمه فرموده است و خواجه را به بعض المحققین یاد نموده است.

و شاگرد بزرگ آن بزرگوار مرحوم فیض در «علم الیقین» بر ممشای استادش مشی کرده است و بسیاری از فصول و مطالب آغاز و انجام را به قلم خود ترجمه و تحریر کرده است چنانکه با مقابله و عرض معلوم می گردد، و متأله سبزواری در تعلیقاتش بر اسفار از آن نام می برد و مطلب نقل می کند.

در این رساله، در واقع سخن از شرح حال انسان در هر عالم است، جز این که در فصل دوم و هفدهم و برخی از

- التحصیل، بهمنیار بن مرزبان^۱
- اجوبه المسائل النصیریة، خواجه نصیرالدین طوسی، مشتمل بر بیست رساله
مجموعه ای از مکاتبات خواجه نصیرالدین طوسی با علمای زمان خویش.
- تفسیر مابعدالطبیعه، ابن رشد، (این کتاب شرح مبسوط کتاب مابعدالطبیعه ارسطو
است و البته تلخیص کتاب ارسطو نیز توسط مولف نگاشته شده است)
- تلخیص کتاب النفس، ابن رشد، احمد فؤاد اهوانی
- تلخیص الکون والفساد، ابن رشد
- المقابسات، ابو حیان توحیدی، علی بن محمد حسین، محمد توفیق
- دو رساله فلسفی عین الحکمه و تعلیقات، رازی تهرانی - قوام الدین محمد
- دو رساله فلسفی، عمر بن ابراهیم خیامی نیشابوری معروف به عمر خیام نیشابوری
تحت عنوان «رساله جواباً لثلاث مسائل» ترجمه قاسم انصاری و «رساله الضیاء
العقلی فی موضوع العلم الکلی» ترجمه صمد موحد.
- رسائل ابن حزم الاندلسی، ابن حزم اندلسی (متوفی ۴۵۶ق) مشتمل بر پنج رساله از
وی با موضوعات منطق، فلسفه و کلام است.
- رساله الآثار العلویة، ابن رشد^۲
- ارسطو عند العرب، عبدالرحمن بدوی (مطالب کتاب شامل شرح آثاری از ارسطو
از زبان ابن سینا و نظراتی از اسکندر افروسی است).

مواضع دیگر در اثنای سخن، به اختصار و ایجاز از آغاز یعنی مبدأ تعالی و آمدن انسان از فطرت اولی اشارتی نموده است؛ نه بدان نحو که مثلاً در مبدأ و معاد شیخ رئیس و مولی صدرا از مبدأ بحث می‌شود. لذا سزاوار است که این رساله را یکی از رسائل در معرفت نفس بدانیم.

۱- این اثر، به تصحیح شهید مرتضی مطهری رسیده است. بهمنیار در «التحصیل»، مطالب بوعلی را با افزوده‌های خودش طبق ترتیب حکمت علانی بیان کرده است. او در این کتاب به مباحث مربوط به منطق، مابعدالطبیعه و علم اعیان موجودات پرداخته است.

۲- زمینه اصلی مباحث این رسائل، کتاب «متنورولوجیای» ارسطوست که توسط یحیی بن بطریق از مترجمان دوره مأمون عباسی، از سریانی به عربی ترجمه شده است. این کتاب از لحاظ ریشه‌یابی عقاید مربوط به زمین‌شناسی و هواشناسی و چگونگی تکوین نظریه‌های مربوط به طبیعیات است. آثار علوی، در میان آثار ارسطو جایی ممتاز دارد، هم از جهت صورت و هم از جهت محتوا. این تنها رساله‌ای است که درعین حال، به قلمروهای متفاوت علوم، مانند نجوم، جغرافیا، فیزیک، هندسه، نورشناسی، زمین‌شناسی، زلزله‌شناسی، آتشفشان‌شناسی، شیمی و حتی هواشناسی، به معنای امروزی کلمه، یعنی پیش‌بینی هوا، می‌پردازد. همین تنوع موضوعات، آثار علوی را سندی استثنایی کرده است.

- رسائل إخوان الصفاء و خلان الوفاء، اثر جمعی از مؤلفین است^۱
 - جذوات و مواقیت، میرداماد (۹۷۰-۱۰۴۱)، با حواشی علی نوری^۲
 - قبسات، مصنفات، میرداماد
 - مباحث المشرقیه فی علم الالهیات و الطبیعیات المجلد، فخر رازی، محمد بن عمر
 - المحاکمات بین شرحی الاشارات، قطب الدین رازی^۳
 - شرح الهدایه الأثریة، صدرالمتالہین شیرازی (۹۷۹-۱۰۵۰ق)^۴
 - الکاشف (الجدید فی الحکمہ)، سعدبن منصور ابن کمونہ
 - جامع الحکمتین، ناصر خسرو قبادیانی
 - رسائل فلسفی (ضمن کتاب حکمت بو علی سینا)، عمر بن ابراهیم خیام
 - الحدائق فی المطالب العالیة الفلسفیة العویصہ، عبدالله بن محمد بن سید بطلیوسی
- اندلسی (م ۵۲۱ق)^۵

۱- رسائل اخوان الصفا، شباهت بسیاری به يك دایرةالمعارف فلسفی - علمی دارد. به چهار بخش تقسیم می‌شود: بخش اول، شامل چهارده رساله در شعب مختلف ریاضیات (رسائل ریاضیه تعلیمیة)؛ یعنی حساب و هندسه و فلک، هنرها و صنایع عملی و منطقی است. بخش دوم که رنگ ارسطویی دارد، شامل تمام علوم طبیعی (رسائل جسمانیة طبیعیة). بخش سوم، شامل ده رساله در «مابعدالطبیعه» (رسائل نفسانیة عقلیة) است. بخش چهارم (رسائل ناموسیة الهیة و شرعیة دینیة)

۲- میرداماد در این کتاب آرای دو گروه از فلاسفه را تحلیل کرده است:
 (۱) فلاسفه یونان چون فیثاغورس، ابرقلس، آرخوطس، ارسطو، افلاطون، اَنکسیمانس، اومیژس، رواقیه، سقراط و نيقوماخُس
 (۲) حکیمان یا متفکران مسلمان مانند فارابی، ابن سینا، ابن تَزَکَه، شمس الدین محمد خفزی و ابوالفتح محمد شهرستانی.

میرداماد در جذوه‌ها به این مباحث پرداخته است: مراتب طولی و عرضی موجودات، آغاز و انجام هستی، اسامی عالم مجردات و عالم جسمانیات، نسبت عالم کبیر با عالم صغیر، کیفیت ترتیب صدور عقول، وحدت واجب، نظریه مُثُل، ویژگی‌های نبی، نفس و بدن، حقیقت مرگ، زهد و عبادت، جعل و ایجاد، حقیقت عدد و مراتب آن، مراتب ادراک، ارتباط میان حروف و اعداد و اعیان خارجی و مراتب حروف.
 در میقاتها نیز درباره این مطالب بحث کرده است: ملاک افاضه و ایجاد، مقولات و اجناس عالیہ، تطبیق حروف بر موجودات و عوالم هستی، گونه‌های وحدت، واحد حقیقی، مراتب و ادوار حروف، اسرار کلمه توحید، دوایر مقطعات نورانی و حروف.

۳- این کتاب، به انگیزه قضاوت بین شرح فخر رازی و شرح خواجه نصیر الدین طوسی بر اشارات ابن سینا (که اولی به نقد وی نشست و دومی به دفاع از او برخاسته)، نوشته شده است و باغونوی، تعلیقاتی بر آن نگاشته است و از آن جا که باغونوی، در اصول، اشعری مذهب بوده، جانب فخر رازی را گرفته تا مبنای بعضا نامعقول اشاعره را از آسیب برهاند.

۴- مؤلف کتاب «هدایة الحکمة» نوشته حکیم مشائی اَثیرالدین مفضل بن عمر ابهری (درگذشته حدود ۶۶۳ق) را با دقت شرح کرده و به روشنی توضیح داده است. موضوع بحث عبارت از تعریف حکمت نظری و عملی و يك دوره طبیعیات و يك دوره حکمت مشائی - از مباحث عامه وجود تا بحث‌های مبدأ و معاد- است.

۵- از جمله آثاری است که برخی موضوعات و پرسش‌های دشوار فلسفی را مورد نقد و بررسی قرار داده است.

منابع مکتب اشراق

- حکمة الاشراق، شهاب الدین یحیی سهروردی^۱
- المشارع و المطارحات، شهاب الدین یحیی سهروردی
- التلویحات، شهاب الدین یحیی سهروردی، کتاب المقامات هم رساله مختصری است که سهروردی خود آن را به منزله ذیل یا ملحقات التلویحات قرار داده است.
- رسائل: هیاکل النور، الالواح العماریه، پرتو نامه، فی اعتقاد الحکماء، اللمحات، شهاب الدین یحیی سهروردی (در واقع این رسائل، آثار مختصری در بیان مطالب چهار کتاب اصلی مؤلف که در سطور بالا نام بردیم می باشد).
- الرسائل المختارة، جلال الدین محمد بن سعد الدین اسعد صدیقی، مشهور به علامه محقق دوانی و میر محمد باقر بن شمس الدین محمد استرآبادی، مشهور به میرداماد. (مجموعه ای است شامل پنج رساله از دو متفکر بزرگ شیعی)
- شرح حکمة الإشراق، محمد بن محمود شهرزوری^۲
- رسائل الشجرة الالهية فی علوم الحقائق الربانية، التقیحات فی شرح التلویحات، الرموز و الامثال اللاهوتية. محمد بن محمود شهرزوری

۱- سهروردی کسی است که مکتب فلسفی فلسفه اشراق را به وجود آورد که بعد از مرگش وسعت یافت. او نظریه خود را در اواخر قرن ششم و اوایل قرن هفتم ارائه کرد. سهروردی را رهبر افلاطونیان جهان اسلام لقب داده اند. او خود فلسفه اش را حکمت اشراق نامیده بود که به معنای درخشندگی و برآمدن آفتاب است اما این تفکر فلسفه خاص افلاطونی نیست و در آن آرای افلاطون و ارسطو و نوافلاطونیان و زرتشت و هرمس و اسطوره تحوت و آرای نخستین صوفیان مسلمان در هم آمیخته است.

مکتب سهروردی هم فلسفه هست و هم نیست. فلسفه است از این جهت که به عقل اعتقاد دارد، اما عقل را تنها مرجع شناخت نمی داند. عرفان است از این نظر که کشف و شهود و فلسفه اشراق را شریف ترین و بلندمرتبه ترین مرحله شناخت می شناسد.

۲- از جمله نکات مهمی که در کتاب وجود داشته و می توان بدان اشاره نمود، مطالبی است که در «مقدمه» سهروردی بر کتاب «حکمة الإشراق» وجود دارد و شهرزوری آن را به تفصیل شرح کرده است که همان مسئله حکومت حکیم متاله و ذکر شرایط آن است.

در واقع شرح فارسی نظام الدین هروی، با عنوان انواریه، را حسین ضیائی با همکاری آستیم، در ۱۳۵۸ش در تهران منتشر کرد. سید جعفر سجادی نیز متن حکمة الاشراق را همراه با ترجمه کامل آن به فارسی و شرح مختصر آن، در ۱۳۵۵ش در تهران به چاپ رساند. میرزا محمدهادی لکهنوی حکمة الاشراق را، به همراه خلاصه شرح قطب الدین شیرازی، به اردو ترجمه و در ۳۰۴ش/ ۱۹۲۵ در حیدرآباد هند منتشر کرد. به گفته سید حسین نصر، هانری کوربن در شرف انتشار ترجمه حکمة الاشراق به زبان فرانسه بوده است. جان والبریج و حسین ضیائی متن و ترجمه انگلیسی حکمة الاشراق را در ۱۳۷۸ش/ ۱۹۹۹ در امریکا منتشر کردند.

- إشراق هیاکل النور لکشف ظلمات شواکل الغرور، اثر غیاث‌الدین منصور دشتکی شیرازی (۹۴۹/۹۴۸ق)^۱

حکمت متعالیه

- الحکمة المتعالیة فی الأسفار الأربعة العقلیة، صدرالدین محمد بن ابراهیم قوام شیرازی معروف به مُلاصدرا.^۲

- کتابهای المبدأ و المعاد، المظاهر الإلهیة، المسائل القدسیة، اتحاد عاقل و معقول، اجوبه المسائل، اتصاف الماهیة بالوجود، الشخص

- سریان نور الوجود، شواهد الربوبیة، اصالت جعل وجود، صدرالدین محمد بن ابراهیم قوام شیرازی معروف به مُلاصدرا.

- اصول المعارف، ملا محسن فیض کاشانی (م ۱۰۹۱ق)^۳

- شرح منظومه، ملاحادی سبزواری^۴

- بدایع الحکم. علی بن عبدالله، معروف به «آقا علی حکیم» و «مدرّس زنوزی» و حکیم «مؤسس»^۵

۱- نقد و شرح «شواکل الحور» جلال‌الدین دونانی (۸۳۰-۹۰۸ق) است که خودش شرحی بر «هیاکل النور» اثر شهاب‌الدین یحیی سهروردی (۵۴۹-۵۸۷ق) مشهور به شیخ اشراق است.

۲- این کتاب در واقع دائرة المعارفی فلسفی است و مجموعه‌ای از مسائل مهم فلسفه اسلامی همراه با آراء فلاسفه گذشته، از زمان فیثاغورس تا زمان ملاصدرا و پاسخ به آنها با استدلال‌های جدید و قوی است؛ بهمین سبب در دوره عالی فلسفه حوزه‌های علمی دینی تدریس می‌شود. ابتکاری که انحصاراً در این کتاب مهم و جالب بکار رفته آنستکه موضوعات کتاب در قالب چهار مرحله سیر و سلوک روحی و معنوی عرفا دسته‌بندی شده که هر مرحله را یک سفر فرض کرده است. بنابراین همانطور که سیر عارف در مرحله اول از خود و خلق بسوی خدا و در مرحله دوم و سوم از خدا به خدا (از ذات به صفات و افعال خدا) و در مرحله چهارم از جانب خدا بسوی مردم است. این کتاب نیز از موجودات آغاز و به آخرت و خدا و مردمی که مشحور شده‌اند باز می‌گردد. ملاصدرا موفق شد چهار جریان فکری یعنی کلام، عرفان، فلسفه افلاطون و فلسفه ارسطو را در یک نقطه گرد آورد و نظام فلسفی جدید و مستقلی به وجود آورد.

۳- این کتاب مشتمل بر یک دوره مباحث مهم فلسفه به روش صدرالمتألهین است. مؤلف در این کتاب که در واقع تلخیص کتاب عین‌الیقین خودش می‌باشد.

۴- مقصود حکیم سبزواری از این تألیف، ایجاد زمینه و دیدگاه عمومی، منطقی، فلسفی و عرفانی برای ورود و فهم به درس اسفار اربعه ملاصدرا بود. تاکنون بیش از چهل شرح و تعلیق به منظومه نوشته شده است. که می‌توان به شروح و تعلیقات زیر اشاره کرد. شرح منظومه ملا محمد (فرزند مؤلف)، حاشیه ملا محمدکاظم خراسانی و شروح و تعلیقات بسیار ارزشمند میرزا مهدی آشتیانی، شیخ محمدتقی آملی، آخوند هیدجی، میرزا احمد آشتیانی، سید ابوالحسن رفیعی و امام خمینی و یکی از شروح کم نظیر شرح حکیم فرزانه استاد علامه شهید مرتضی مطهری می‌باشد که هم به زبان فارسی و هم عربی نگاشته شده است. این کتاب با تعلیق و تصحیح مفصل علامه حسن زاده آملی در ۳ جلد تدوین شده است.

۵- این کتاب در جواب هفت مسئله از مشکلات فلسفه است که عمادالدوله بدیع‌الملک آن‌ها را مطرح کرده است. این کتاب فارسی و در بردارنده خلاصه‌ای از حکمت متعالیه است و در پنجم جمادی الاول ۱۳۰۷ قمری به اتمام

- سیبیل الرشاد فی اثبات المعاد الجسمانی، مدرس زنوزی^۱
- لمعات الهیة، مدرس زنوزی (عنوان کتابی است درباره الهیات فلسفی با تصحیح و تعلیق سید جلال الدین موسوی آشتیانی)
- رسائل فلسفی؛ عنوان مجموعه‌ای است که شامل رساله‌های بسیط الحقیقه کل الاشیاء و وحدت وجود، از ملا علی نوری و تحفه از ملا نظر علی گیلانی (گردآورنده: سید جلال الدین موسوی آشتیانی)
- قره‌العیون، ملا محمد مهدی نراقی (کتابی است در تبیین احکام وجود و ماهیت با تصحیح و تعلیق سید جلال الدین موسوی آشتیانی)
- نه‌ایة الحکمة، اصول فلسفه و روش رئالیسم، سید محمد حسین طباطبائی
- اللمعة الالهیة فی الحکمة المتعالیه و الکلمات الوجیزة، سید جلال الدین موسوی آشتیانی (عنوان دو رساله از ملا محمد مهدی نراقی)
- منتخباتی از آثار حکمای الهی، شرح رساله نوریه در عالم مثال،^۲ سید جلال الدین موسوی آشتیانی
- اساس التوحید، میرزا مهدی آشتیانی (با تصحیح و تعلیق سید جلال الدین موسوی آشتیانی)
- کتابهای «علم کلی» و «کاوش‌های عقل نظری» و «هرم هستی» (تحلیلی از مبادی هستی‌شناسی تطبیقی) و «انتولوجی توحیدی»، مهدی حائری یزدی

رسیده است. آخرین سؤال بدیع الملک (که مقایسه نظر فیلسوفان غربی با نظر حکما و متکلمان اسلامی است) نشان دهنده آغاز رویارویی فلسفه اسلامی با فلسفه غرب است.

- ۱- این کتاب پس از بدایع الحکم، معروف‌ترین اثر آقا علی مدرس است و چنان‌که خود در مقدمه آن اشاره نموده، برگرفته از تعلیقات ایشان بر کتاب اسفار ملاصدرا است. در این اثر، رأی مهم مدرس طهرانی درباره معاد تشریح شده است. وی به رغم استفاده از اصول و مبانی تأسیسی فلسفه ملاصدرا (مانند اصالت وجود، تشکیک وجود و حرکت جوهری)، درباره معاد، نظری متفاوت با او ابراز نموده است. رأی حکیم مؤسس در خصوص معاد جسمانی مورد توجه متأخران قرار گرفته است: محمدحسین غروی اصفهانی، که از طریق شاگردی میرزا محمدباقر اصطهباناتی شاگرد آقا علی به شمار می‌آید، در رساله فی اثبات معاد جسمانی کاملاً بر مبنای آقا علی، معاد جسمانی را اثبات کرده است. همچنین سیدجلال آشتیانی در آثار خود، ضمن بیان نظریه آقا علی، به انتقاد از آن پرداخته است. آشتیانی تصریح دارد که بیش‌تر استادان وی، از جمله ابوالحسن قزوینی، به نظر آقا علی متمایل‌اند. غلامحسین ابراهیمی دینانی نیز کتابی با عنوان معاد از دیدگاه حکیم مدرس زنوزی نوشته و در آن به نظریات آقا علی و تفاوت آن با دیگر آرا اشاره کرده است.
- ۲- عنوان کتابی است درباره عالم مثل و مثال براساس آموزه‌های حکمت متعالیه و عرفان از بهائی لاهیجی به زبان فارسی.

فصل سوم

منابع مکاتب فلسفی شرق

کنفوسیائیسیم^۱

- کنفوسیوس و طریقت چینی، هرلی گلکسر کریل، محمود صادقی
- تعالیم کنفوسیوس، گاللا سوماناسیری، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی
- آئین کنفوسیوس دائو و بودا؛ غلامرضا شیخ زین العابدین
- منتخب مکالمات؛ کنفوسیوس، کاظم زاده ایرانشهر
- هزار اندرز؛ کنفوسیوس، مترجم: حسین کاظم زاده ایرانشهر، وحید زمانی
- بوکر. جان، ادیان جهان، مترجم: سید نیما اورازانی و سیده الهه حسینی پرور
- حسین توفیقی، آشنایی با ادیان بزرگ

۱- مکتب کنفوسیائیسیم در دوران شاهنشاهی دو هزار ساله حاکم چین بود و مردم چین از آن پیروی می کردند. اما تا سال ۱۸۴۰، زمانی که انگلیسی ها با ناو ها و توپخانه های خود درهای بسته چین را به زور باز کردند. گویا در آن زمان، چینی ها اعتماد خودشان را نسبت به این مکتب از دست دادند مخصوصا پس از پایان دوران پادشاهی در سال ۱۹۱۲ با بروز جریان به اصطلاح "فرهنگ نوین" عده ای تلاش کردند تا این عقیده را جابیندازند که مکتب کنفوسیائیسیم مانع پیشرفت ملت می شود.

این پدیده تا ۳۰ سال اخیر همزمان با قوی شدن مجدد کشور بهبود یافت. مخصوصا با افزایش ارتباطات چین با دیگر کشورها در سال های اخیر، حاکمان ما متوجه شدند که پیام های نیک و خوش که از سوی دولت چین صادر می شود، از سوی دیگر کشورها موجب سو تفاهم می شود، مثلا سازش پیشدستانه و فروتنی که در فرهنگ چین اخلاقی خوش تلقی می شود، به دید دیگر کشورها نشانه حيله گری چین است. از این رو، آشنایی با فرهنگ چین لازم الاجرا به نظر رسید که این آشنایی با فرهنگ چین در واقع باید از طریق آشنایی با کنفوسیوس و مکتب کنفوسیائیسیم شروع می شد. از این رو، چین اکنون در حال ایجاد انستیتوی کنفوسیوس در سراسر جهان است. تا کنون، چین نزدیک به هزار انستیتوی کنفوسیوس در سراسر جهان ایجاد کرده است. در ایران هم انستیتوی کنفوسیوس زیر مجموعه دانشگاه تهران در اوت ۲۰۰۸ ایجاد شد.

این موسسه در ایران هم تأسیس شده است. اتفاقا در اولین کمیسیون فرهنگی میان کشور چین و ایران، ایجاد موسسات کنفوسیوس در ایران و فعالیت های گسترده آن، جزو موارد ضروری در این نشست بود که مطرح شد. این موسسه داخل ساختمان زبان های خارجه دانشگاه تهران در خیابان انقلاب ایجاد شده است. اتفاقا خیابان انقلاب یکی از مراکز فروش کتاب و در نهایت محل رفت و آمد جوانان و دانشگاهیان است و با این توصیف، محل خوبی برای ایجاد این مرکز انتخاب شده است.

نئو کنفوسیانیسم

- «فلسفه‌های دیگر: چین عقل (فلسفه آسیای شرقی بیش از هر چیز به دنبال ایجاد هارمونی در جهان کائنات است)»، راجرت. ایمز، ترجمه، محمد مهدی اردبیلی

تائوئیسم

- دائو ده جینگ،^۱ لائودزی (ترجمه از متن چینی باستان)، ترجمه و تعلیقات اسماعیل رادپور

- دائو راهی برای تفکر، برگردان و تحقق دائو ده جینگ، علی پاشایی
- زبان تصویر. کپس، جنورگی. ترجمه، فیروزه مهاجر.

- صوفیسم و تائوئیسم، توشی هیکو ایزوتسو، ترجمه، محمد جواد گوهری
- آزادی همچون آری گفتن، گلینگ شانگ، ترجمه، فرهاد کربلایی

- معرفی آئین دائو :: سعید قاسمی نژاد

- کتاب هو آ هو چینگ، لائو تسه، مترجم: امید بامداد

- کتاب سخنان لائوزه، لائو تزو، ترجمه: علی پاشایی

- تاریخ فلسفه چین، چو جای و وینبرگ جای، ترجمه: علی پاشایی

- زندگی بر اساس حکمت تائو؛ آموزه های لائو تسه، دکتر وین دایر، ترجمه: آریتا عظیمی

شینتو

- کوچیکی، کتاب مقدس ژاپن، ترجمه - احسان مقدس^۲

۱- تائو ت چینگ (Tao Te Chin) یا به روش بین بین دائو د جینگ (Dao De jing) يك اثر فلسفی - ادبی دیرینه سال چینی است که طی قرون و اعصار در جان های چینیان و نیز در جان های بسیاری از ملت ها و مردمان دیگر تاثیر عمیقی داشته است. متن تائو ت چینگ شامل هشتاد و يك فصل است و آن را از باستان به دو کتاب تقسیم کرده اند. و این تقسیم بندی کمابیش از قرن اول میلادی رایج بوده است. کتاب اول شامل سی و هفت فصل اول و کتاب دوم شامل چهل و چهار فصل بعدی است. تائو ت چینگ را می توان به صورت "متن پیروی مستقیم از راه و روش هستی و حیات به راهنمایی درک درونی (دل)" ترجمه کرد. از این کتاب ترجمه های مختلفی در ایران چاپ شده که اغلب از روی ترجمه انگلیسی، به فارسی ترجمه شده اند. از میان ترجمه معتبر فارسی می توان به ترجمه ی "هرمز ریاحی و بهزاد برکت" که تحت کتابی با عنوان "دائو د جینگ" اشاره کرد.

۲- کتاب کوچیکی مهم ترین و قدیمی ترین کتاب مذهبی آیین شینتو است. تاریخ نگارش آن برابر با سال ۷۱۲ میلادی است و روایتی از حوادث و رویدادهای تاریخی تا سال ۶۲۸ میلادی ارائه می دهد. هر چند که اصل این کتاب با

- اونو، سوکیو «شینتو راه کامی»، عبدالرحیم گواهی. شینتوئیسم
- جهان مذهبی ادیان (ادیان در جوامع امروز، مذهب در ژاپن)، کنت دالر هاید، ترجمه دکتر عبدالرحیم گواهی.
- آشنایی با ادیان بزرگ، حسین توفیقی
- جان ژاپنی، ویراسته چارلز ای مور، ترجمه علی پاشایی
- تاریخ ادیان و مذاهب جهان، جلد ۱، تالیف مبلغی آبادانی
- تاریخ جامع ادیان، جان بی ناس، مترجم علی اصغر حکمت

لیگالیسم

- تالیفات مقدماتی (مو تزو، هسون تزو، هان فی تزو^۱)، برتون واتسون، ترجمه، گیتی وزیری

- Han Feizi: Basic Writings

مائوئیسم^۲

- آوتویت، ویلیام، باتامور، تام؛ (۱۳۹۲)، فرهنگ علوم اجتماعی قرن بیستم، ترجمه‌ی حسن چاوشیان

حروف مصور چینی نوشته شده، سبک آن باستانی و ژاپنی خالص است. کتاب دیگر نیهون‌گی یا نیهون‌شوکی به معنای وقایع ژاپن است که ۸ سال پس از کوچیکی به زبان چینی نوشته شد، یعنی در سال ۷۲۰ میلادی و سلسله وقایع را تا سال ۶۹۷ میلادی ادامه می‌دهد. این کتاب با تفصیل بیشتری نسبت به کتاب کوچیکی نوشته شده است و از آن جهت که از بعضی رویدادهای واحد چندین روایت به دست داده است، و هم از نظر اینکه موضوعاتی دارد که کوچیکی به آن‌ها نمی‌پردازد، ارزش و اهمیت خاصی دارد. این دو کتاب فقط گزارش‌های باستانی موجود از خاندان سلطنتی ژاپن و قبایل مختلف تشکیل دهنده ملت ژاپن را در بر می‌گیرد و نزد پیروان دین شینتویی منزلت بالایی دارد. (اونو، شینتو راه کامی، ص ۴۱)

۱- هان فی زی یا هان فی هانگ فیلسوف چینی بود که ۲۳۳ تا ۲۸۰ سال قبل از میلاد مسیح می‌زیست. او فلسفه لگالیسم (افراط در مراعات قانون یا قانون‌پرستی) را توسعه داد. برخلاف فلاسفه همدوره خود، هان فی زی از طبقه اشراف بود و در دربار حکومت هان متولد شده بود

۲- این اصطلاح به اندیشه و عمل انقلابی مائو تسه تونگ (۱۹۷۶-۱۸۹۳) اطلاق می‌شود که در ۱۹۴۹ پیروزی انقلاب کمونیستی دهقانان چین را رهبری کرد که به ایجاد جمهوری خلق چین منجر شد، و سپس در ۲۵ سال نخست موجودیت جمهوری خلق چین هدایت رشد و توسعه‌ی این دولت جدید را بر عهده داشت. بنابراین، مائوئیسم دو جنبه دارد: نخست، استراتژی منحصر به فرد مائو تسه تونگ در پیشبرد انقلاب طولانی مدت در کشوری که به لحاظ اقتصادی عقب مانده بود و لطمه‌های زیادی از امپریالیسم خارجی خورده بود. این انقلاب با تکیه بر نواحی روستایی و ارتش سرخ دهقانان به پیروزی رسید. دوم، تلاش مائو برای پیش رفتن در «مسیر چینی سوسیالیسم» پس از کسب قدرت سیاسی بعد از ۱۹۴۹. جنبه‌ی نخست، الهام بخش رهبران رادیکال جهان سوم در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ بود، رهبرانی که برای

- مائوئیسم در ایران، محمود نادری^۱
- حاکمان مبارزات طبقاتی در شوروی (جلد ۴)، شارل بتلهایم، ترجمه: ناصر فکوهی (در مورد اقتصاد سیاسی مائوئیستی)
- وجود و رخداد، آلن بدیو (به زبان انگلیسی در موضوع مائو و فلسفه چپ نو)^۲

فلسفه هندو

- هندوئیسم، کشتیتی موهان سن، ترجمه: عسکری پاشایی^۳
- آیین هندو و عرفان اسلامی (بر اساس مجمع البحرين داراشکوه)، مترجمان: داریوش شایگان، جمشید ارجمند
- ادیان و مکتبهای فلسفی هند، داریوش شایگان^۴
- کتاب ادیان هند، جمع نویسندگان (محمد جواد شمس، ابوالفضل محمودی، محمدرضا عدلی، سمانه تولیتی، پریا الیاسی، سید محمد روحانی، محمدمهدی علمردی)^۵
- آشنایی با ادیان هند، مهرداد ایزد پناه
- مقاله شناسی توصیفی ادیان هند و خاور دور^۶، نویسندگان: محمد حسین محمد پور، رمضانعلی ایزانلو و علی اکبر چناری

کسب استقلال ملی از اربابان استعماری پیشین خود و متحدان داخلی آن‌ها مبارزه می‌کردند؛ در حالی که دومین جنبه‌ی مائوئیسم تحسین و تمجید رادیکال‌های غربی را برانگیخت. خصوصاً در دهه‌ی ۱۹۶۰.

- ۱- این کتاب به صورت خاص، سه گروه «سازمان انقلابی حزب توده ایران»، «سازمان رهایی‌بخش خلق‌های ایران» و «حزب رنجبران» را مورد بررسی قرار داده است.
 - ۲- از دیگر چهره‌های مائوئیسم، سمیر امین، اقتصاددان فرانسوی- مصری است. در سال ۱۹۵۷، از تز خود تحت عنوان «خاستگاه‌های توسعه‌نیافتگی: انباشت سرمایه‌دارانه در مقیاس جهانی» دفاع کرد.
 - ۳- این کتاب درباره‌ی طبیعت و اصول هندوئیسم و تکامل تاریخی آن به نگارش درآمده است. بخش پایانی کتاب را گزینه‌هایی از کتاب‌های مقدس هندو دربرمی‌گیرد.
 - ۴- در این کتاب جریان‌های فکری و دینی هند با دقت و تفصیل بررسی شده است و مهم‌ترین اثر فارسی درباره‌ی تاریخ ادیان و مکتب‌ها و نحله‌های آن سرزمین به شمار می‌رود.
 - ۵- این کتاب برای دانشجویان رشته «ادیان و عرفان» در مقطع کارشناسی به عنوان منبع اصلی دروس «ادیان هند (۱)» و «(۲)» به ارزش ۴ واحد تدوین شده و همچنین در مقاطع تحصیلات تکمیلی ارشد و دکتری رشته‌های ادیان و عرفان و ادیان غیر ابراهیمی منبعی درخور استفاده است.
 - ۶- در معرفی و توصیف مقاله‌ها محتوای اصلی مقاله‌ها در ۸ فصل کلی و ۱۰ موضوع فرعی دسته‌بندی شده و در نمایه پایان کتاب نیز موضوع‌های اصلی و فرعی مقاله‌ها آمده است. آیین‌های هندو، جاین، سیک، بودا، کنفوسیوس، دائویی، شینتویی و جنبش‌های نو پدید دینی هند از جمله عناوین فصل‌های این کتاب است.
- باورها و آداب و رسوم هندویی، متن‌های مقدس هندویی، مکتب‌های فلسفی هند، هنر هندویی، آیین هند و

- معرفی مکتب های فلسفی هند، ساتیش چاندر را چاترجی، مترجم: فرناز ناظرزاده کرمانی

- فلسفه هند قدیم از کتاب ماللهند ابوریحان بیرونی، اکبر داناسرشت
- کتاب ادیان شرق و فکر غرب، رادا کریشنان، صادق رضازاده شفق

فلسفه بودایی

- از آیین هندو، بودا تا بینهایت: مهندس شیما نثاری حقیقی فرد
- فراسوی فرزاندگی (پرگیا پارمیتا)، عسکری پاشایی
- فلسفه بودا، بارت گروزالسکی، عسکری پاشایی
- بودا و سروده هایش / راه حق، دماپادا، رضا علوی^۱
- معبد سکوت (فلسفه بودایی، بودا و بودیسم، پیشگویی ها)، برد تامس اسپالدینگ، ترجمه: فریده مهدوی دامغانی
- دین و فلسفه بودایی، کیاوش عباس نژاد
- فروغ خاور؛ زندگی، آئین و رهبانیت بودا، هرمان الدنبرگ، بدرالدین کتابی

فلسفه سیک

- سیکهاو معتقدات مذهبی و رویه آنان، ویلیام اوئن کول، ترجمه. محمود فیروزنیا
- سیکهاو گرونانک، نورالدین چهاردهی
- دین سیک ها، محمد روحانی
- آشنایی با ادیان بزرگ، حسین توفیقی

جینیسم

- عرفان بودیسم و جینیسم، جلال الدین آشتیانی

اسلام، آیین هندو و ایران، عقاید و اخلاق بودایی، عرفان بودایی، دین بودا و ایران و.. برخی از مباحث و موضوعاتی است که در این اثر به آن پرداخته شده است.

۱- کتاب بودا و سروده هایش / راه حق: این مجموعه که به بودا گوشا، فیلسوف بزرگ بودایی قرن پنجم میلادی، نسبت داده می شود، و این اشعار شامل اندرزها و احکامی است که بودا در شرایط مختلف به یاران و پیروان خود داده است و دپاما خلاصه ای ست جامع از روش جهان بینی و جهت تفکر بودایی و مورد قبول کلیه مکاتب آن آیین است.

- درسنامه ادیان شرقی، مؤلفان: محمدعلی رستمیان، علی موحدیان عطار
- درآمدی بر آیین جاین، جفری دی لانگ^۱

کارواکا

- این اثر کهن بیشتر جنبه منطقی و مباحث مربوط به آن را توضیح و تشریح می کند

۱- رساله ای از شاه سمن شاهرخ شاهیان در ترجمه و تحقیق فصول ۴-۷ کتاب درآمدی بر آیین جاین تألیف جفری دی لانگ نوشته شده است. سنت جاین یکی از مهم‌ترین مکاتب هندی و دارای مبانی بنیادینی است. مؤلف در فصل چهارم به بررسی اصول و مبانی این آیین از قبیل: کرمه، اصل اهینسا و موکشه می‌پردازد و اصول اخلاقی‌ای که خواص و عوام برای نیل به رهایی می‌بایست انجام دهند، مطرح می‌کند. نظریه‌های نسبیّت جاینی، مشهورترین و مهم‌ترین نظریه‌های جاینیزم هستند که در فصول پنجم و ششم مورد بحث قرار می‌گیرد. این نظریه‌ها عبارت‌اند از: انکانت‌واده، نیواده و سیادواده. ابتدا پیشینه‌ای فکری درباره این نظریه‌ها و سپس تحلیلی فلسفی بیان می‌شود. دکتر لانگ، در فصل هفتم، به بررسی نقش آیین جاین و موقعیت اجتماعی و تاریخی آن می‌پردازد. وی همچنین دیدگاه‌های این سنت را درباره خدا، علم، محیط‌زیست و ... مطرح می‌کند

فصل چهارم منابع مکاتب فلسفی غرب

سوفیسم^۱

- سوفسطائیان، گاتری، دبلیو. کی. سی، ترجمه حسن فتحی
- از سقراط تا ارسطو، شرف الدین خراسانی
- تاریخ تمدن، جلد دوم: یونان باستان، دورانت، ویل، ترجمه فتح الله مجتبی ای
- تاریخ فلسفه غرب، جلد اول، ویرایش دوم، راسل، برتراند، ترجمه نجف دریا بندری

۱- سوفسطایی یا سوفیست در لغت به معنای استاد، دانشور و زبردست است. کسی که در امور زندگی هوشمند و زیرک است. سوفسطائیان خطابت و جدل و دیگر فنونی را که برای موفقیت‌های اجتماعی و سیاسی لازم بود، به شاگردانشان می‌آموختند. فرقه‌های سوفسطایی را می‌توان این‌گونه معرفی کرد:

عندیه: پیروان پروتاگوراس بوده‌اند می‌گفتند حقایق اشیاء تابع اعتقادند؛ یعنی اگر حقیقتی را تصدیق کنی، آن نزد تو حق است و اگر منکر آن شوی، در نزد تو حق نیست. انسان میزان هر چیز است و حقایق در نفس الامر ثبوتی ندارند. به باور این گروه، هر انسانی ادراکات خاص خود را دارد و هیچ شخص دیگری نمی‌تواند واقعاً بفهمد که کدامیک از این ادراکات «حقیقت» دارد. جهان هستی دارای اصولی غایی نیست که بتوان کشفشان کرد.

عنادیه: پیروان گرگیاس بودند، می‌گفتند هیچ چیز موجود نیست و اگر هم موجود باشد ما آن را نمی‌شناسیم و اصلاً آنچه حقایق نامیده می‌شود سراب و فریب است.

لا ادریه: این طایفه به هیچ چیزی اعتقاد ندارند. پیرهون، سوفسطایی مشهور می‌گوید: «ما نه به حس باید اعتقاد داشته باشیم و نه به عقل، بلکه باید بدون رای و بدون تمایل به جهتی باشیم و تأثیرناپذیر، هر امری را هرچه که باشد نباید تصدیق یا تکذیب نماییم بلکه باید آن را هم تصدیق و هم تکذیب کنیم یا نه تصدیق کنیم و نه تکذیب.

همچنین سوفسطائیان برای علم نظری و نفس تفکر کردن ارزشی قائل نبودند، بلکه هنر گذراندن معیشت و حفظ ظاهر را تعلیم می‌دادند و به عبارت دیگر به علم از جهتی که فایده‌ای در زندگی و معاش دارد نظر می‌کردند نه اینکه علم به تهیای شرافتی داشته باشد، برعکس ارسطو که می‌گفته علم خودش خواستنی است به نظر سوفسطایی در هر جامعه‌ی اعمالی درست است که مردم به آن معتقد باشند. در این سالهای اخیر عده‌ای برای دفاع از سوفسطائیان و اندیشه‌های آنان پایه عرصه میدان گذاشته‌اند و بارز افکار ضد سوفسطایی افلاطون و ارسطو، سعی دارند تا آبروی رفته سوفسطائیان را به آنها بازگردانند. مثلاً سر کارل پوپر از سوفسطائیان با نام دودمان بزرگ یاد می‌کند و یا مثلاً پروفیسور هولاک در کتاب خوی آزادی خواهی در یونان عمدتاً از آنان نام می‌برد به نظر او سوفسطائیان، اندیشه‌ای کاملاً آزادی خواهانه و مردمی را در یونان نشان می‌دهند اندیشه‌ای که توسط نظریات نیرومند افلاطون و ارسطو پایمال شده است. (ر، ک، مقاله نگاه‌ی به سوفسطائیان، محمد حسین سوفسطایی)

- سیر حکمت در یونان، ورنر، شارل، ترجمه بزرگ نادرزاد
- تاریخ فلسفه، جلد اول کاپلستن، فردریک، ترجمه سید جلال الدین مجتوی
- تاریخ فلسفه غرب، فصل هشتم: فلسفه یونانی، رچینالد هالینگ دیل، ترجمه، عبدالحسین آذرنگ
- رویای خرد: تاریخ فلسفه غرب از یونان باستان تا رنسانس، آنتونی گاتلیب، ترجمه، لیا سازگار

اسکولاتیسم (مکتب مدرسی)

- فلسفه قرون وسطی، جان مارنبن، ترجمه: بهنام اکبری
- تاریخ فلسفه در قرون وسطی و رنسانس، محمد ایلخانی
- روح فلسفه قرون وسطی، اتین ژیلسون، علی مراد داودی
- ویلیام آو آکام، روت ساو، ترجمه: خشایار دیهیمی^۲
- فلسفه در قرون وسطی (مجموعه مقالات)، کریم مجتهدی
- تاریخ فلسفه قرون وسطی، فردریک چارلز کاپلستون، ترجمه: ابراهیم دادجو

۱- اسکولاستیک (Scholastic) را در فارسی مدرسی ترجمه می‌کنند. همچنین اسکولاستیسیزم عموماً به صورت گرایش به تفکر مدرسی یا حاکمیت تفکر مدرسی ترجمه می‌شود. در قرن ۱۱ تا ۱۷ میلادی، در مدرسه‌ها و دانشگاه‌ها و آموزشگاه‌های رسمی - که تحت نظارت کشیشان بود - این شیوه‌ی تفکر ترویج می‌شد که: علم، باید در خدمت مسیحیت باشد. در غیر این صورت باطل است و مفید نیست. از شخصیت‌های برجسته این عصر سن آگوستین است که کوشید تا معتقدات مسیحیت را با مبانی فلسفی بخصوص آراء افلاطون و نوافلاطونیان تبیین کند بعد از وی بخشی از مباحث فلسفی در برنامه مدارس گنجانیده شد ولی نسبت به افکار ارسطو بی‌مهری میشد و مخالف عقاید مذهبی تلقی میگردید و اجازه تدریس آنها داده نمیشد تا اینکه با تسلط مسلمانان بر اندلس و نفوذ فرهنگ اسلامی در اروپای غربی افکار فلاسفه اسلامی مانند ابن سینا و ابن رشد کمابیش مورد بحث قرار گرفت و دانشمندان مسیحی از راه کتابهای ابن فیلسوفان با آراء ارسطو نیز آشنا شدند.

رفته رفته کلیسائیان در برابر این موج فلسفی تاب مقاومت نیاوردند و سرانجام سن توماس آکوینی بسیاری از آراء فلسفی ارسطو را پذیرفت و آنها را در کتابهای خودش منعکس ساخت و کم کم مخالفت با فلسفه ارسطو کاهش یافت بلکه در بعضی از مراکز علمی به صورت گرایش غالب در آمد. (ر، ک، دانشنامه پایگاه حوزه و تاریخ فلسفه، جلد چهارم، فصل نخست، فردریک کاپلستن، ترجمه غلامرضا اعوانی)

۲- این کتاب هفتمین شماره از مجموعه (فلسفه غرب) شرحی است بر اندیشه‌های فلسفی (ویلیام آو آکام). آکام اواخر زندگی خود را صرف نوشتن سلسله جزوه‌هایی علیه پاپ کرد که مهمترین این جزوه‌ها: (هشت سوال درباره قدرت و شان پاپ و گفت و گو میان مرشد و مرید درباره قدرت امپراتوری و پاپ‌ها) بود. (فلسفه طبیعی)، (سوماتوتیوس لوکیکای) و (طوبیقا) از جمله نوشته‌های دیگر وی است. آکام نومیالیست (نام‌گرا) بود و بر برتری و پیشینگی فرد در مقولاتی چون هستی، موضوع شناخت، سرچشمه اصول اخلاقی و قدرت سیاسی اصرار می‌ورزید. آموزه‌های منطقی او شامل گزارشی از معنا و حقیقت، مطابق با تفکر (نام‌گرایی) او بود. آکام در زبان، منطق، ریاضیات، هستی‌شناسی و اخلاق نیز نظریه‌هایی ابراز داشته است.

- شهر خدا، آگوستین، حسین توفیقی

- اعترافات، قدیس آگوستین، ترجمه: سایه میثمی

- تومیسسم: درآمدی بر فلسفه قدیس توماس آکوئینی، ژیلسون، اتین، ترجمه سید

ضیاءالدین دهشیری

- Aquinas, Thomas. (1996) Commentary on the Book of Causes. Translated and annotated by Vincent Guagliardo. Charles. R. Davies, Brian (1993) **The Thought of Thomas Aquinas**, Oxford University Press.
- Gilson, Ettore. (1994) The Christian Philosophy of St. Thomas Aquinas. University of Notre Dame Press.
- Eardley, Peter, S. Still, Carl N. (2010) **Aquinas: A Guide for the Perplexed**. Replika Press. PVT LTD.
- Davies, Brian . (2002) **Aquinas**, Continuum International Publishing Group.

ایده آلیسم^۱

- رساله‌های افلاطون، ترجمه کامل کتابها: محمد حسن لطفی

۱- «ایده» یعنی مطلق تصورات ذهنی (اعم از حسی و خیالی و عقلی) و ایده آلیسم یعنی مسلک کسانی که ایده یا تصورات ذهنی را اصیل می‌دانند، یعنی این تصورات را صرفاً مصنوع خود ذهن می‌دانند و به وجود خارجی این صور در عالم خارج قائل نیستند. از آنجاکه ایده آلیسم دارای انشعابات گوناگون شده است و گاهی هر فیلسوفی در یک معنای خاصی از این اصطلاح استفاده نموده، ولی در مجموع حقیقت این است که «ایده آلیسم» به معنای «اصالت تصور» است در مقابل «رنالیسم» است که به معنای «اصالت واقع» می‌باشد و «ایده آلیست» کسی است که جهان خارج از ظرف ذهن را منکر است مانند پروتاگوراس و گرگیاس از قدمای یونان و برکلی (Berкли) و شوپنهاور (Schopenhauer) از متأخرین اروپا. (رک، اصول فلسفه و روش رنالیسم، ج ۱، ص ۱۲۳)

رستاخیز ایده آلیسم با کانت و در آثار او روی می‌دهد. قبل از کانت از لایبنیتس و برکلی و بعد از کانت از هگل و شوپنهاور نام برده می‌شود، سپس نوبت به ایده آلیست‌های معاصر همچون گرین، کرد، جونز، برادلی، بوزانکت و کمپبل انگلیسی و رویس و کالکینز آمریکایی و برگسن فرانسوی می‌رسد.

نظریه فیخته، شلینگ و هگل را به طور کلی ایده آلیسم آلمانی و نظریه هگل را به ویژه ایده آلیسم مطلق می‌نامند. از زمان این فیلسوفان است که ایده آلیسم که در یک معنی رویاروی رنالیسم است - رویاروی ماتریالیسم قرار می‌گیرد، با تکیه بر این رویارویی است که به ویژه پیروان ماتریالیسم دیالکتیک به ناروا همه فلسفه‌ها را به ایده آلیسم و ماتریالیسم بخش کرده، هر فلسفه‌ای را که ماتریالیستی نباشد گونه‌ای از ایده آلیسم می‌شمرند.

ایده آلیسم را حداقل می‌توان در سه اعتبار در نظر گرفت:

الف) ایده آلیسم هستی شناختی: این نوع ایده آلیسم صور مختلفی دارد. تلقی افلاطون از اصالت عالم «ایده‌ها» و حالت سایه وار جهان محسوس نسبت به آنها، یکی از این صور است. تلقی اسقف برکلی (۳۰۷۱ م) صورتی دیگر از ایده آلیسم هستی شناختی است که صبغه اومانیستی دارد و با امپریسم پیوند خورده است.

ب) ایده آلیسم معرفت شناختی: این اعتبار از ایده آلیسم، شاید کاملترین صورت بیان خود را در نظریه «کانت»

درخصوص «واهب الصور» بودن انسان به دست آورد. کانت، صورت معرفت را امری عقلانی می‌داند که بر ماده معرفت حاصل از تجربه حمل می‌شد و بدینسان «نومن» یا حقیقت جهان، در پشت این صورت‌ها یا ایده‌های ذهنی القاء شده از طرف بشر، بر ماده معرفت حسی، پنهان می‌گردد. بدینسان، کانت اگر چه به جهانی بیرون از آدمی اعتقاد داشت،

- لایب نیتس، گتفرید ویلهلم، منادولوژی (مقدمه و شرح از بوترو و دیگران)، ترجمه: یحیی مهدوی
- فلسفه لایب نیتس، رابرت لئا، ترجمه: فاطمه مینایی
- رساله در اصول علم انسانی به ضمیمه سه گفت و شنود، جورج بار کلی؛ مترجم: منوچهر بزرگمهر؛ مقدمه: یحیی مهدوی
- مجموعه فلسفه نظری، متن کامل مبادی علم انسان، جرج بار کلی، ترجمه: منوچهر بزرگمهر
- فلسفه دکارت، رنه دکارت، ترجمه: منوچهر صانعی دره بیدی (شامل سه رساله: قواعد هدایت ذهن، اصول فلسفه، انفعالات نفس)
- تأملات، رنه دکارت، ترجمه: احمد احمدی
- طرح اجمالی فلسفه اسپینوزا، ارول ای هریس، ترجمه: سید مصطفی شهر آیینی^۱
- نظریه شناخت اسپینوزا، جورج هنری رد کلیف پارکینسون، ترجمه: مسعود سیف
- عقل و تجربه از نظر اسپینوزا، جورج هنری رد کلیف پارکینسون، ترجمه: محمدعلی عبداللهی
- رساله در اصلاح فاهمه، باروخ اسپینوزا، ترجمه: اسماعیل سعادت
- اسپینوزا از نگاه هگل، گئورگ ویلهلم فریدریش هگل، ترجمه مسعود سیف
- نیانگذاران فرهنگ امروز - هگل، پیتر سینگر، ترجمه عزت الله فولادوند
- درباره هگل و فلسفه او، کریم مجتهدی

اما تصویر «فنون» (پدیدار) این جهان را حاصل صورت های ذهنی القایی آدمی می دانست و بدینسان دنیای ادراکی بشر را حاصل خودبنیادی عقلی او می پنداشت و این همان ایده آلیسم معرفت شناختی کانت است. (ج) ایده آلیسم اخلاقی: ایده آلیسم اخلاقی، به معنای اعتقاد داشتن به ایده ها و آرمان ها و حقایق اخلاقی ثابت و فضائل عقلانی یا متعالی است که زندگی بشر باید با آن ها منطبق باشد. انسان ایده آلیست، به لحاظ اخلاقی، به فضائل و رذائل و موازین و معیارهای ثابت و مطلق واحکام جهانشمول اخلاقی وارزشی معتقد است و بنای رفتار فردی و جمعی خود را بر تطابق با آن ایده های اخلاقی قرار می دهد. ایده آلیسم اخلاقی، امکانی برای نسبی انگاری فراهم نمی آورد و انسان هایی آرمان گرا و اصول گرا و دارای شاکله های اخلاقی استوار تربیت می کند. (رک، اصول و فلسفه تعلیم و تربیت: دکتر علی شریعتمداری)

۱- این کتاب که در آن، آراء اصلی اسپینوزا و شیوه ی برهان پردازی که او اتخاذ کرده و شرح و بسط داده، به زبانی ساده و به اجمال طرح می شود، برای استفاده ی دانشجویانی در نظر گرفته شده است که در آغاز راه مطالعه برای فهم فلسفه اسپینوزا قرار دارند.

- فلسفه تاریخ هگل، لئو راوچت، ترجمه عبدالعلی دستغیب^۱
- عقل در تاریخ، گئورگ ویلهلم فریدریش هگل، ترجمه حمید عنایت
- فلسفه هگل، والتر ترنس ستیس، ترجمه: حمید عنایت
- شرحی بر تمهیدات کانت، ماکس آپل، ترجمه: محمدرضا حسینی بهشتی
- فلسفه کانت، اشتقان کورنر، عزت الله فولادوند^۲
- راهنمای مطالعه ی سنجش خرد ناب (نقد عقل محض)، رالف لودویگ، ترجمه: رحمان افشاری^۳
- نظریه معرفت در فلسفه کانت، یوستوسهارتناک، غلامعلی حداد
- کانت، راجر اسکروتس، میر علی پایا
- فلسفه نقادی کانت، کریم مجتهدی
- سنجش خرد ناب، ایمانوئل کانت؛ ترجمه: میرشمس الدین ادیب سلطانی
- جهان همچون اراده و تصور، آرتور شوپنهاور، ترجمه: رضا ولی یاری
- جهان به مثابه اراده و برابر نهاد (ترجمه از متن آلمانی)، آرتور شوپنهاور، ترجمه: محسن اکبری

۱- هدف نویسنده از نگارش این کتاب معرفی و بررسی فلسفه هگل است؛ از این رو: او این مباحث را در کتاب مطرح می‌سازد: مقام هگل در فلسفه، آثار هگل، نظریه تاریخی هگل؛ نظریه سیاسی هگل، نظریه هگل درباره روان مطلق (هنر، دین، فلسفه)، و ناقدان هگل. در بخش انتهایی کتاب نیز کتاب نامه لاتین (شامل ترجمه انگلیسی آثار هگل، آثار فراهم آمده هگل پس از درگذشت او، گزیده آثار، پژوهش‌های کلی فلسفه هگل، و جهات ویژه فلسفه هگل)

۲- در مورد میزان جامعیت محتوا و موضوع این اثر با توجه به اهداف دانش پژوهان باید گفت که غرض از ارائه «فلسفه کانت» آشنایی با افکار دورانساز مرحله نقدی کانت است و کتاب کورنر در واقع شرح کوتاه و عالمانه و بعضاً ناقدانه از «نقد عقل محض»، «نقد عقل عملی» و دو نقد «قوه حکم» کانت است. در این میان حجم اختصاصی به هر «نقد» متناسب با اهمیت آن متفاوت است. بدین ترتیب، بخش قابل ملاحظه‌ای از اثر، به نقد عقل محض و بهره کمتری به ترتیب به نقد عقل عملی و نقد سوم اختصاص یافته است. البته اندکی هم در باب فلسفه دین از نظر کانت سخن رفته است. اما زمینه تاریخی و فرهنگی و فلسفی کانت و نیز میراث او و تأثیرش بر ایده آلیسم، مارکس، نوکانیسم و مکتب فرانکفورت را نه در متن کتاب که در پیشگفتار عالمانه مترجم باید جست.

مطالب اثر به عقیده شورایی عالی برنامه ریزی برای درس متناسب است. این کتاب برای تدریس فلسفه کانت در مقطع کارشناسی ارشد به جهات ذیل قابل توصیه است: الف) جامعیت مطلوب نسبت به جوانب گوناگون فلسفه کانت؛ ب) حجم مناسب؛ ج) وضوح قابل توجه عبارات؛ د) شرح توأم با نقد (البته جنبه تشریح و توضیح برجسته‌تر است)؛ پ) دقت و نظم منطقی.

(ر، ک، پایگاه شورای بررسی متون و کتب علوم انسانی)

۳- این کتاب دارای ترجمه ی روان و قابل فهم است که حتی ناآشنایان با زبان کانت آنرا به راحتی متوجه می‌شوند.

- جهان و تأملات فیلسوف: گزیده‌هایی از نوشته‌های آرتور شوپنهاور، آرتور شوپنهاور، ترجمه: رضا ولی‌یاری
- متعلقات و ملحقات، آرتور شوپنهاور، ترجمه: رضا ولی‌یاری
- فلسفه فرگسن، «کیث آنسل پیرسون» و «جان مولر کی»، ترجمه: محمدجواد پیرمرادی
- روح الفلسفة الحدیثه (به فارسی: روح فلسفه مدرن)، جوسیا رویس، ترجمه عربی: حسن حنفی، ترجمه فارسی: احمد انصاری
- بنیاد آموزه فراگیر دانش، یوهان گوتلیب فیشته، ترجمه: سیدمسعود حسینی

رنالیسم^۱:

رنالیسم فلسفی

۱- اصول فلسفه و روش رنالیسم، آیت الله سید محمدحسین طباطبایی^۲

۱- رنالیسم از ریشه‌ی لاتین «Real» به معنای واقعیت است. رنالیسم در معنای لغوی، برابر واقع‌گرایی یا واقعیت‌گرایی می‌باشد. به لحاظ مابعدالطبیعی و در فلسفه‌ی یونان باستان، یک مکتب فلسفی است که ادعا دارد بین علم و معلوم، قابلیت تطابق، وجود دارد؛ یعنی علم می‌تواند جهان را همان گونه که واقعاً هست، توصیف کند. در حکمت عرفان اسلامی، «واقعیت»، امری دارای مراتب است و در نظام هستی، «واقعیت مثالی» قرار دارد و باطن واقعیت ملکوتی یا مثالی نیز، واقعیت جبروتی است که البته در زبان حکما و عرفا، از این مراحل بیش‌تر با تعبیر «حقیقت» نام می‌برند و معمولاً واژه‌ی «real» یا «واقعیت» در خصوص مرتبه‌ی محسوس عالم و واقعیت حسی به کار برده می‌شود. مرحوم علامه طباطبایی، در مقابل سوفسطائیان و آن دسته از فیلسوفان موسوم به «ایده‌آلیست» که به نحوی منکر وجود عالم عینی بیرون از ماده بودند، اساس اندیشه‌ی فلسفی خود را «رنالیسم» نامیدند. (رک: اصول فلسفه و روش رنالیسم، علامه طباطبایی، ص ۲۵)

در يك نگاه اجمالی، می‌توان از سه منظر، به مفهوم «رنالیسم» (واقع‌گرایی) نگریست:

الف) هستی‌شناختی

فیلسوف با یاری جستن از مباحث هستی‌شناختی، موجودات حقیقی و واقعی (حقایق) را از موجودات پنداری (اعتبارات و وهمیات) تمییز می‌دهد. رنالیسم هستی‌شناختی قایل است که عالمی واقعی و عینی و مستقل از ذهن ما وجود دارد. بنابراین رنالیسم هستی‌شناختی در مقابل شک‌گرایی و ایدئالیسم هستی‌شناختی قرار می‌گیرد که منکر وجود واقعیات بیرونی بوده و مدعی است که عالمی خارج از فکر و ذهن وجود ندارد. اولین گروهی که هم در وجود عالم خارج و هم در معرفت مطابق با واقع و شناخت عالم خارج شک کردند سوفسطائیان یونان باستان بودند. (رک: علامه

طباطبایی، بدایة الحکمة، ص ۱۸۴)

ب) معرفت‌شناختی

رویکرد شخص واقع‌گرا (رنالیست) در مقابل فرد شک‌گرا و کسی که منکر شناخت یقینی مطابق با واقع است و یا شناخت را امری نسبی قلمداد می‌کند آن است که شناخت واقع و جهان خارج امکان پذیر است. از نظر علامه طباطبائی، نزاع رنالیسم با غیر رنالیسم نزاع لفظی و اصطلاحی نیست، بلکه یک فیلسوف رنالیست از اصول غیر رنالیستی و ایدئالیستی احتراز می‌کند و می‌خواهد با یک روش واقع‌بینانه سلوک نماید. اما از دیدگاه ایدئالیسم معرفت‌شناختی، ویژگی مطابق با واقع بودن علم و ادراک نمی‌شود و نمی‌توان علم قطعی به وجود چیزی پیدا کرد. (رک: اصول فلسفه و روش رنالیسم، ص ۱۰۵)

ج) اخلاقی و ارزشی

از منظر اخلاقی و ارزشی، «واقعیت» یا رئالیته عبارت از آن امری است که وجود دارد و غالباً رشت و غیراخلاقی و ناپسند است و «حقیقت» همانا وضعیت آرمانی و موعودی است که باید جانشین واقعیت موجود گردد. از این منظر، رنالیسم به معنای پذیرش رشتی و بی‌عدالتی واقعیت موجود، بدون تلاش جدی یا بنیادین برای تغییر آن است. از این منظر، فرد «رنالیست» یا «واقع‌گرا» کسی است که دعوت به پذیرش وضع موجود عالم و نحوی تسلیم انفعاله در برابر آن دارد و تلاش انقلابیون آرمان‌گرا را نحوی «ایدئالیسم» و «پنداری» می‌داند. خلاصه آن که مکتب رنالیسم در بیشتر حوزه‌های کاربردش مانند فلسفه، اخلاق، سیاست، هنر و ادبیات و مباحث زیبایی‌شناسی نظریه‌ای متناقض و متضاد با نظریه ایدئالیسم دارد.

۲- هدف نگارش کتاب اصول فلسفه و روش رنالیسم همانگونه که فیلسوف شهید مطهری فرموده اند: به وجود آوردن یک سیستم فلسفی عالی براساس استفاده از زحمات گرانمایه هزار فلاسفه اسلامی و ثمره تحقیقات وسیع و عظیم دانشمندان مغرب زمین به همراه به کاربردن قوه ابداع و ابتکارات، به همین جهت در این سلسله مقالات هم مسائلی که در فلسفه قدیم نقش عمده را دارد و هم مسائلی که در فلسفه ی جدید حائز اهمیت است طرح شده و در ضمن قسمتهایی دارد که نه در فلسفه اسلامی و نه در فلسفه اروپایی سابقه دارد.

- اصول فلسفه رئالیسم، علامه طباطبایی
- کتاب رئالیسم به کوشش جمعی از محققان^۱
- رئالیسم، دیمیان گرانت، ترجمه: حسن افشار
- دیالکتیک و تفاوت رئالیسم انتقادی دیالکتیکی و بنیان‌های عدالت، آلن ویلیام ناری

- تحریری بر اصول فلسفه و روش رئالیسم، محمدباقر شریعتی سبزواری
- رئالیسم و نیهیلیسم: نقدی بر مبانی معرفت‌شناختی ضد رئالیسم، رضا صادقی

رئالیسم اخلاقی

- واقع‌گرایی اخلاقی در نیمه دوم قرن بیستم، سیداکبر حسینی قلعه بهمن
- ضد واقع‌گرایی اخلاقی، ریچارد جوینس
- روان‌شناسی از دیدگاه واقع‌گرایی، امیر هوشنگ آریان پور

-
- ۱- این کتاب از هفده مقاله تشکیل شده است که عبارتند از:
 - رئالیسم چیست؟ نوشته هیلاری پاتنم و مترجم حمید طالب، ابوالحسن حسینی
 - دو نوع رئالیسم: خام و انتقادی نوشته علیرضا قائمی نیا
 - معرفت و گونه‌های رئالیسم نوشته عباس عارفی
 - رئالیسم هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی علامه طباطبایی نوشته ولی‌الله عباسی
 - واقع‌گرایی انتقادی نوشته اندرو کلیر مترجم یارعلی کردفیروزجانی
 - رئالیسم درونی نوشته علیرضا قائمی نیا
 - واقع‌گرایی غیر جزمی در فلسفه انتقادی پوپر نوشته سید عبدالحمید ابطاحی
 - معرفت و مطابقت نوشته عباس عارفی
 - اثبات عالم خارج نوشته دکتر مهدی حائری یزدی
 - واقع‌گرایی، عینیت و شک‌گرایی نوشته پال موزر و ترجمه مرتضی فتاحی زاده
 - درباره همان مفهوم طرح‌های مفهومی نوشته دانالد دیویدسن و ترجمه علیرضا قائمی نیا
 - درآمدی بر رئالیسم و ضد رئالیسم در فلسفه علم نوشته سمیرا اکاشا و ترجمه پیروز فطوریچی
 - تجربه‌گرایی ساختی و رئالیسم علمی نوشته علیرضا قائمی نیا
 - استقرار بدبینانه و رئالیسم علمی نوشته علیرضا منصوری
 - پذیرش هیچ نظری‌ای در علم موجه نیست! استدلالی بر علیه واقع‌گرایی علمی نوشته مصطفی مهاجری
 - لانودن و واقع‌گرایی هم‌گرا نوشته یاسمن هشیار
 - تحلیل فلسفی منطقی برهان EPR نوشته علیرضا منصوری

رنالیسم ادبی

- تاریخ رنالیسم: پژوهشی در ادبیات رنالیستی از رنسانس تا امروز، بوریس ساچکوف، محمدتقی فرامرزی
- سرخ و سیاه، استاندال، ترجمه: مهدی سحابی
- صومعه پارم، استاندال، ترجمه: عبدالله توکل
- راهبه. دیر کاسترو، استاندال، ترجمه: عبدالله توکل
- درباره‌ی عشق، استاندال، ترجمه: گلاره جمشیدی
- سوار کار مفرغی، هرمس، الکساندر پوشکین، ترجمه: حمیدرضا آتش بر آب،
- رنالیسم انتقادی: هستی‌شناسی اجتماعی و امکان‌وارسی تجربی در علوم اجتماعی، زینب توحیدی نسب، مرضیه فروزنده، عماد افروغ (مقدمه)

پوزیتیسم^۱

- پوزیتیویسم منطقی (رهیافتی انتقادی)، بهاء‌الدین خرماشاهی^۲

- The Advancement of Learning. Francis Bacon. 1605

(پیشرفت علم، فرانسیس بیکن)

۱۶۲۰. Novum Organum. Subject: philosophy, science Francis Bacon

(فرانسیس بیکن ارغنون جدید، (فلسفه علم))

۱- از عوامل پیدایش نهضت پوزیتیویسم در غرب تجربه‌گرایی و به‌طور خاص تجربه‌گرایی دیوید هیوم بود. جریان تجربه‌گرایی در عالم جدید اثر پذیرفته‌از بیکن است. این فلسفه بر این اصل استوار است که هر آنچه در تجربه حسی یافت شود شایسته شناخت است. (پایگاه حوزه نت)

پوزیتیویسم منطقی نامی است که ((ا.ا. بلومبرگ)) و ((هربرت فایگل)) در سال ۱۹۳۱ به مجموعه‌ای از افکار که حلقه‌وبین پیش‌نهاد کرده بود داده بودند. ((اصالت تجربه‌همساز))، ((اصالت تجربه منطقی))، ((اصالت تجربه علمی))، از جمله نام‌های دیگر این نحله فلسفی است. این نحله با آرای ((ماخ)) و ((پوانکاره)) به اوج خود رسید. پوزیتیویست‌ها به سختی مابعدالطبیعه متعالیه را تخطئه می‌کردند. آنها متافیزیک را مهمل و فاقد معنی می‌شمردند و هر نوع اخلاق ارزشی را که فراتر از عالم تجربه باشد رد می‌کردند. تحقیق‌پذیری از نظر آنان این بود که: شرط لازم برای معنی محصل داشتن هر جمله یا گزاره یا قضیه، این است که باید به صورت قضیه‌ای بیان شود که یا تحلیلی باشد و یا از نظر تجربی تحقیق‌پذیر))،

۲- مطالب این کتاب حاوی، بررسی کوتاه و تحلیل گونه‌ای است از ((فلسفه علم)) در قرن حاضر که با بیان موضوع و تعریفی از پوزیتیویسم منطقی آغاز می‌شود. سپس با معرفی تنوری ((اصل تحقیق‌پذیری)) و پیروان و پیش‌تازان این مکتب ادامه می‌یابد. مطلب بعدی کتاب، ترجمه و نقد یکی از برجسته‌ترین مقالات ((رودولف کارناپ)) فیلسوف آلمانی (۱۸۹۱-۱۹۷۰) است که با عنوان ((غلبه بر متافیزیک از طریق تحلیل منطقی زبان)) درج گردیده است. در پایان کتاب نیز دیدگاه‌های ((کارل پوپر)) و ((ماکس پلانگ)) درباره پوزیتیویسم فراهم آمده است. (برگرفته شده از: <https://www.gisoom.com/book/117۵۲۳۷/>)

• Heidegger and Nietzsche : overcoming metaphysics

(غلبه بر متافیزیک، هایدیگر و نیچه)

- تجربه گرایی و سوپراکتیویته: پژوهش در باب طبیعت انسانی بر حسب نظر هیوم، ژیل دلوز، ترجمه: عادل مشایخی

- آشنایی با هیوم نوشته پل استراترن با ترجمه: زهرا آروین و ویراستاری مسعود علیا

- گفت و گوها درباره دین طبیعی، هیوم، ترجمه: حمید اسکندری

- کاوشی در خصوص فهم بشری، هیوم، ترجمه: کاوه لاجوردی استاد فلسفه تحلیلی

- بررسی افکار دیوید هیوم و برتراند راسل، محمد تقی جعفری با تدوین و تنظیم عبدالله نصری

- آشنایی با برکلی (minutes ۹۰ Berkeley in)، پل استراترن، ترجمه: شهرام حمزه‌ای

- مجموعه فلسفه نظری، متن کامل مبادی علم انسان نوشته جرج بارکلی، ترجمه منوچهر بزرگمهر

- حمام فلسفه، توماس هابز و جان لاک، برگمن، گری گوری، مترجم: علی غفاری

- شرح افکار و آثار برگزیده، سوگون، کانگ، توماس هابز و جان لاک، مترجم: محمد بقائی

اگزستانسالیسم^۱

الف) اگزستانسالیسم مسیحی

- در کافه اگزستانسالیستی، سارا بیکول، ترجمه: هوشمند دهقان

- فلسفه کیر کگور، سوزان لی اندرسون، ترجمه: خشایار دیهیمی

۱- اگزستانسالیسم از واژه Exist به معنی وجود مشتق است. از منظر این مکتب، انسان بر خلاف دیگر موجودات، دارای هیچگونه طبیعت خاص نیست، مگر آن طبیعتی که خودش آن طبیعت را به خودش بدهد. انسان که موجود مختار و آزاد است، دائره اختیار و آزادی او در این حد است که به خودش سرشت می‌دهد و طبیعت و ماهیت می‌بخشد. اسم این را "اصالت وجود" یا "تقدم وجود بر ماهیت" گذاشته‌اند. (مطهری، مرتضی، انسان کامل، ص ۲۵)

- «گابریل مارسل»، یوزف ماری بوخنسکی، ترجمه: شرف الدین خراسانی
- فلسفه اگزیستانسیالیسم، گابریل مارسل، ترجمه: شهلا اسلامی
- بودن و داشتن، گابریل مارسل، ترجمه: صدیقه فراهانی
- فلسفه اگزیستانس، کارل یاسپرس، ترجمه: لیلا روستایی

ب) اگزیستانسیالیسم بی خدایی^۱

- اگزیستانسیالیسم و اصالت بشر، ژان پل ساتر، ترجمه: مصطفی رحیمی
- افسانه سیزیف، (مقاله درباره پوچی). آلبر کامو، ترجمه: علی صدوقی، م.ع.
- سپانلو، اکبر افسری
- شش متفکر اگزیستانسیالیسم؛ ه. ج. بلاکهام، ترجمه: محسن حکیمی
- نظری به چهره اگزیستانسیالیسم، محمد شیرازی

فمنیسم^۲

- درآمدی جامع بر نظریه‌های فمینیستی؛ رزمی تانگ؛ ترجمه: منیژه نجم عراقی
- چیستی فمینیسم؛ کریس بیسلی، ترجمه: محمدرضا زمردی
- مطالعات توسعه؛ جفری هینز، ترجمه: رضا شیرزادی و جواد قبادی
- فمینیسم اسلام و ایران، مجموعه مقالات اسلام و فمینیسم، عبدالرحمن حسنی فر

پراگماتیسم^۳

- چهار پراگماتیست، ایزرائیل شفلر، ترجمه: محسن حکیمی

۱- اگزیستانسیالیسم بی خدایی بدان مفهوم نیست که توان خود را سراسر وقف اثبات بطلان واجب الوجود - خدا - کند، بلکه به معنی صحیح تر، اعلام می کند به فرض نبودن واجب الوجود نیز، کار انسان و جهان دگرگون نمی شود.

۲- واژه فمینیسم، در زبان انگلیسی در دو معنای قریب به هم به کار می رود: در معنای نخست فمینیسم عبارت است از نظریه‌ای که معتقد است زنان باید به فرصت و امکانات مساوی با مردان در تمامی جنبه‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی دست پیدا کنند. در زبان فارسی معادل‌هایی از قبیل "زن‌گرایی"، "زن‌باوری"، "زن‌نگری" و "زن آزاد خواهی" برای این استعمال از لفظ فمینیسم ذکر شده است. اما در معنای دیگر این لفظ بر جنبش‌های اجتماعی اطلاق می شود که تلاش می کنند تا اعتقاد و باور فوق را که در معنای اول ذکر شد، نهادینه کنند. در زبان فارسی معادل این معنا از فمینیسم واژه "نهضت زنان" و "نهضت آزادی زنان" قرار داده شده است. (بیات، عبدالرسول و دیگران: فرهنگ واژه‌ها، ص ۴۲۳)

۳- پراگماتیسم سنتی، مکتبی فلسفی است که حدود سال‌های ۱۹۷۰ در آمریکا ظاهر شد. پراگماتیسم، فلسفه اصالت عمل یا «فلسفه‌ای عملی» است که پایه‌گذاران آن تا حد زیادی آن را به عنوان یک روش تحقیق و یا تفکر ارائه

- پراگماتیسم، ویلیام جیمز، ترجمه: عبدالکریم رشیدیان
- اخلاق و سلوک انسانی، دیویی، جان؛ ترجمه: آریان پور
- نگرشی تطبیقی بر اسلام و پراگماتیسم (فصل چهارم پیرامون جیمز)، دکتر عظیم عابدینی

- James William. 1995, Pragmatism (Philosophical Classics) Dover Publications.
- Rorty, Richard. 1982, Consequences of pragmatism. Cite by: Warner Richard, "legal pragmatism" Deninis Patterson(ed). A companion to Philosophy Of Law and Legal Thory. 2000
- Minow. m. and E. 1991, Spelman. Pragmatism in Law Society, M. Briant and W. Weaver(eds).

دگماتیسم^۱

- دگماتیسم نقابدار، عبدالکریم سروش
- فلسفه کانت (بیداری از خواب دگماتیسم)، میر عبدالحسین نقیب‌زاده^۲
- پی‌نکته‌هایی بر «جامعه‌شناسی خودمانی»، حسن نراقی^۳

اومانیسیم^۴

- کلمه و مفهوم انسانیت، در روشنگری چیست؟ کانت، لسنینگ، هردر...، ترجمه: سیروس آراین‌پور

کردند. فلسفه‌ای طبیعی - تجربی که در معنای وسیع کلمه محدود به تجربه حسی نیست و فرضیه‌های عملی را اساس عقاید خود قرار می‌دهد (شریعتمداری، ص ۳۲۹)

۱- دگماتیسم یا جزم‌گرایی (به انگلیسی: Dogma) عبارت است از روش اندیشه‌گری غیرانتقادی، غیرتاریخی و متافیزیکی، که بر بنیاد نظرات و باورهای ثابت استوار است، بدون تمایل به بحث عقلانی باورهای ثابت را بمثابة حقایق همیشه همان و همه جا درست، می‌انگارد بی این که آن‌ها را در روندهای تاریخی شناخته شده مورد آزمون قرار دهد و بر بنیاد دانش‌های تازه و آموزه‌های عملی نوین به بازبینی درونمایه حقیقت آن‌ها و ارزش معرفتی آن‌ها بپردازد. (دائرةالمعارف روشنگری، سرواژه «دگماتیسم».)

۲- کانت فیلسوف روشنگری است؛ فیلسوفی مطلقاً لازم، زیرا روشنگر راه شناسایی و ارزیابی دست‌آورد‌های آن است. کتاب حاضر برای آشنایی با اندیشه‌های این فیلسوف نوشته شده است. مؤلف در بخش نخست این کتاب به روشنگری در باب زمینه‌ی کار او در دوران نزدیک به او می‌پردازد. در بخش سوم پیدایش دگرباره‌ی دگماتیسم بررسی می‌شود.

۳- برخی عناوین کتاب پی‌نکته‌هایی بر «جامعه‌شناسی خودمانی» کتاب و کتاب نخوانی ایرا نیان، بررسی فرهنگ اعتراض، «شجاعت اخلاقی» ما ایرانی‌ها، بازنگری معیارها تضادهای طبقاتی در ایران ما، شوق «ویرانگری»، جزم‌اندیشی یا «دگماتیسم» ما، ما و سراب دموکراسی

۴- در فرهنگ انگلیسی آکسفورد، اومانیسیم به نظامی فکری و اعتقادی تعریف شده است که نیازهای بشری را

- انسان‌شناسی فلسفی، هانس رگس، ترجمه: محمدرضا بهشتی
- فلسفه و ایمان مسیحی، کالین براون، ترجمه: میکائیلیان
- علم و دین، ایان باربور، ترجمه: بهاء‌الدین خرمشاهی
- از علم سکولار تا علم دینی، مهدی گلشنی
- نقد مبانی سکولاریسم، علی ربانی گلپایگانی
- معمای مدرنیته، بابک احمدی^۱
- انسان‌شناسی در اندیشه کانت، مرتضی روحانی راوری

ماتریالیسم^۲

- اکولوژی مارکس: ماده باوری و طبیعت، جان بلامی فاستر، اکبر معصوم بیگی

مورد اهتمام قرار می‌دهد و راه حل آنها را به جای ایمان به خدا از طریق عقل و خرد آدمی جستجو می‌کند. (فرهنگ انگلیسی آکسفورد ذیل کلمه ی Humanism)

۱- این کتاب در بردارنده نه مقاله درباره مدرنیته است که هر یک از آنها را می‌توان به‌طور مستقل خواند اما با هم ارتباط دارند. نویسنده کوشیده است بحث‌های گذشته خود درباره مدرنیته را که عمدتاً در کتاب مدرنیته و اندیشه انتقادی (نشر مرکز، ۱۳۷۳) آمده‌اند پیگیری و روزآمد کند و پرسش‌های تازه‌ای را که به میان آمده‌اند مطرح کند. مقاله‌های کتاب ناقد و نافذ دوران خویشند و می‌خواهند بگویند چون علم‌باوری، خردباوری و آزادی مدرن مشکل‌سازند باید افق زندگی دیگری آفرید. مباحثی که درباره مفهوم مدرنیته، ربط آن با انسان‌گرایی و نیز اخلاق، علم‌باوری و اروپامحوری، دموکراسی و انتقاد، مطرح می‌شوند همه در آشنایی با آخرین دیدگاه‌هایی که اندیشمندان روزگار ما درباره مدرنیته و پسامدرنیته اختیار کرده‌اند سودمند و کارآمدند.

۲- ماتریالیسم بر دو نوع مکانیکی و دیالکتیکی به ظهور پیوست. ماتریالیسم دیالکتیک یا ماده باوری دیالکتیکی، نظریه‌ی فلسفی در زمینه‌ی مابعدالطبیعه است که فریدریش انگلس نخست در کتاب آنتی دورینگ (۱۸۷۸) و دیالکتیک طبیعت (نوشته‌ی ۱۸۷۳-۸۳، نشر در ۱۹۳۵) فرمولبندی کرده است. این فلسفه با دستکارهایی به صورت فلسفه‌ی رسمی حزب‌های کمونیست و مکمل «ماتریالیسم تاریخی» درآمد. ماتریالیسم دیالکتیک مدعی است که بنیان هستی «ماده» است و همه‌ی صورتهای هستی بن و منشاء مادی دارند و صورتهایی از دگرگونی و توسعه‌ی ماده‌اند، که بر طبق قانونهای خاصی، که قانونهای «دیالکتیک» نامیده می‌شود، دگرگونی می‌یابند. دیالکتیک هم شیوه‌ی تغییر واقعیت است هم روشن‌کننده «قوانین حرکت» آن؛ و بنابراین، هم قانون توسعه‌ی طبیعت است هم اندیشه. این مکتب مدعی است که اصول ماتریالیسم دیالکتیک با همه‌ی رشته‌های علمی سازگار است. (داریوش آشوری، دانشنامه سیاسی)

مارکس دیالکتیک را تنها با رویدادهای تاریخ و جامعه همساز می‌دید و انگلس بود که دامنه‌ی دیالکتیک را به حوزه‌ی طبیعت گسترش داد. اما انگلس (که هرگز خود اصطلاح «ماتریالیسم دیالکتیک» را به کار نبرد) مدعی نشد که «ماتریالیسم تاریخی» را می‌توان از ماتریالیسم دیالکتیک استنتاج کرد. این کار را پلخانف کرد که نخستین بار این اصطلاح را به کار برد؛ و نیز لنین، که آن را چنان تفسیر کرد که ماهیت جهان با آرزوهای انقلابی سازگار درآید. استالین باز هم آن را بیشتر دستکاری کرد و از آن یک «جهانشناسی سیاسی» بیرون کشید. کتاب تکامل دیدگانه انگار از تاریخ (۱۸۹۵) از پلخانف، و ماتریالیسم و امپریوکریتیسیسم (۱۹۰۹) از لنین و ماتریالیسم دیالکتیک و تاریخی (۱۹۳۹) از استالین پله به پله مراحل تحول «ماتریالیسم دیالکتیک» را به یک فلسفه‌ی حزبی بیان می‌کنند. بدین ترتیب، برداشتی خاص از ماهیت تغییر اجتماعی چنان گسترش یافت که یک دید کلی از ماهیت هستی از آن بیرون کشیده شد. بسیاری از متفکران مارکسیست (نک مارکسیسم؛ مارکسیسم نو) که تنها مارکس را مرجع می‌شناسند و انگلس و لنین را به عنوان متفکر چندان جدی نمی‌گیرند، برای ماتریالیسم دیالکتیک نیز به عنوان هستی‌شناسی فلسفی چندان اعتباری قابل نیستند. چندی پیش حزب‌های کمونیست فرانسه و ایتالیا آن را به عنوان فلسفه‌ی رسمی حزبی کنار گذاشته‌اند.

- «ماتریالیسم»، تری ایگلتون، ترجمه: رحمان بوذری^۱
- ماتریالیسم دیالکتیک، موريس كونفورت، ترجمه: س.چ.ف.خ.ا.
- ماتریالیسم تاریخی و دیالکتیک، ا.ای. پاکتیف و ب.م. بوگوسلافسکی، ج.ای. ازین و و.ا. کارپوشین، س. رزم آرا
- مفاهیم بنیادی ماتریالیسم تاریخی، مارتا هارنکر، تینا مهتاب
- بنیادهای ماتریالیسم، جورج نواک، پرویز بابایی
- ماتریالیسم دیالکتیکی، هانری لوفور، آیدین ترکه^۲
- مسائل اساسی مارکسیسم و مقالات فلسفی دیگر، گئورگی پلخانف، ترجمه: پرویز بابایی
- مارکسیسم غربی و مکتب فرانکفورت اثر رضا نجف زاده
- مارکس و مارکسیسم، چارلز رایت میلز، محمد رفیعی مهرآبادی

پدیدارشناسی^۳

- درآمدی بر پدیدارشناسی هوسرل، علی حقی
- زمینه و زمانه پدیدارشناسی، سیاوش جمادی
- سرآغاز پدیدارشناسی، ریچارد اشمیت، ترجمه: شهرام پازوکی
- مقالاتی درباره پدیدارشناسی، هنر، مدرنیته، محمد رضا ریخته گران

۱- اثری است که مکتب ماتریالیسم را در فلسفه و ادبیات، با توسل به نظریات و آموزه‌های کارل مارکس، فردریش نیچه و لودویگ ویتگنشتاین تشریح می‌کند.

۲- لوفور، در ماتریالیسم دیالکتیکی (۱۹۳۹)، در حالی به تحلیل اقتصاد سیاسی مارکسی می‌پردازد که از استالیانیسم و حزب کمونیست روی‌گردان شده بود. بدون شک او (افزون بر سیاست‌های استالین) به جزم‌اندیشی و راست‌گویی واکنش‌نشان می‌داد و این واکنش در خوانش انتقادی سرمایه مارکس بازتاب یافت.

۳- پدیدارشناسی به نزد هوسرل مؤسس این پیش یعنی آنچه بی‌واسطه و بی‌درنگ در وجدان ظاهر می‌شود، چنانکه می‌نویسد:

«هر آنچه که درعالم هست، هر هستی جایگاهی [یا هر وجود مکانی- زمانی] در نزد من از آن روی هست که من آن را می‌آزمایم، ادراک می‌کنم، به خاطر می‌آورم، به وجهی درباره آن می‌اندیشم، حکم می‌کنم، ارزیابی می‌کنم، آن را می‌خواهم و ... اینها همه را همچنان که می‌دانیم دکارت در زیر نام کوجیتو آورده است. عالم برای من اصلاً جز آنچه که در این اندیشیدنی‌ها (Cogitationes) معلوم من واقع می‌شود و نزد من معتبر است، چیزی نیست. عالم تمام معنا و اعتبار خود را از همین اندیشیدنی‌ها دارد. کل حیات من در عالم در این‌هاست که جریان دارد. من نمی‌توانم جز در عالمی که در من و از من اعتبار می‌پذیرد زندگانی کنم، بیازمایم، بیاندیشم، ارج بگذارم و به عمل بپردازم. (درآمدی بر پدیدارشناسی هوسرل، ص ۷۷)

- نگاهی به پدیدارشناسی و فلسفه‌های هست بودن، روژه ورنو- ژان وال و دیگران، ترجمه: یحیی مهدوی

سوژکتیویسم^۱

- فنومنولوژی روح (پدیدار شناسی روح)، هگل، ترجمه: دکتر زیبا جلی
- گفتاری دربارهٔ دکارت، الکساندر کوایره، ترجمه: امیر حسین جهاننگو

- Cottingham, J.; R. Stoothof and D. Murdoch. (CSM). (1991). The Philosophical Writings of Descartes. Cambridge.
- (1992). Descartes, Cambridge University Press.
- Hegel, G.W.F. (1971). Logic, trans. Willian Wallace. Cambridge University Press
- (1977). Phenomenology of Spirit. trans. A. V. Miller, Oxford: Clarendon Press.

نقد آثار فلسفه^۲ (آثار فلسفه اسلامی و فلسفه غرب)

- تهافت الفلاسفه، ابی حامد محمد بن محمد الغزالی (در رد آراء و عقاید فلاسفه یونان و همین طور در رد فلاسفه اسلامی مخصوصا فارابی و ابن سینا

۱- ذهنی‌گرایی یا سوژکتیویسم (به انگلیسی: Subjectivism) عبارت است از اعتقاد به این که تجربه ذهنی، اساس همه معیارها و قوانین است. هر شخص از ذهنیت خاص خویش برخوردار است و ذهنیت هر شخص بر اساس علایق و سلائیق فردی متمایز از ذهنیت اشخاص دیگر است. در این تلقی، احکام و گزاره‌ها نهایتاً به رهیافت‌ها، علایق و سلائیق ذهنی فرد بازمی‌گردد. ذهنیت‌گرایی در مقابل عینیت‌گرایی (ابژکتیویسم) و واقع‌گرایی قرار می‌گیرد. (عبدالکریمی، بیژن، ما و جهان نیچه‌ای، ص ۱۶۵)

۲- نقد در مثنی فلسفه غرب کار کردی قابل ملاحظه دارد، به گونه ای که می توان فلسفه جدید غرب را حاصل نقد فلسفه های سلف تلقی نمود. به نظر می رسد از دوره فلسفی جدید بود که شیوه و روش فلسفه غرب و فلسفه اسلامی از یکدیگر متمایز شد و نقد بی محابای آرای فلسفی گذشتگان برای فلاسفه غربی جدید به یک سنت پذیرفته تبدیل شد، نقدی که آثارش در تمامی حوزه های فکری کاملاً مشهود است.

نقد فلسفی در غرب همیشه به این صورت و شکل نبوده است و در ادوار مختلف می توان هویت های گوناگون برای نقد در نظر گرفت.

نقادی در فلسفه یونان باستان عملکرد مثبتی داشت و فلاسفه بدون محدودیت و خطوط قرمز، آراء و افکار یکدیگر را نقد می نمودند. فیلسوفان قرون وسطی، انگیزه و دغدغه هماهنگی با آموزه های دینی داشتند و از همین رو، نقادی فلسفی محدود شد اما در دوران جدید فلسفه غرب، هیچ حد بازدارنده ای برای نقد وجود نداشت. از این روی، می توان میان فلسفه قرون وسطی و دوران جدید شباهت هایی دید. فیلسوفان غربی این دوره، به هر حوزه ای از علوم سرک کشیدند و هر موضوعی را نقادی کردند. البته قابل ذکر است که نقد نمودن، به یک روش و سنت برای فلاسفه جدید غرب تبدیل شد؛ روشی که فیلسوفان یونان باستان آن را به کار نبردند. فلاسفه جدید غرب از نقادی به عنوان مبنایی برای شناخت استفاده نمودند اما در یونان باستان، نقد بصورت روشمندانه، مبنای تفکر فلسفی نبود.

به هر حال نقادی ویژگی شاخص فلسفه غرب است، تا حدی که آن را یکی از مهم ترین وجوه تفاوت فلسفه غرب با فلسفه اسلامی می توان معرفی کرد. سنت فلسفی غرب به ویژه پس از کانت، رویکردی نقادانه گرفت و در واقع کانت طلایه دار نقادی است و این روش و خط مثنی را به خوبی در فلسفه غرب تبیین نمود، به گونه ای که این سنت فلسفی را باید به «ماقبل انتقادی» و «انتقادی» تقسیم بندی کرد.

- تهافت التهافت، ابن رشد (جوابیه به «تهافت الفلاسفه» غزالی است).
- تفکر انتقادی: (مجموعه مقالاتی در نقد آثار فلسفی معاصر ایران)، عبدالله صلواتی
- مصارعه الفلاسفه اثر محمد بن عبد الکریم شهرستانی ۵۴۸ ق
- رساله الحرکه الجوهریه، رساله ربط الحادث بالقدیم، رساله فی اتحادالعقل و المعقول، سید ابوالحسن طباطبائی، معروف به میرزا ابوالحسن جلوه (۱۲۳۸ق - ۱۳۱۴ق) ^۱کنزالحکمه، ضیاء الدین دُرّی اصفهانی (ترجمه فارسی نزهة الارواح و روضه الافراح شمس الدین شهرزوری است). ^۲
- کتابهای الاصول الاصفیه یا اصل الاصول، رساله اثبات واجب، ملا رجب علی تبریزی ^۳
- رسائل (شانزده رساله)، محمدبن حسین آقاجمال خوانساری، «ردّ رساله اشتراک لفظی وجود ملا رجب علی تبریزی»

پس از کانت و نقادى هایش بود که فلسفه غرب به نقادى گروید، به این معنا که مدام در پی نقد نظام ها و نظریاتی بر آمد که در سنت فلسفی غرب پا می گرفتند. در چنین فضایی، نظام و نظریه ای بر جا ماند که تاب تحمل را در برابر نقدها داشت و از میدان نقد به در نمی شد.

- ۱- رساله الحرکه الجوهریه در دفاع از نظر ابن سینا در ابطال حرکت در مقوله جوهر و در نقد رأی ملاصدرا در اثبات حرکت جوهری.
- و رساله ربط الحادث بالقدیم، به عربی، که جلوه در آن، با تعمق در آرای ابن سینا و غزالی و میرداماد، به نقد نظریه ملاصدرا در مسئله ربط حادث به قدیم پرداخته است. و رساله فی اتحادالعقل و المعقول، به عربی، در نقد نظریه ملاصدرا در اثبات اتحاد عاقل و معقول.
- ۲- او در این کتاب از اسفار ملاصدرا انتقاد می کند که وی در آن کتاب فقراتی از کتابهای پیشینیان را بدون ذکر نام کتابها و مؤلف آنها آورده و آن مطالب را به خودش نسبت داده است. برخی از اهل فلسفه (مانند آقای اکبر ثبوت و حائری یزدی) به این انتقاد پاسخ گفته اند.
- ۳- مؤلف رساله اثبات واجب را به فارسی نگاشته است. او در این رساله اهمّ آرای خود را در باره واجب و مباحث وجود اظهار می کند.
- از این رساله بخوبی می توان دریافت که وی در باب وجود و مسائل اساسی آن با آرای ملاصدرا مخالف بوده است. آقابزرگ طهرانی از این رساله با عناوین اشتراک الوجود و وجودالباری نیز یاد کرده است.
- این رساله را سیدجلال الدین اشستانی در جلد اول منتخباتی از آثار حکمای الهی ایران از عصر میرداماد و میرفندرسکی تا زمان حاضر به چاپ رسانده است.
- آقاجمال خوانساری و میرزا محمد مشهدی بر این رساله ردیه نگاشته اند.
- کتاب الاصول الاصفیه نیز به زبان عربی و در باره مسائل و اصول مهم فلسفی از جمله قاعده الواحد، مباحث وجود، جعل، حرکت جوهری و وجود ذهنی - که هر دو را رد می کند - اصالت ماهیت و مباحث دیگر است.
- به هر ترتیب ملا رجب علی تبریزی یکی از مهمترین نظریه پردازان الاهیات تنزیهی در حکمت شیعی است.

- الکلمات الطیبه، ملا عبد الرزاق لاهیجی (در داوری میان میرداماد و ملا صدرا نسبت به موضوع اصالت ماهیت و وجود).
- ودایع الحکم فی کشف خدایع بدایع الحکم، ملا محمد صالح مازندرانی (معروف به علامه سمنانی)
- نقدی بر تهافت الفلاسفه غزالی؛ سید جلال الدین موسوی آشتیانی
- بررسی و نقد نظریات دیوید هیوم در چهار مساله فلسفی، محمد تقی جعفری تبریزی
- نقد تفکر فلسفی غرب (از قرون وسطی تا اوایل قرن حاضر)، آتین ژیلسون، مترجم: احمد احمدی
- نقدی بر هیوم: در تئوری شناخت و مابعدالطبیعه، محمدرضا علوی سرشکی
- تبیین و نقد فلسفه اخلاق کانت، مترجم: محمد محمدرضایی
- پارسا خسرو (گردآورنده)، «پسامدرنیسم در بوته نقد» (مجموعه مقالات)
- پورجوادی، نصرالله [ناظر و جمع آوری کننده]، «بیست و پنج مقاله در نقد کتاب (برگزیده مقاله های مجله نشر دانش (۶))» [یازده مقاله این کتاب درباره دین و فلسفه است]
- هولاب، رابرت، «یورگن هابرماس؛ نقد در حوزه عمومی، مجادلات فلسفی هابرماس با پوپری ها، گادامر، لومان، لیوتار، دریدار و دیگران»، حسین بشیریه - آلتومن، ویلیا پی، «مساله فلسفه دین»، علی حقی نقد و نظر، س ۳، ش ۱ (۹)، (زمستان ۷۵)، ص ۹۰-۸۱.
- باقری، خسرو، «درک سنتی و چالشهای جدید (نقد و بررسی کتاب «هرمنوتیک کتاب و سنت»، نوشته محمد مجتهد شبستری)»، روزنامه ایران (۲۳ و ۲۴ و ۷۶/۱/۳۰).
- پژوهنده، حسین، «بریدن شاخ گاو فلسفه به دست توماس آکویناس» [نقد و بررسی کتاب «دنیای سوفی: داستانی درباره تاریخ فلسفه» نوشته: یوستاین گاردنر]، آدینه، ش ۱۱۲ (مهر ۷۵)، ص ۲۱-۱۸.

- ثاقبی، حسین، «آموزش فلسفه به زبان ساده یا فلسفه برای همه» [نقد و بررسی کتاب «دنیای سوفی»، نوشته: یوستاین گارددر]، دنیای کتاب، س ۱، ش ۸، (آبان ۷۵)، ص ۲-۳.
- حکیمی، محمد رضا، «مکتب تفکیک»، معرفی و نقد کتاب، روزنامه جمهوری اسلامی، (۷۵/۷/۳۰).
- ذکاوتی قراگزلو، علی رضا، «ابوحیان، آموزگار اندیشیدن» [پاسخی به یک نقد]، روزنامه ایران (۷۵/۷/۱۶).
- رازی، امیر، «قرن متافیزیک» نقد و بررسی کتاب: «فلسفه در قرن بیستم»، نوشته: ژان لاکوست، سوره، ش ۲ (۷۱) (پاییز ۷۵)، ص ۱۹۱.
- رحیم پور ازغدی، حسن، «یک مساوی بایک؟!»، [نقد و بررسی دفاعیات فلسفی که از تولرانس شده است]، روزنامه کیهان (۷۵/۹/۳).
- سید عرب، حسن، «اندیشه مندی جستجوگر یا تندیس تردید؟» (نقد و بررسی کتاب «فخر رازی» نوشته: اصغر دادبه)، جهان کتاب، س ۲، ش ۲-۱ (۲۶-۲۵)، ص ۹.
- عشاقی، حسین، نقد و بررسی کتاب «نگریستن از ناکجا»، نوشته: تامس نیگل، حوزه و دانشگاه، س ۲، ش ۸ (پاییز ۷۵)، ص ۷۸-۷۳.
- فرامرز قراملکی، احد، معرفی و نقد اجمالی کتاب «زبان دین» نوشته: امیر عباس علی زمانی، قیسات، س ۱، ش ۲ (زمستان ۷۵)، ص ۱۳۸-۱۳۴.
- فنایی، ابوالقاسم، «انتظار بشر از دین، درنگی در صورت مساله» [از مباحث فلسفه دین]، نقد و نظر، س ۲، ش ۴-۳ (۷-۸) (تابستان ۷۵)، ص ۳۱۳-۲۷۹.
- فنایی اشکوری، محمد، «معرفت شناسی دینی: نقدی بر قبض و بسط تئوریک شریعت» (۱)، روزنامه ایران، (۱۸-۱۹/۱۰/۷۵).
- فوکو، میشل، معرفی و نقد کتاب «میشل فوکو (فیلسوف معاصر فرانسه)» نوشته: اریک برنز، بابک احمدی، نامه فرهنگ، س ۶، ش ۳ (۲۳) (پاییز ۷۵)، ص ۱۸۵-۱۸۳.

- کرنی، ریچارد، «خدایان هیدگر (خدای شاعران، پیامبران یا فیلسوفان؟)»، م. غفورزاده، نقد و نظر، س ۳، ش ۱ (۹) (زمستان ۷۵)، ص ۲۲۱-۲۰۷.
- لگنهاوزن، محمد، «رابطه میان فلسفه و الهیات در دوران پسامدرن» غلامحسین توکلی، نقد و نظر، س ۳، ش ۱ (۹) (زمستان ۷۵)، ص ۸۰-۵۸.
- ماضی، احمد، «نوپوزیتیویسم و تحلیل منطقی در اندیشه فلسفی معاصر عرب» محمد تقی کرمی، نقد و نظر، س ۳، ش ۱ (۹) (زمستان ۷۵)، ص ۳۰۹-۲۶۹.
- ماهروی، هوشنگ، «دولت عقل»، نقد و بررسی کتاب «دولت عقل؛ ده گفتار در فلسفه و جامعه‌شناسی سیاسی»، نوشته: حسین بشیریه، جهان کتاب، س ۲، ش ۳-۴ (۲۷-۲۸) (دی ۷۵)، ص ۳-۴.
- نقد و بررسی کتاب «میشل فوکو»، نوشته: اریک برنز، نامه فرهنگ، س ۶، ش ۳ (۲۳) (پاییز ۷۵)، ص ۱۸۲.
- وقفی پور، شهریار، «هابرماس و گرفتاری پست مدرن‌ها» [معرفی کتاب: یورگن هابرماس و نقد در حوزه عمومی، نوشته: رابرت هولاب]، آدینه، ش ۱۱۵ (بهمن ۷۵)، ص ۱۳.

فصل پنجم

فلسفه مطلق و فلسفه‌های مضاف

فلسفه مطلق

- (منابع فلسفه اسلامی معمولاً بر موضوع وجود بما هو تدوین شده اند، بنابراین از قسم فلسفه مطلق، شمرده می شوند)
 - هستی شناسی در مکتب صدرالمآلهین، جعفر سبحانی تبریزی
 - هستی شناسی (فلسفه اسلامی)، عبدالرسول عبودیت
 - هرم هستی: تحلیلی از مبانی هستی شناسی تطبیقی، مهدی حائری^۱
 - هستی شناسی (بحث وجود)، پل فولکیه، ترجمه: یحیی مهدوی
 - هستی و نیستی: جستاری در هستی شناسی پدیدارشناختی، ژان پل سارتر
 - هستی شناسی مطلق گرا در تجربه ی غیر دوگانگی فلسفه ی شرق، فرهاد خالصی
- مقدم
- هستی شناسی تطبیقی، غلامرضا رحمانی
 - هستی شناسی و تبیین آفرینش (جهان از دریچه علم و عقل و وحی)، محمود رضاقلی

فلسفه های مضاف

فلسفه ذهن^۲

- آشنایی با فلسفه ذهن، مل تامپسون، مهران داور
- فلسفه ذهن (از کتاب فهم فلسفه)، کیت مسلین، مهدی ذاکری
- نظریه‌های آگاهی در فلسفه ذهن و مغزپژوهی امروز، آندره اوجنیو کاوانا، آندره نانی، ترجمه: سعید صباغی پور دکتر عبدالرحمن نجل رحیم

۱- «هرم هستی» نوشته مرحوم آیت الله دکتر مهدی حائری یزدی از نخستین منابع فلسفه اسلامی در قلمرو فلسفه تطبیقی و نمودار نظام وحدت وجود انتقادی است که مؤلف محترم آن بر اساس قواعد فلسفی، منطقی و ریاضی اثبات کرده و کوشیده تا اندیشه را با سیر و سلوک رهروان هماهنگ کند. نظریه هرم هستی خلاصه بخشی از رساله دکتری مؤلف محترم درباره علم حضوری بوده که در ۱۹۷۸ در دانشگاه تورنتو کانادا نوشته شده است.

۲- فلسفه ذهن یکی از شاخه‌های فلسفه است که هستی‌شناسی، ماهیت و رابطه ذهن و بدن و خودآگاهی را مطالعه می‌کند. مسئله ذهن - بدن (نفس و بدن) مسئله دشوار خودآگاهی و ماهیت حالات خاص ذهنی از دسته موضوعات اصلی در فلسفه ذهن هستند.

- فلسفه ذهن: یک راهنمای مقدماتی، ایان ریونز کرافت، حسین شیخ‌رضایی
- مقدمه فلسفه ذهن، محمود خاتمی، مریم سادات
- مقدمه ای بر فلسفه ذهن، لوجاناتان، امیر غلامی
- کلیدواژه‌های فلسفه ذهن، پیت مندیگ، ترجمه: محمدحسن ترابی
- فلسفه ذهن، مارتین دیویس، مهدی ذاکری
- فلسفه ذهن از دیدگاه جان سرل، علی اکبر ضیائی

فلسفه علم^۱

- فلسفه علم، نیکولاس کاپالدی، علی حقی^۲
- فلسفه علم، جمیز لیدیمن، حسین کرمی
- فلسفه علم در قرن بیستم، دانالد گلیس، ترجمه: دکتر حسین میاننداری
- آشنایی با فلسفه علم معاصر، دکتر رضا صادقی
- تحقیقی در فلسفه علم، علامه محمدتقی جعفری
- فلسفه علم، ابراهیم دادجو^۳

۱- فلسفه علم، گرایشی از فلسفه است که به تغییر در مفاهیم و مسائل (مانند روش‌شناسی، ارزش‌گزاره‌ها و کارایی آن‌ها و گونه‌های پیکره‌بندی‌های) علوم گوناگون می‌پردازد. در واقع، فلسفه علم، علم «مطالعه علوم» است.

۲- در این کتاب، تاریخ علم فیزیک و دانش‌های وابسته به آن مانند اخترشناسی، دینامیک، کوانتوم، عمدتاً بر پایه مفهوم واژه‌های نظری بازسازی و تحلیل شده است. نویسنده سیر تطوارین واژه را از یونان باستان تا قرن بیستم در اندیشه دانشمندان و فیلسوفان بررسی کرده است

۳- کتاب فلسفه علم جزء مجموعه شش جلدی است که هر جلد آن به حوزه‌های خاص از معرفت‌شناسی اختصاص دارد و بیشتر منتشر شده‌اند. جلد نخست به رئالیسم یا واقع‌گرایی، جلد دوم به علم حضوری و شهود، جلد سوم به علم و دین و علم دینی، جلد چهارم به نظریه‌های توجیه و میناگرایی، جلد پنجم به شک‌گرایی و نسبی‌گرایی و جلد ششم به فلسفه علم پرداخته است. کتاب فلسفه علم نیز مشتمل بر مجموعه مقالاتی است که هر یک از مقالات آن به موضوعات مطرح در فلسفه علم همچون تبیین علمی، معرفت تجربی، معرفت علمی، منطق استقرا، تقویت نظریه، خطرهای علم متعارف، سادگی نظریه‌های علمی، دیدگاه غیر گزاره‌ای علم، تحلیل علمی تکنولوژی، اتحاد در فلسفه علم، تاریخچه نسبی‌گرایی، فلسفه زیست‌شناسی، منطق کشف و استنتاج از راه بهترین تبیین می‌پردازد.

فلسفه دین^۱

- فلسفه دین، جان هیک، بهزاد سالکی^۲
- فلسفه دین، دکتر مجتبی اعتمادی نیا، روح الله چاووشی زیر نظر دکتر محسن

جوادی

- فلسفه دین، نورمن ال. گیسلر، حمیدرضا آیت‌اللهی
- فلسفه دین (تجربه دینی)، مایکل پترسون، ویلیام هاسکر، دیوید بازینجر و دیگران،

ترجمه: حسین کیانی

- فلسفه دین (خدا، اختیار و شر)، آلوین پلنتینجا، ترجمه: محمد سعیدی
- فلسفه دین، گئورگ ویلهلم فریدریش هگل، ترجمه: زیبا جبلی
- در آمدی به فلسفه دین، چاد مایستر، محمدیوسف ثانی
- مطهری و فلسفه دین، رضا اکبری
- فلسفه دین؛ در آمدی تاریخی، لیندا زاگزبسکی، ترجمه: شهاب‌الدین عباسی

فلسفه زبان^۳

- فلسفه زبان، ویلیام. پ. آلستون، نادر جهانگیری
- در آمدی به فلسفه زبان، ویلیام جی لایکن، میثم محمدامینی
- فلسفه زبان کریستوفر پیکاک، یاسر خوشنویس

فلسفه حقوق

- فلسفه حقوق، دل و کیو، ترجمه: جوادی واحدی

۱- به رغم آنکه فلسفه‌ی دین را به «پژوهش عقلانی فرامتنی در پاره‌ی دین و گزاره‌ها و آموزه‌های بنیادین آن» یا «کاوش فلسفی در دین و درباره‌ی دین» اطلاق می‌کنم، بر این باورم که عمده‌ی مباحث فلسفه‌ی دین از متون دینی (به ویژه اسلامی) قابل استنباط است و علاوه بر آن (و بلکه) یکی از راههای سنجش صحت و سقم مدعیات اصلی فلسفه‌ی دین، عرضه و قیاس آن‌ها به مبانی و معارف دینی هموند با آن مدعیات است. (علی اکبر رشاد، فلسفه دین، پیشگفتار)

۲- کتاب فلسفه دین اثر جان هیک فیلسوف شهیر معاصر و از پیشگامان نظریه کثرت‌گرایی دینی است. این کتاب می‌کوشد به تحلیل مفاهیمی همانند خدا، تکلیف اخلاقی، رستگاری، عبادت، خلقت، حیات ابدی و نظایر آن‌ها بپردازد.

۳- آلستون، فلسفه زبان را شامل هر چیزی می‌داند که فیلسوفان از آن جهت که فیلسوفانند، به هنگام تفکر درباره‌ی زبان انجام می‌دهند. فلسفه زبان در واقع تلاشی است برای روشن کردن مفاهیمی اساسی که به هنگام تفکر درباره‌ی زبان انجام می‌دهیم. (آلستون، فلسفه زبان، ترجمه ایرانمنش و احمد رضا جلیلی، ص ۱۵)

- کتاب فلسفه حقوق اثر دکتر غفور خوئینی
- فلسفه حقوق، ناصر کاتوزیان^۱
- حق در فلسفه حقوق نوشته حسن شهابی
- فلسفه حقوق اثر میشل تروپه، مرتضی کلانتریان
- فلسفه حقوق حق ها نوشته پیتر جونز ترجمه دکتر مشتاق زرگوش دکتر مجتبی

همتی

- فلسفه حقوق عنوان کتابی است از نیکوس پولانتزاس با ترجمه‌ی نجادعلی الماسی
- فلسفه حقوق، آندره مارمور، مجید نیکویی، سعید عابدی
- فلسفه حقوق: مبانی و کارکردها، توماس موراوتز، بهروز جندقی
- فلسفه حقوق مدنی عناصر عمومی عقود (جلد اول) اثر جعفری لنگرودی، ترجمه:

محمد جعفر جعفری

- فلسفه حقوق اسلامی، مؤلف: محمد خالد مسعود؛ مترجمان: محمدرضا ظفری،
- فخرالدین اصغری آق مشهدی

- فلسفه حقوق بین الملل، فرناندو تسون، ترجمه: محسن محبی
- کتاب فلسفه حقوق اثر ایمانوئل کانت، ترجمه: منوچهر دره بیدی
- تاریخ فلسفه حقوق، ژرژ دل و کیو، ترجمه: جواد واحدی
- فلسفه حقوق بشر (سلسله بحثهای فلسفه دین)، عبدالله جوادی آملی
- مبانی فلسفه حقوق، آستین چیننگو، دکتر هیبت الله نژندی منش
- مکاتب معاصر فلسفه حقوق؛ کتاب راهنمای بلک‌ول برای فلسفه حقوق، دنیس
- پترسون، محمدمهدی ذوالقدری^۲

۱- ((فلسفه حقوق)) مجموعه‌ای است که در سه جلد به چاپ رسیده است. جلد اول به تعاریف و ماهیت حقوق، جلد دوم به منابع حقوق و جلد سوم به منطق حقوق اختصاص یافته است. در جلد دوم، مولف برآن است با تبیین نقش موثر عرف و رویه قضایی و اندیشه دانایان در نظام حقوقی، توهم حکومت مطلق قانون دولتی و اتحاد حقوق و قانون را از بین ببرد و ارتباط کامل حقوق را با نیروهای اجتماعی نشان دهد. جلد سوم شامل مباحثی درباره شناخت درونی علم حقوق و تقسیمات آن است، این مباحث مبتنی بر منطق حقوق و شیوه‌های تفسیر قواعد و متون استنباط است. برخی از عناوین فصل‌های این مجموعه سه جلدی عبارت‌اند از: مبنای حقوق، هدف حقوق، عقاید عالمان، منطق حقوق، روش‌های تفسیر، فنون و اصول عملی استنباط، دانش حقوق و شاخه‌های آن و حق شخصی.

۲- کتاب مکاتب معاصر فلسفه حقوق، ترجمه مقاله‌های بخش دوم کتاب راهنمای فلسفه حقوق و نظریه حقوقی

- در آمدی بر فلسفه حقوق و نظریه های حقوقی، مهرزاد ابدالی
- حق و مصلحت: مقالاتی در فلسفه حقوق، فلسفه حق و فلسفه ارزش، محمد راسخ^۱

فلسفه اخلاق

- کتاب شناسی توصیفی فلسفه اخلاق، حسین احمدی^۲
- عناصر فلسفه اخلاق، جیمز ریچلز، مترجمین: علیرضا آل بویه | محمود فتحعلی
- فلسفه اخلاق، شهید مطهری^۳
- فلسفه اخلاق، امیر خواص
- نگاهی به فلسفه اخلاق در سده بیستم، استیون داروال و دیگران، ترجمه: مصطفی

ملکیان

- در آمدی جدید به فلسفه اخلاق، هری گنسلر، حمیده بحرینی
- کاربردهای فلسفه اخلاق، آر.ام.هیر، کوروش الماسی

است. دو دلیل عمده ما را به انتخاب این بخش از کتاب هدایت کرد. نخست اینکه این بخش از کتاب در مقایسه با دو بخش دیگر (فلمروهای حقوق و موضوعات و شاخه‌های حقوق) کمتر به نظام حقوقی کامن‌لا ارجاع دارند و از این جهت قابلیت استفاده بیشتری دارند. دیگر اینکه مجموعه مقاله‌های بخش دوم، با مشارکت شماری از برجسته‌ترین حقوق‌دانان و فیلسوفان حقوقی دنیا به سرپرستی پروفیسور «دنیس پترسن» گردآوری شده‌اند و هر یک از نویسندگان مقاله‌های این بخش در حوزه‌ای که به نگارش مقاله پرداخته‌اند از تخصص و تبحر برخوردارند و صاحب تألیفات گسترده‌ای هستند. این ویژگی، کتاب را از سایر کتاب‌های مشابه در این زمینه متمایز می‌کند.

۱- مجموعه حاضر مشتمل بر مقالاتی درباره «فلسفه حقوق»، «فلسفه حق» و «فلسفه ارزش» است که عناوین آن عبارت‌اند از: ۱: فلسفه حقوق / نیل ای. سیمونز؛ ۲: حقوق و اخلاق / رونالد دورکین؛ ۳: حکومت و اخلاق / راس هریسون؛ ۴: درآمدی بر تئوری مصلحت عمومی / ادگار بودنهایم؛ ۵: نافرمانی مدنی / رونالد دورکین؛ ۶: فلسفه حق / جری والدرون؛ ۷: مفهوم حق: درآمدی تاریخی / مارتین پی. گلدینگ؛ ۸: جدی گرفتن حق‌ها / رونالد دورکین؛ ۹: شخص: محل تلاقی حقوق، فلسفه و پزشکی / محمد راسخ؛ ۱۰: سیاستمدار دموکرات / محمد راسخ؛ ۱۱: همیشه حقیقت / محمد راسخ؛ ۱۲: آزادی چون ارزش / محمد راسخ.

۲- در مورد منابع این اثر باید گفت که اصطلاحات فلسفه اخلاق از دو دسته از منابع باید استخراج شوند. دسته اول آثاری هستند که مستقیماً به مباحث فلسفه اخلاق پرداخته‌اند، دسته دوم برخی از منابع رشته‌های دیگرند که مباحث فلسفه اخلاق در آنها به صورت غیرمستقیم مطرح شده است. اما چون اصطلاح بایی از همه آثار موجود مرتبط با این رشته مستلزم صرف هزینه زیاد و چه بسا در مواردی نتیجه‌ای اندک باشد، باید از میان منابع موجود، گزینشی حساب شده انجام می‌گرفت. بدین منظور فهرست نسبتاً جامعی از منابع فلسفه اخلاق و توصیف آنها تهیه گردید و در «شورای علمی فلسفه اخلاق» مرکز پژوهشی دائرةالمعارف علوم عقلی اسلامی مورد ارزیابی و تصویب قرار گرفت.

۳- مطالب این کتاب به صورتی است که در فصل «اخلاق کمونیستی» مفهوم تکامل از نظر مارکسیسم و نیز آزادی و مساوات از دیدگاه این مکتب طرح و نقد گردیده است. در فصل «مسئله خودی در اخلاق» انواع «خود» و «خودپرستی» (خود شخصی، خود خانوادگی و خود ملی) و نیز نحوه مبارزه با آنها بیان شده و فضایل اخلاقی از منظر مکتب اسلام مورد بررسی قرار گرفته است. در فصل «معیار فعل اخلاقی» ضمن تعریف فعل طبیعی و فعل اخلاقی و تمیز نهادن بین آن دو، معیار فعل اخلاقی از نظر متفکران و فیلسوفان غربی طرح و بررسی گردیده است.

- فلسفه اخلاق (معارف)، برنارد ویایامز، زهرا جلالی
- فلسفه اخلاق و اخلاق حرفه ای، دکتر رمضانعلی رویایی و دکتر علی اکبر رضمانی
- مسائل اخلاقی متن آموزشی فلسفه اخلاق، مایکل پامر، علیرضا آل بویه^۱
- فلسفه اخلاق، محسن غرویان

فلسفه سیاسی

- فلسفه سیاسی اثر آدام سوئیفت، ترجمه: پویا موحد
- آشنایی با فلسفه سیاسی، مل تامپسون، ترجمه: معصومه صابر مقدم
- فلسفه سیاسی چیست؟ لئو اشتراوس، فرهنگ رجایی
- فلسفه سیاسی، مارتین کوهن، مهدی شفقی
- تاریخ فلسفه سیاسی (جلد دوم)، جورج کلو سکو، خشایار دیهیمی
- درآمدی بر فلسفه سیاسی نوین، لزی جیکوبز، مرتضی جیریایی^۲
- تاریخ فلسفه سیاسی غرب: عصر جدید و سده نوزدهم، عبدالرحمن عالم
- فلسفه ی سیاسی، دیوید میلر، بهمن دارالشفایی^۳
- فلسفه سیاسی جان استیوارت میل، جان گری، خشایار دیهیمی^۴
- فلسفه سیاسی، جین همپتن، خشایار دیهیمی
- فلسفه سیاسی کانت، سید علی محمودی

۱- فزون بر این که همه اصول روان‌شناختی تدوین کتاب درسی را به کار گرفته، دارای چهار ویژگی است که در میان کتاب‌های تالیفی یا ترجمه شده، جمع آنها صورت نپذیرفته است: اشتغال بر اهمّ مباحث کنونی این زمینه؛ انکاب بر عین سخنان برخی از بزرگ‌ترین فیلسوفان اخلاق؛ همه‌جانبه‌نگری و پرهیز مؤکد از ارائه فقط یک دیدگاه اخلاقی؛ رعایت انصاف در مواردی که داوری صورت گرفته است.

۲- نویسنده دربارهٔ مفاهیم سیاسی استدلال‌هایی فلسفی اقامه می‌کند تا ارتباط میان مشکلات و مسائل گوناگون در فلسفهٔ سیاسی نوین را مشخص سازد. با توصیف و نقد نظریه‌ها و اندیشه‌های دیگران، خوانندگان را تشویق می‌کند و قادر می‌سازد تا دیدگاه‌های او را مورد بحث قرار دهند و نگرشی دموکراتیک و خاص خود نسبت به سیاست شکل دهند.

۳- نویسنده قصدش از نوشتن این کتاب را شرح می‌دهد و می‌نویسد: قصد من این بود که این کتاب را برای کسانی بنویسم که پیش از این هیچ وقت با فلسفه سیاسی سروکار نداشته‌اند تا آن‌ها را با این موضوع آشنا و برایشان جذاب و قابل فهم کنم. کتاب با طرح این سوال شروع می‌شود که «چرا به فلسفه سیاسی نیاز داریم؟» اما محتوای کتاب درباره عرصه فلسفه سیاسی در اداره سیاسی جامعه است و در پی جوابی برای این سوال می‌گردد که چرا هرگاه فیلسوفان سیاسی سعی کرده‌اند مستقیماً در زندگی سیاسی دخالت کنند معمولاً کاری از پیش نبرده‌اند.

۴- هدف نویسنده در این پژوهش این است که با تحلیل متن و بازسازی استدلال میل نشان دهد که دفاع فایده‌گرایانه او از اولویت آزادی نسبت به سایر ارزش‌ها، آن کار محالی نیست که منتقدان نشان داده‌اند و آموزهٔ آزادی میل به‌خوبی درون فایده‌گرایی غیرمستقیم و نوعی لیبرالیسم کمال‌خواهانه می‌گنجد.

- فلسفه سیاسی صدرالمآلهین، شریف لک‌زایی^۱
- کتاب درآمدی بر فلسفه سیاسی اسلامی، احمد واعظی^۲
- فلسفه سیاسی هانا آرنت، لی بردشا، ترجمه: خشایار دیهیمی

فلسفه تاریخ

- فلسفه تاریخ (راهنمای دانشجویان)، مایکل لمون، محمدحسین وقار
- فلسفه تاریخ، مرتضی مطهری،
- درآمدی بر فلسفه تاریخ، مایکل استنفورد، احمد گل محمدی
- فلسفه تاریخ: مجموعه مقالات از دایره‌المعارف فلسفه، پل ادواردز، بهزاد سالکی
- فلسفه تاریخ، کریم مجتهدی
- فلسفه تاریخ، روش‌شناسی و تاریخ‌نگاری، حسینعلی نوذری^۳
- فلسفه تاریخ ابن خلدون، محسن مهدی، مجید مسعودی
- درس‌هایی درباره فلسفه تاریخ، گئورگ ویلهلم فریدریش هگل، ابراهیم ملک‌اسماعیلی
- درس گفتارهای فلسفه تاریخ، عباس زریاب خویی
- بنیادهای علم تاریخ، سی بی ین مکالا، احمد گل محمدی
- نظریه‌ها و روایت‌ها (تاملی در باب فلسفه تاریخ)، الکس کالینیکوس، اعظم فرهادی
- اصول تاریخ و نوشتارهای دیگر در فلسفه تاریخ، ار. جی. کالینگود، ترجمه: عبدالرضا سالاربهزادی
- سپیده‌دمان فلسفه تاریخ بورژوازی، ماکس هور کهایمر، محمدجعفر پوینده

۱- این تحقیق ضمن اثبات شأنیّت و ظرفیت فلسفه سیاسی ملاصدرا این نکته را برجسته می‌سازد که صدرالمآلهین هم واجد فلسفه سیاسی است و هم این فلسفه را، بر قیاس فلسفه وی، می‌توان فلسفه سیاسی متعالیه نامگذاری کرد.

۲- نوشتار حاضر می‌کوشد با بررسی نیاز به فلسفه در حوزه سیاست، مفهوم فلسفه سیاسی اسلامی، نسبت سنجی مولفه‌های فلسفه‌های سیاسی کلاسیک، مدرن و پسامدرن، تبیین و تحلیل پاره‌ای از کتّابی‌های فلسفه سیاسی اسلامی و پاسخ به منکران آن، گامی مناسب در جهت غنای این شاخه از مطالعات سیاسی بردارد.

۳- مجموعه مقالاتی است در زمینه "فلسفه تاریخ"، "روش‌شناسی در تاریخ" و "مکاتب تاریخ‌نگاری معاصر" که در سه بخش تنظیم شده است.

- فلسفه تاریخ؛ دیدگاه شیعه با نگاهی به مکاتب دیگر، علی فلاح رفیع^۱
- سیری در فلسفه و فلسفه‌ی تاریخ، ناصر زرافشان
- فلسفه تاریخ در قرآن، جواد سلیمانی امیری

فلسفه هنر

- مبانی فلسفه هنر، آن شیرد، علی رامین
- فلسفه هنر از دیدگاه مارکس، میخائیل لیف‌شیتز، مجید مددی
- درآمدی بر فلسفه هنر، نوئل کارول، ترجمه: صالح طباطبایی
- آشنایی با فلسفه هنر، حسن بلخاری (متشکل از سه بخش اصلی کلیات، هنر و فلاسفه (در غرب) و تأملاتی در فلسفه هنر اسلامی)
- هنر دوران مدرن (فلسفه هنر از کانت تا هایدگر)، ژان ماری شفر، ترجمه: ایرج قانونی^۲
- فلسفه هنر و زیبایی‌شناسی، جان هاسپرز - راجر اسکراتن، ترجمه: یعقوب آژند
- فلسفه هنر معاصر، هربرت رید، ترجمه: محمدتقی فرامرزی
- فلسفه هنر اسلامی: مجموعه مقالات، حسن بلخاری قهی
- «فلسفه هنر و زیبایی»، ابوالحسن غفاری
- فلسفه هنر و زیبایی‌شناسی (نقد هنری)، نظام الدین نوری کوتنائی
- «فلسفه هنر اسلامی»، محمد آسیابانی^۳

۱- کتاب «فلسفه تاریخ» در دو بخش تدوین شده است: ۱/ نگاهی به فلسفه تاریخ در مغرب زمین، ۲/ فلسفه تاریخ در شیعه. نویسنده در بخش اول به چپستی و جایگاه و فایده و روش شناسی و انواع فلسفه تاریخ و فلسفه تحلیلی تاریخ و فلسفه نظری تاریخ و نظر اندیشمندان غربی در این باره می‌پردازد و در بخش دوم به مبانی فلسفه تاریخ شیعه، سنت‌های مبتنی بر مبانی در صحنه تاریخ جهانی و ویژگی‌های فلسفه تاریخ شیعه و فرجام اندیشی در نگاهی مقایسه‌ی بین اسلام و یهودیت و مسیحیت را بیان می‌کند.

۲- این کتاب اثری جامع و بحث‌انگیز از نظریه‌ی زیبایی‌شناختی است: نقدی کوبنده بر فلسفه‌ی هنر تکوین‌یافته از سده‌ی هجدهم تا اوایل سده‌ی بیستم، همراه با بیان خواست و طلبی به‌دقت مستدل برای روی‌آوری بدیع و قابل‌انعطاف‌تر به هنر. ژان‌ماري شفر، از سردمداران زیبایی‌شناسی فرانسوی، به کندوکاو در آثار کانت، شیلگر، نوالیس، هگل، شوپنهاور، نیچه و هایدگر می‌پردازد تا نشان دهد که این متفکران گوناگون رویکردی مشترک به هنر دارند که او بر آن نام نگره‌ی نظری را می‌نهد.

۳- این کتاب مجموعه‌ای از سلسله‌گفت و گوهای است که با فرهیختگان و صاحب‌نظران داخلی در عرصه هنر زیبایی‌شناسی صورت گرفته است و به کوشش محمد آسیابانی، محقق گروه بینش و اندیشه مرکز پژوهش‌های جوان سامان یافته است.

فلسفه فرهنگ

- فلسفه فرهنگ اثر علی اصغر مصلح،
- ادراکات اعتباری علامه طباطبایی و فلسفه فرهنگ، علی اصغر مصلح،
- فلسفه میان فرهنگی و عالم معاصر، علی اصغر مصلح
- فرهنگ فلسفه دکارت، جان کاتینگهام، ترجمه: علی افضلی
- فلسفه فرهنگ و هنر، محمدجعفر جعفری لنگرودی
- فلسفه فرهنگ و هنر، محمد تقی جعفری

فلسفه تکنولوژی

- فلسفه تکنولوژی: آثاری از مارتین هایدگر و دن آیدی و یان هکینگ و توماس کوون و دونالد مکزی، ترجمه: شاپور اعتماد^۱
- فلسفه تکنولوژی چیست؟، کارل میچام، مترجمان: مصطفی تقوی و یاسر خوشنویس و پریسا موسوی
- «فلسفه تکنولوژی» با جستارهایی درباره فلسفه تکنولوژی و مقالاتی درباره فلسفه علم، علیرضا عباسی^۲

۱- در کتاب فلسفه‌ی تکنولوژی مقاله هایدگر با عنوان "پرسش از تکنولوژی" مقاله اصلی است. هایدگر از نخستین متفکرانی بود که تکنولوژی را به موضوعی برای فلسفه تبدیل کرد و از این رو طبیعی است در کتابی که در زمان ما درباره‌ی فلسفه‌ی تکنولوژی تدوین می‌شود سهمی عمده داشته باشد: سه مقاله از او و دو مقاله درباره‌ی دیدگاه‌های او که با توجه به دشواری نوشته‌های هایدگر می‌توانند در فهم سخن او بسیار کارساز باشند.

دست کم دو سنت فکری و فلسفی دیگر نیز به مساله‌ی تکنولوژی توجه داشته‌اند، یکی فلسفه‌ی تحلیلی انگلوساکسون و دیگری مارکسیسم. مقاله‌ی فلسفی در زمینه‌ی آزمایش‌های فیزیکی که مبشر جریان تازه‌ای در فلسفه علم است و مقاله‌ی درباره‌ی مفهوم تاویل و ماهیت انقلاب‌های علمی به آشنایی با دیدگاه‌های فلسفه‌ی تحلیلی کمک می‌کنند و مقاله‌ی «مارکس و ماشین» به بررسی نظرات مارکس درباره‌ی جبر تکنولوژیک می‌پردازد.

۲- در مقدمه این کتاب آمده است: فلسفه تکنولوژی قلمرو جدید، جذاب و سودمندی در فلسفه است که به معنا، اهمیت، ویژگی، عوارض و اثرات تکنولوژی می‌پردازد... ما از تکنولوژی برای تغییر جهان استفاده می‌کنیم تا جهان را متناسب با خود و نیازهای خود بسازیم. تکنولوژی توانایی‌های ما را برای ایجاد تغییر در عالم افزایش می‌دهد. اما آیا به راستی نتایج چنین تغییراتی همواره شفاف، قابل توصیف و قابل پیش‌بینی است؟ آیا نتایج تغییرات ناشی از تکنولوژی همواره سودمند است و آیا مخاطرات غیرمنتظره‌ای را در بر ندارد؟

در پاسخ به همین دست پرسش‌هاست که ضرورت تفکر فلسفی و عقلانی راجع به پیشگیری از تأثیرات سوء تکنولوژی و کنترل آن نمایان می‌گردد، تفکر فلسفی در باب تکنولوژی، خود پیشرفت مهمی در ظرفیت‌های تکنولوژی است که ضرورت تفکر فلسفی در مورد آن را توجیه می‌کند.

- کتاب درآمدی بر فلسفه تکنولوژی، وال دوسک، ترجمه: مصطفی تقوی^۱
- فلسفه تکنولوژی دون آیدی/ پاسخی به دترمینیسم تکنولوژیک، حسین کاجی^۲
- آموزش درباره تکنولوژی: درآمدی بر فلسفه تکنولوژی برای غیر فیلسوفان، مارک د وریس، مترجمان: مصطفی تقوی و محبوبه مرشدیان
- تحلیل ماهیت تکنولوژی: آسیب‌شناسی علل بنیادی عقب‌افتادگی علمی و تکنولوژیکی جوامع اسلامی، عبد‌العلی رضایی
- تکنولوژی مناسب، یا، تکنولوژی عقب‌افتاده، آرگیری امانوئل، ترجمه: ناصر موفقیان
- ماهیت تکنولوژی و هنر تکنولوژیک: نظری به تکنولوژی اطلاعات، محمد مدد پور

فلسفه تعلیم و تربیت

- مقدمه ای بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی، سید کاظم اکرمی^۳
- اصول و فلسفه تعلیم و تربیت، علی شریعتداری^۴
- فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی، محمود فتحعلی، مجتبی مصباح، حسن یوسفیان
- فلسفه تعلیم و تربیت (رسالت مدرسه در رویکردهای فلسفی، عرفانی، روان شناختی و جامعه شناختی)، داود معنوی پور

۱- هدف از کتاب درآمدی بر فلسفه تکنولوژی آشنا ساختن دانشجویان تازه کار با رویکردهای فلسفی مختلف به فلسفه ی تکنولوژی است. در این کتاب به مواردی مانند فلسفه ی تحلیلی علم و اخلاق، پدیدار شناسی، اگزیزستانسیالیسم، هرمنوتیک، فلسفه ی پویشی، پراگماتیسم و بر ساخت گرایی اجتماعی و پست مدرنیسم اشاره شده است.

۲- این کتاب به نقد و بررسی نظریات یکی از صاحب نظران و فیلسوفان رشته‌ی تکنولوژی یعنی دون آیدی، فیلسوف آمریکایی و استاد دانشگاه سانی استونی بروک پرداخته است.

۳- برخی از سر فصلهای کتاب بدین قرار است: فلسفه تعلیم و تربیت و نیاز به آن، فلسفه‌های تربیتی دنیای معاصر و انتقادهای آنها، نیاز به تحقیق و تنظیم فلسفه تربیت اسلامی

۴- مراد از اصل در این کتاب مفاهیم، نظریه‌ها و قواعدی است که به صورت قضایای نسبتاً کلی بیان شده‌اند. مفاهیم و نظریات ترتیبی را می‌توان از تعالیم دینی، زندگی پیشوایان معصوم و از تحقیقات روانشناسان، جامعه‌شناسان و نظریات مریبان معروف استخراج کرد. در فلسفه تعلیم و تربیت، مکتب‌های فلسفی یا اجتماعی و آراء تربیتی آنها نیز مورد بحث قرار می‌گیرد. نویسنده نیز در این کتاب پاره‌ای از مکتب‌های فلسفی را به اختصار مورد بحث قرار داده و بعد به ذکر نظریات تربیتی آنها اقدام می‌کند. در بخشی از این کتاب فلسفه تربیتی اسلام نیز به اختصار مورد توجه قرار گرفته است.

- در آمدی بر تعلیم و تربیت اسلامی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، (برای دانشجویان علوم تربیتی به تالیف رسیده است).
- مبانی فلسفی تعلیم و تربیت، هوارد اوزمن و کراور، مترجمان: غلامرضا متقی، هادی حسین خانی، عبدالرضا ضرابی، محمدصادق موسوی نسب، هادی رزاقی

فلسفه علوم طبیعی

- فلسفه علوم طبیعی، کارل همپل، ترجمه: حسین معصومی همدانی
- فلسفه علوم طبیعی (آشنایی با فلسفه تحلیلی)، جان ورل، یاسر خوشنویس

فلسفه پزشکی

- طب و فلسفه علوم طبیعی، اسماعیل ناظم^۱
- فلسفه پزشکی، احمدرضا همتی مقدم^۲
- در آمدی بر پزشکی زندگی گرا: چهار جستار در فلسفه پزشکی، فرزاد گلی
- آشنایی با فلسفه پزشکی، سیدمهدی موحدابطحی، مقدمه: مهدی دهباشی
- مایخولیای پزشکی، یا، "فلسفه طب" (کندوکاوی در ذات علم طب)، پوران میرشاهی
- بررسی فلسفه علوم پزشکی، محمدمهدی بهداروند و مسعود میرعماد و محمدرضا فر توک زاده
- تجلی حکمت در فلسفه ی پزشکی احکام، محمدعزیز حسامی

۱- مؤلف در سخن آغازین خود هدف از نگارش این اثر را چنین بازگو می‌کند: «در هر علمی پیش‌نیازهایی وجود دارد که این پیش‌نیازها گاهی در مقدمه علوم آمده و گاه نیز نیامده است. علم طب نیز از این بحث خارج نیست. در کتب طبی مانند خلاصه الحکمة و مفتاح الطب این‌هندو تصریح شده که طبیب بی‌نیاز از فلسفه نمی‌باشد و به‌قدر رفع احتیاج، باید به فلسفه بپردازد.»

۲- مؤلف می‌نویسد: پژوهش حاضر درواقع کتابی برای معرفی فلسفه پزشکی نیست، اگرچه سعی شده است به طور مختصر این حوزه معرفی شود. در این پژوهش، هدف اولیه، واکاوی و تأمل دقیق فلسفی درباره مهم‌ترین موضوعات فلسفه پزشکی، یعنی ماهیت سلامت و بیماری بوده است. برخی از این ایده‌ها در چند سال اخیر در نشریه‌های علمی کشور منتشر شده بود، اما در این پژوهش سعی کرده‌ام در چارچوبی مشخص، سه حوزه پژوهش از فلسفه پزشکی، یعنی هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی و اخلاق پزشکی را در قالبی سازگار با یکدیگر بررسی کنم. باز تأکید می‌کنم هدف من از این پژوهش، توصیف فلسفه پزشکی و مباحث آن نبوده است، بلکه با رویکردی خاص در پی بسط و گسترش نظریه‌هایی در فلسفه پزشکی بوده‌ام. درواقع، در حوزه سلامت، پرسش اصلی پژوهش حاضر عبارت است از اینکه آیا می‌توان نظریه‌ای درباره سلامت داد که تمام جوانب انسانی را در قالبی منطقاً سازگار با یکدیگر مرتبط سازد؟

فلسفه علوم انسانی

- مقدمه ای بر فلسفه علوم انسانی؛ ديلتای و علوم انسانی، مالک شجاعی جشوقانی^۱
- مجموعه مقالات نخستین کنگره بین المللی علوم انسانی اسلامی - جلد دوم: کمیسیون تخصصی فلسفه و روش شناسی علوم انسانی اسلامی، جمعی از نویسندگان^۲
- مجموعه مقالات دومین کنگره بین المللی علوم انسانی اسلامی - جلد اول: کمیسیونهای تخصصی فلسفه و روش شناسی علوم انسانی اسلامی و مدیریت تحول در علوم انسانی، جمعی از نویسندگان^۳

فلسفه ریاضی^۴

- تاریخ و فلسفه ریاضی، خدیجه احمدی آملی، محمد حسن بیژن زاده
- فلسفه ریاضیات، مایکل دامت، ترجمه: مرتضی قزایی
- درآمدی بر فلسفه ریاضی معاصر، مارک کولیون، ترجمه: کامران شهبازی^۵
- فلسفه ریاضیات، محمد صالح مصلحیان
- فلسفه ریاضی و فیزیک، شهرام شفیعی
- ریاضیات چیست؟ هربرت الیس رابینز، ترجمه: سیامک کاظمی

۱- ديلتای از طريق طرح روان شناسی و طرح هرمنوتیک حیات تاریخی - اجتماعی به تأمل در باب بنیاد فلسفی علوم انسانی می پردازد. وی ضمن نقدی پوزیتیویسم و هیستوریسم در فلسفه علوم انسانی، «عینیت» را از پوزیتیویسم و «تاریخمدی» را از هیستوریسم به عنوان نقاط قوت این دو بر می گیرد. وی با اخذ ایده «روح عینی» هگل و با قرار دادن آن در بستری تاریخی - تجربی و فرهنگی، در کنار تبیینی که از رابطه سه گانه ی تجربه زیسته، عینیت یافتگی های حیات و تعابیر حیات ارائه داده، به دفاع فلسفی از عینیت علوم انسانی می پردازد.

۲- این مجموعه حاوی ۹۰ مقاله در حوزه های فلسفه و روش شناسی، کاربرد سازی علوم انسانی، نقد علوم انسانی متداول و رویکردهای رایج، مدیریت تحول، نظریه های ممتاز و ... در اختیار علاقمندان قرار گرفته است.

۳- کلیه پژوهش های مقالات مبتنی بر چیستی و چگونگی تحول در حوزه علوم انسانی (با محوریت تحول در نظریه ها و الگوهای کاربردی) مورد بررسی قرار گرفته است.

۴- در کتاب فلسفه ریاضیات آمده است: «نخستین پرسش در فلسفه ی ریاضیات پرسش از جایگاه موضوع است. این پرسش به چهار پرسش فرعی تقسیم می شود. چگونه علم داریم که نظریه های ریاضی صادقند؟ ریاضیات درباره چه چیزی است؟ به بیان دیگر، اگر یک گزاره ی ریاضی صادق است، چه چیزی آن را صادق میسازد؟ به یمن چه چیزی آن صادق است؟ آیا حقیقت های ریاضی به ضرورت صادقند، و اگر چنین است، خاستگاه این ضرورت چیست؟»

۵- در فصل نخست این کتاب، چالش های فلسفه ریاضیات و همچنین تفاوت های روش شناسی ریاضیات با سایر علوم بررسی شده است. در فصل های بعدی به معرفی مکاتب مختلف فلسفه ریاضی، مشکلات مربوط به این مکاتب، تفاوت ها و شباهت های این مکاتب پرداخته شده است.

فلسفه منطق

- فلسفه منطق، سوزان هاك؛ ترجمه: محمدعلی حجتی
- فلسفه منطق ربط، استیون رید، اسداله فلاحی

فلسفه علوم اجتماعی

- معماری زبان و ذهن در فلسفه ویتگنشتاین، آنتونی کنی، محمدرضا اسمخانی
- فلسفه علوم اجتماعی (بنیادهای فلسفی تفکر اجتماعی)، تد بنتون - یان کرایب، مترجم: شهناز مسمی پرست - محمود متحد
- کتاب فلسفه امروزی علوم اجتماعی اثر برایان فی، خشایار دیهیمی^۱
- فلسفه علوم اجتماعی، آلن راین، ترجمه: عبدالکریم سروش
- فلسفه علوم اجتماعی (به سوی پراگماتیسم)، پاتریک برت، محمد هدایتی
- فلسفه علوم اجتماعی، سید سعید راست خدیو
- تبیین در علوم اجتماعی: درآمدی به فلسفه علم الاجتماع، دانیل لیتل، ترجمه: عبدالکریم سروش
- فلسفه علوم اجتماعی قاره‌ای: هرمنوتیک، تبارشناسی و نظریه انتقادی، ایوان شرت، ترجمه: هادی جلیلی^۲

فلسفه عرفان

- فلسفه عرفان تحلیلی از اصول و مبانی و مسائل عرفان، سید یحیی یثربی

۱- مطالب این کتاب نگرش و رویکردی تازه به فلسفه علوم اجتماعی دارد. نگرش و رویکردی که حول محور تجربه سهیم بودن در جهانی شکل گرفته است که در آن افراد تفاوت‌های زیادی باهم دارند. بهترین نام برای این نگرش «چند فرهنگی» است. زیرا اعتقاد به اصالت تعدد فرهنگ هاست که توجه ما را به سمت فرصت‌ها و خطرهای جهانی پر از تفاوت‌ها می‌کشد.

۲- این اولین کتاب به زبان انگلیسی است که به‌طور کامل به فلسفه‌ی علوم اجتماعی در سنت قاره‌ای اختصاص داده شده است. کتاب حاضر به دنبال نشان دادن ماهیت منحصر به‌فرد رویکرد قاره‌ای به فلسفه‌ی علوم اجتماعی است و سنت قاره‌ای را در تقابل با سنت انگلیسی - امریکایی قرار می‌دهد. این کتاب به سنت‌های هرمنوتیک، تبارشناسی و نظریه‌ی انتقادی اختصاص دارد و متون و آراء نظریه‌پردازان کلیدی این حوزه از جمله گادامر، ریکور، دریدا، نیچه، فوکو، مکتب فرانکفورت اولیه و هابرماس را بررسی می‌کند.

- گنجینه معرفت «۵»، (مجموعه مقالات فلسفه عرفان)، مرکز پژوهشی دائره المعارف علوم عقلی اسلامی^۱

فلسفه علم کلام

- فلسفه علم کلام، هری اوسترین ولفسن، ترجمه احمد آرام
- گنجینه معرفت، جلد چهارم: فلسفه علم کلام (مجموعه مقالات)، گروهی از نویسندگان در مرکز پژوهشی دائره المعارف علوم عقلی اسلامی

فلسفه فقه

- فلسفه علم فقه، سعید ضیائی فر^۲
- فلسفه فقه، حسینعلی بای^۳
- گفت و گوهای فلسفه فقه (مصطفی ملکیان و محمد مجتهد شبستری)، علی عابدی شاهرودی

- ۱- آنچه در این مجموعه ارائه می‌شود بخشی از مباحث مطرح در «فلسفه عرفان»، همچون چستی عرفان، خاستگاه و عوامل پیدایی آن، روش‌شناسی و پیوند آن با دیگر قلمروهای معرفتی است.
 - ۲- در این کتاب فلسفه علم فقه تعریف و تفاوت آن با فلسفه احکام و علم اصول توضیح داده شده است نگاه علم فقه از سه جهت بررسی شده است:
(الف) موضوع و قلمرو؛ (ب) اهداف نبوی و اخروی، مادی و معنوی، فردی و اجتماعی، حکومتی و غیر حکومتی؛ (ج) مبانی کلامی نظیر عدالت، حکمت و لطف خداوند، ختم نبوت، جامعیت، جاودانگی و جهانشمولی بودن شریعت و شؤون معصوم.
 - ۳- نظر به تأثیری که فلسفه فقه می‌تواند بر مدیریت تحول، تطور، توسعه، عمیق و تکامل فقه و همچنین روند اجتهاد و شکوفاتر شدن فقه پویای جعفری داشته باشد، اولین جلد کتاب متشکل از مجموعه مقالات فلسفه فقه با مباحث نظیر: «فلسفه فقه»، «چستی فلسفه فقه»، «گفتمان فلسفه فقه»، «جایگاه تساهل و تسامح در قوانین حقوقی - اجتماعی اسلام»، «عرفی و عقلایی بودن زبان دین در حوزه تشریح و تقنین»، «بررسی ساختار فقه»، «عوامل پویایی فقه»، «نقد نظریه حداقلی در قلمرو فقه اسلامی»، «مذاق شریعت»، «استناد فقهی به مذاق شریعت در بوته نقد»، «ثبات شریعت و مدیریت دگرگونی‌های اجتماعی - اقتصادی»، «تبیین نظریه منطقه‌الفرغ»، «منابع فقه در قرآن کریم»، «درآمدی بر مبانی کلامی استنباط از قرآن»، «تبعیت یا عدم تبعیت احکام از مصالح و مفاسد واقعی»، «امکان فهم مصالح و مفاسد مورد نظر شارع»، «سنت پژوهی»، «نقش سنت در حجیت فهم ظواهر کتاب»، «اصل اولی در گفتار و رفتار معصوم (ع)»، «تأملی در حجیت خبر موثق»، می‌باشد.
- دومین جلد از مجموعه مقالات فلسفه فقه با مباحثی نظیر: «فقه و ملاکات احکام»، «گستره کارکرد و کاربرد عقل در تفهیم و تحقق دین»، «استصلاح در فقه امامیه»، «درآمدی بر جایگاه مصلحت در فقه»، «نظرات کارشناسانه فقیه در موضوعات احکام»، «مرجعیت عرف در تطبیق مفاهیم بر مصادیق»، «کشف و اجرای شریعت در روابط اجتماعی»، «رابطه اجتهاد و مسئله تعدد قرائت‌ها از دین»، «فقه و عقل»، «فقه و عرف»، «فقه و اخلاق»، «فقه و قانونگذاری»، «فقه و حقوق بین‌الملل»، «بررسی انتقادی مقایسه فقه اسلامی و بینش هرمنوتیکی» می‌باشد.

- حیل‌های شرعی ناسازگار با فلسفه فقه، محمد عبد الوهاب بحیری، حسین صابری

فلسفه موسیقی

- هشت گفتار درباره فلسفه موسیقی، داریوش صفوت

- فلسفه موسیقی، محمد اولیایی و حجت‌الله اخوان

- دانشنامه فلسفه استنفورد ۳۶ فلسفه موسیقی، کنیا اندرو، ترجمه: گلنار نریمانی^۱

فلسفه جغرافیا

- فلسفه جغرافیا، حسین شکویی

- فلسفه‌های محیطی و مکتهای جغرافیایی، حسین شکوئی^۲

- جستارهایی در فلسفه جغرافیا، مراد کاویانی و نسرین خاننیا^۳

- شناخت و فلسفه جغرافیا، حسین شکویی

۱- کتاب «دانشنامه استنفورد: فلسفه موسیقی ۳۶» نوشته کنیا اندرو است. این کتاب یکی دیگر از جلد‌های مجموعه دانشنامه استنفورد است، که برای علاقه‌مندان و پژوهشگران حوزه فلسفه تدوین شده است. در این مجموعه سعی بر آن بوده، تا مدخل‌های مناسبی برای ورود به گستره‌های متنوع فلسفی گشوده شود و کسی که می‌خواهد برای اولین بار با مساله یا مبحثی در فلسفه آشنا شود، یکی از گزینه‌های راه‌گشایی که پیش رو دارد این است که ابتدا به سراغ مدخل یا مدخل‌های مربوط به آن در این دانشنامه برود. تدوین و انتشار مدخل‌های دانشنامه فلسفه استنفورد به سرپرستی «دکتر ادوارد. ن. زالتا» علاوه بر این که پیوندی محکم میان فضای دانشگاهی و عرصه عمومی برقرار کرده، ویژگی‌های خاص دیگری نیز دارد که از جمله مهم‌ترین آن این است که دانشجویان می‌توانند از این دانشنامه به عنوان منبع مستندی برای تحقیقات خود استفاده کنند. در بخش آغازین کتاب «فلسفه موسیقی» می‌خوانیم: فلسفه موسیقی، مطالعه پرسش‌های بنیادین درباره ماهیت موسیقی و تجربه ما از آن است. این فلسفه چون فلسفه هر چیز دیگری، دانشی درباره حوزه مطالعاتش پیش فرض می‌گیرد. با این حال، برخلاف فلسفه مثلا علم، فلسفه نوعی فعالیت هنری، مانند موسیقی از آن دست است که اغلب مردم، صرفا در نتیجه این‌که (مثلا) عضو نوعی فرهنگ موسیقایی هستند، پیشنهادی قابل توجه در آن دارند، موسیقی در زندگی بسیاری از مردم نقش محوری ایفا می‌کند. بنابر این همانند آنچه در مورد پرسش‌های بنیادین متافیزیک و معرفت‌شناسی ملاحظه می‌کنیم، بسیاری از مردم نه تنها می‌توانند، پرسش‌های فلسفی ناشی از موسیقی را به سرعت دریابند، بلکه معمولا پیش از مواجهه با خود این رشته نظری و دانشگاهی، به برخی از این پرسش‌ها اندیشیده‌اند. موسیقی شاید آن هنری باشد که فلسفی‌ترین معماها را پیش رو می‌نهد».

(<https://fidibo.com/book/7175->)

۲- این کتاب به توضیح مکاتب گوناگون جغرافیایی و ارتباط افکار، اندیشه‌ها و فلسفه‌های گوناگون با علم جغرافیا می‌پردازد. جغرافیای نو را باید با نگاه به فلسفه و اقتصاد سیاسی و نظریه‌های اجتماعی استوار ساخت. علم جغرافیا بایستی دریچه‌ای باشد برای رهایی از عقب‌ماندگی، ناامیدی و دربردی جهان سوم و بعدی از علم که نقشی پررنگ تر در محافل دانشگاهی و غیر دانشگاهی ایفا کند. کتاب حاضر بر پایه جغرافیای نو تهیه شده است، یعنی بر اساس تحلیل ساختارها، نهادها، عاملین، فرآیندها، هندسه متغیر قدرت، مکان، زمان، نظریه‌های انتقادی و مطالعات فرهنگی.

۳- این کتاب که مجموعه‌ای از مقالات ده جغرافیدان در زمینه فلسفه جغرافیا می‌باشد

- دگراندیشی در فلسفه جغرافیا، آلیسون بلانت ، جین ویلس، ترجمه: حسین

حاتمی نژاد

- سیر تحول نظریه‌ها و رویکردها در فلسفه جغرافیا، احسان لشگری

- فلسفه جغرافیا، موسی سمائی کورعباسلو و فرشته بیرامعلی کیوی

- قلمرو و فلسفه جغرافیا، احمد پوراحمد

- اصول مقدماتی فلسفه جغرافیا، پرویز نوروزی ثانی

فصل ششم
فرهنگ‌نامه‌ها، منابع الکترونیک و
سیر مطالعاتی فلسفه

فرهنگ نامه های فلسفی

- معجم المصطلحات العلمیه العربیه، فایز الدایه
- فرهنگ اصطلاحات آثار شیخ اشراق، سید محمد خالد غفاری
- موسوعه مصطلحات الامام فخر الدین الرازی، سمیح دغیم
- المصطلح الفلسفی عند العرب، عبدالامیر الاعسم
- شرح المصطلحات الفلسفیه، مجمع البحوث الاسلامیه
- فرهنگ فلسفی، جمیل صلیبیا، ترجمه: منوچهر دره بیدی
- موسوعه مصطلحات الفلسفه عند العرب، جیرار جهامی
- المعجم الفلسفی، جمیل صلیبیا
- فرهنگ مصطلحات فلسفی ملاصدرا، سید جعفر سجادی
- فرهنگ اصطلاحات فلسفی، مسعود امید
- فرهنگ علوم فلسفی و کلامی، سید جعفر سجادی
- فرهنگ علوم عقلی، انجمن حکمت و فلسفه؛ چاپ جدید با عنوان (القبای فلسفه جدید) حاوی شرح ۴۵۰ اصطلاح مهم مربوط به مکتبه های فلسفی و مطالب مربوط به هستی شناسی، متافیزیک،

شناخت شناسی، اخلاق، روش‌شناسی، منطق کلاسیک و جدید، جامعه شناسی

- فرهنگ واژگان فلسفه، رحمان جلیلیو، رحیم جلیلی

- موسوعه الفلسفه والفلاسفه، عبد المنعم الحنفی

- الموسوعه الفلسفیه الشامله، فؤاد کامل

- الموسوعه الفلسفیه الشامله من الفلسفه اليونانیة إلى الفلسفه السامیه، محمد

عبد الرحمن مرچبا

- مذاهب فلسفیه وقاموس مصطلحات، محمد جواد مغنیه

-

سایتهای فارسی مرتبط با فلسفه

- در خصوص سایتهای مرتبط با فلسفه می توان به کتاب زیرمراجعه کرد:

- فلسفه در اینترنت، تهیه و تنظیم: مؤسسه فرهنگی - پژوهشی نوارغنون، تهران،

۱۳۸۱

بهترین سایتهای دریافت کتاب به زبان انگلیسی

- www.libgen.info -
- www.avaxhome.ws -
- www.bookfi.org -
- www.4shared.com
- [www. Islam port.com](http://www.Islam port.com)

مکتبه‌های فلسفی

- مکتبه المصطفی

- مکتبه الاسکندریه

اشتراک و دریافت رایگان متن مقالات علمی - پژوهشی

- www.noormags.com
- www.sid.ir

دریافت مجلات (isi)

- www.isinet.com
- www.isc.gov.ir

سایتهایی با نمایه فیلسوفان

- www.philinfo.org
- www.philosophypages.com/dy
- www.swif.it/foldop
- www.questia.com
- www.emeraldinsight.com
- www.srlst.com و www.ricest.ac.ir
- www.springerlink.com
- www.informaworld.com
- www.sciencedirect.com

سیر مطالعاتی فلسفه

پیش از بیان سیر مطالعاتی فلسفه در راستای آموزش و پژوهش این علم، چند نکته لازم است ذکر شود.

نکته اول: معرفی کتاب فلسفی توسط هر شخص با شخص دیگر ممکن است متفاوت باشد. به این ترتیب که شخصی با معرفی و پیشنهاد یک سری از کتب با شخص دیگر اختلاف داشته باشد. اما در مورد یکسری از کتب، تقریباً اجماع و توافق نسبی وجود دارد.

نکته دوم: برای مطالعات جامع و مفید فلسفی که موجب پیشرفت سطح دانش و معلومات شود، چند سبک یا مدل مطالعاتی وجود دارد. مدل نخست به ترتیب تاریخ فلاسفه؛ یعنی از ابتدای تاریخ فلسفه، شروع کرده و با آراء و نظرات فلاسفه برجسته آشنا شوید و تا فلاسفه برجسته معاصر و امروز ادامه دهید.

مدل دیگر رویکرد موضوع محور است؛ یعنی موضوعات فلسفی مهم را یک به یک دنبال کرده و با آراء و نظرات فلاسفه در آن موضوع آشنا شوید. برای مثال موضوعاتی مثل الهیات، جبر و اختیار، عدالت، و... یا بصورت شاخه ای در مورد اخلاق، علم، زیبایی شناختی، سیاست، متافیزیک و...

مدل دیگر نیز، مدل مکتب محور است؛ یعنی هر مکتب را بصورت مجزا مطالعه و

بررسی کرده و به سراغ مکتب دیگر بروید. برای مثال مطالعه مکتب اگزیستانسیال را تمام کرده و سراغ ایده آلیسم و... همینطور الی آخر. برای اینکه انتخاب کتب ساده تر باشد، کتب معرفی شده را به سه دسته مقدماتی، متوسط و تخصصی تقسیم می کنیم. ممکن است یک کتاب در سطح ابتدایی، برای یک شخص در سطح پیشرفته نیز نکات مفیدی داشته باشد. اما بطور کلی این دسته بندی لازم است.

روش خواندن فلسفه اسلامی^۱

قبل از معرفی سیر مطالعاتی تخصصی، بیان شیوه خوب خواندن متن، ضروری است. منظور از خوب خواندن متن، دقت روی تک تک کلمات آن، رجوع به منابع متعدد و مختلف مرتبط با آن نیست و به اصطلاح عامیانه لازم نیست مته به خشخاش گذاشت. این کار، جز معطل شدن و عمر تلف کردن نتیجه ای ندارد. بلکه منظور، توجه به نکات زیر است:

۱- همراهی با استاد

خواندن متن فلسفی باید نزد استادی قوی، چیره دست، و مسلط بر فلسفه باشد و در صورت عدم دسترسی به چنین استادی، اشخاص می توانند با استفاده از امکانات سخت افزاری و نرم افزاری عصر حاضر، در هر مکان و زمانی از محضر هر استادی بهره بگیرند. با وجود چنین امکاناتی، می توان از راه لوح های فشرده بهترین درس ها را از بهترین استادانی گرفت که چه بسا دیگر درس مورد نظر را تدریس نمی کنند. در این صورت اگر شیوه درس دادن استاد مورد پسند نبود، می توان بدون رو در بایستی، سراغ استاد دیگری رفت. حسن همراهی مجازی با استاد، استفاده از وقت هایی است که در حوزه از بین می رود. حدود دو سوم از سال - پنج شنبه ها، جمعه ها، و فیات، اعیاد، روزهای بین ایام تعطیل، ماه رمضان، پانزده روز از محرم، پانزده روز از صفر، عید نوروز، تابستان - حوزه تعطیل است و حدود ۱۲۵ روز درس خوانده می شود. اگر شخص، جمعه ها را به

۱- مصاحبه با عبد الرسول عبودیت

فعالیت غیردرسی اختصاص دهد که ضروری هم است و حدود ۲۰ روز از سال را برای مسافرت، خالی از درس بگذارد، ۲۹۰ روز باقی‌مانده را می‌تواند از طریق سی‌دی، بدون حضور استاد و هم‌مباحثه درس بخواند و اگر روزی یک درس بخواند، در یک سال، به اندازه حجم درسی بیشتر از دو سال و نیم تدریس رسمی حوزه را بدون احساس خستگی و فشار خواهد خواند.

البته حضور نزد استاد صاحب نفس که اخلاقاً مهذب باشد، مانند مرحوم امام، علامه طباطبایی، حضرت آیت‌الله بهجت (ره) مؤثر و پربرکت است هم‌چنین روش استفاده مجازی از استاد فقط درباره فلسفه پیشنهاد می‌شود که در حوزه‌ها از رونقی برخوردار نیست، نه درباره فقه و اصول که در همه حوزه رونق کامل دارد.

۲- مطالعه درس و یادداشت کردن اشکال‌ها

مرحله بعد، مطالعه درس و یادداشت کردن اشکالات است. ممکن است گفته شود برای رفع اشکالات، حضور در کلاس ضروری است، ولی باید در نظر داشت که: اولاً، اکثر کلاس‌ها به صورت عمومی و با جمعیت زیاد برگزار می‌شود که اصلاً امکان پرسیدن اشکال نیست، مثلاً در کلاس درس آیت‌الله جوادی یا آیت‌الله وحید یا دیگر بزرگان و علما، صدای شاگرد چه بسا به استاد نرسد و در ضمن، اگر همه بخواهند اشکال پرسند درس تعطیل می‌شود. ثانیاً، بهتر است اشکال‌هایی که به ذهن می‌رسد، فوری توسط استاد حل نشود تا خود دانش‌پژوه با زحمت، آن‌ها را حل کند، زیرا، همان‌طور که در ریاضیات، حل تمرین ذهن را ورزیده می‌کند، در فلسفه نیز، فکر کردن روی اشکالات ذهن را ورزیده می‌کند. ثالثاً، اشکالات کم کم حل می‌شود و خیلی وقت‌ها اگر طلبه نزد استاد هم باشد اشکالاتش حل نمی‌شود، چون، باید شبکه معلومات فراگیرنده، گسترده و وسیع شود و آینده‌ها، به مرور زمان، گذشته‌ها را حل کنند. علم و دانش حالت شبکه‌ای دارد و مانند جدول کلمات متقاطع است؛ وقتی فرد حل کردن ستون اول را شروع می‌کند، ممکن است چیزی به ذهنش نیاید، اگر روی ستون اول بماند و سراغ ستون بعدی نرود، هیچ وقت جدول حل نمی‌شود، اما، اگر این را رها کرده، سراغ سطر اول برود، ممکن است آن را بفهمد و یک حرف هم از ستون اول درآید، بعد مثلاً سطر سوم

یک حرف دیگرش را معلوم می‌کند و اگر همین‌طور ادامه بدهد ممکن است سه حرف از پنج حرف ستون اول معلوم شود و آن را حدس بزند، یعنی کم کم بعدی‌ها کمک می‌کنند تا قبلی‌ها حل شوند. علم و دانش هم همین‌طور است، مته به خشخاش گذاشتن و تا آخر عمر، وقت خود را روی یک مطلب به‌خصوص گذاشتن، حُسن نیست، کسانی که به این روش درس می‌خوانند و تا یک مطلبی را نفهمند نمی‌گذرند، اشتباه می‌کنند و عقب می‌مانند. فعلاً باید تا آخر بروند، اشکالات را در ذهنشان علامت بگذارند، مسایل کم کم حل خواهند شد. استاد هم اگر این‌طور عمل کند اشتباه است، مثلاً اگر استادی بخواهد لمعه تدریس کند، باید به تدریس خود کتاب کفایت کند و شمای کلی از علم فقه را در ذهن شاگرد بیاورد؛ سخن شارحان و ناقدان لمعه را نقل کردن و پاسخ دادن به هر یک از آن‌ها برای شاگرد فایده ندارد، فقط وقت او را هدر می‌دهد زیرا، هنوز او به سطح خارج نرسیده است که این‌ها را بفهمد.

۳- مباحثه و یا خلاصه‌نویسی

مرحله سوم، مباحثه کردن با یک فرد فعال و منظمی است که درس را خوب گوش داده است. اگر شخص چنین هم‌مباحثه‌ای ندارد، بعد از اتمام هر فصل، یک یا دو روز را صرف خلاصه کردن آن فصل بکند، به این طریق که مسایل هر فصل را به صورت مختصر و دسته‌بندی شده توضیح دهد، تعداد مسایل مطرح در فصل را معین کند و هر یک را با عنوانی کوتاه یادداشت کند، مقدمات برهان‌های هر مسئله را به اختصار و جدا جدا بیان کند، و اشکالات هر برهان را به همراه پاسخش به‌طور خلاصه بنویسد. خلاصه‌نویسی به این روش تا حدی جانشین خوبی برای مباحثه است، زیرا، شخص با بستن کتاب برای نوشتن خلاصه، هر جا که ضعف داشته باشد دچار اشکال شده، به کتاب مراجعه می‌کند و این باعث فهم بهتر مطلب می‌شود، همان‌طور که در مباحثه با اشکال طرف مقابل مواجه می‌شود.

سیر مطالعاتی فلسفه تخصصی

از آن‌جا که تاریخ فلسفه‌ای عالی و قوی وجود ندارد که بتواند اسکلت فلسفه اسلامی را در ذهن جای دهد، اگر کسی بخواهد در فلسفه اسلامی متخصص شود، باید بر اساس

تاریخ فیلسوفان، آثار سه تن از مهم‌ترین فیلسوفان مسلمان را بخواند؛ ابن‌سینا، شیخ اشراق و ملاصدرا. خواندن آثار فخر رازی که بیشتر حالت نقد و اشکال دارد در این سیر مطالعاتی جایگاه خاصی دارد که مشخص خواهد شد، ولی، خواندن آثار بقیه فیلسوفان مثلاً شهروزی به‌عنوان متن درسی ضرورت ندارد، هرچند برای توضیح بهتر برخی مطالب می‌توان به آن‌ها رجوع کرد.

الف) آثار ابن‌سینا

سیر مطالعاتی فلسفه را باید از ابن‌سینا آغاز کرد، زیرا، قبل از وی کتاب درسی وجود نداشته و اولین کتاب‌های درسی توسط او نوشته شده است. فقر کتاب درسی تا قبل از ابن‌سینا به قدری بوده است که او می‌گوید: «چهل بار «مابعدالطبیعه» ارسطو را خواندم و چیزی نفهمیدم تا این که «اغراض مابعدالطبیعه» فارابی را پیدا کردم و یک‌باره همه را متوجه شدم. شروع کردن با آثار ابن‌سینا لازم است، زیرا، اولاً وی آثار ارسطو را خیلی خوب شرح داده و در آثارش جانب فیلسوفان مشایی را رعایت کرده است. ثانیاً، فقط مقلد نبوده، بلکه نظر خود را هم ارائه داده است. ثالثاً، کتاب‌های ابن‌سینا برای فخر رازی، شیخ اشراق، خواجه نصیر، شهروزی، ملاصدرا، میرداماد متن درسی بوده است و برای فهم تعلیقات و حاشیه‌های آن‌ها باید آثار ابن‌سینا خوانده شود. رابعاً، روش ابن‌سینا تحلیلی کامل است و از این جهت، خواندن آثار او ذهن را فلسفه‌ورز بار می‌آورد، به عبارت دیگر تفلسف و تحلیل مسایل فلسفی را به او یاد می‌دهد.

در میان آثار ابن‌سینا خواندن چهار کتاب پیشنهاد می‌شود:

۱. الهیات شفاء: برخی از اساتیدی که الهیات شفا را تدریس کرده‌اند عبارتند از: حضرت آیت‌الله مصباح که هم خوب درس داده‌اند و هم سریع جلو رفته‌اند. استاد سیدحسن مصطفوی که در مدرسه فیضیه قم درس داده‌اند و تلویزیون آن را پخش کرده است. ایشان نیز خوب توضیح داده‌اند؛ حُسن کار ایشان این است که از ابن‌سینا دفاع می‌کنند، چون خودشان سنیوی فکر می‌کنند. استاد حشمت‌پور که استاد خوب و شناخته شده‌ای هستند و همه‌جا به سبک حوزوی، متن درس می‌دهند.

۲. نفس شفا: خواندن این کتاب خیلی مهم است، زیرا، در فلسفه اسلامی فقط ابن‌سینا

و ملاصدرا هستند که در این موضوع خیلی حرف دارند، حتی شیخ اشراق هم در زمینه نفس مطلب زیادی ندارد. بنابراین، لازم است برای فهم مباحث نفس ملاصدرا، کتاب نفس ابن سینا خوانده شود.

۳. سماع طبیعی: سماع طبیعی، جلد یک طبیعیات شفا است و شامل مباحث قوه و فعل، حرکت، انواع حرکت، مسافت حرکت، نسبت حرکت با مسافت، زمان، مکان، خلأ، وصل، فصل، تناهی یا عدم تناهی عالم، جهت و... است و ملاصدرا هم این مباحث را در الهیات مطرح کرده است؛ البته لازم نیست در ابتدای سیر مطالعه شود، وقتی مباحث ملاصدرا در این موضوع مطالعه می‌شود، به این کتاب نیز مراجعه شود، چون، ملاصدرا ناظر به مباحث ابن سینا بحث می‌کند و در واقع خیلی از حرف‌هایش، حرف‌های ابن سیناست. آقای حشمت‌پور اخیراً تدریس این مباحث را شروع کرده‌اند که نوار آن‌ها در سایت مدرسه فقاقت هست. محمدعلی فروغی هم این کتاب را بسیار عالی ترجمه کرده و تعلیقات خیلی خوبی به آن زده است؛ مطالعه این کتاب کمک خوبی برای فهم مطالب سماع طبیعی است.

۴. برهان شفا: این کتاب شامل بعضی از مباحث معرفت‌شناختی است. پیشنهاد می‌شود در طول سیر مطالعاتی، متن این کتاب خوانده شود و اگر شخص حوصله نداشت، هنگام مطالعه مباحث ملاصدرا در این زمینه، حداقل به آن مراجعه کند. کتاب برهان را آیت‌الله مصباح و آیت‌الله جوادی درس داده‌اند.

ضمناً اگر کسی بخواهد آثار ابن سینا را بخواند باید سختی آن را هم تحمل کند. ابن سینا مطلب را طول می‌دهد، گاه برهان‌هایش دو سه صفحه طول می‌کشد که جمع و جور کردن آن سخت است و دنبال کردن آن واقعاً تحمل می‌خواهد. برای فهم مباحث ابن سینا می‌توان به خلاصه‌های بهمن‌یار و فخررازی مراجعه کرد. بهمن‌یار در «التحصیل»، خلاصه مباحث ابن سینا را بسیار منقح بیان کرده است به طوری که شهید مطهری (ره) می‌فرمودند: به وسیله «التحصیل» می‌توان شفاء را تصحیح کرد. التحصیل خلاصه چهار کتابی است که از ابن سینا معرفی شد و لازم نیست متن آن کار شود و کسی هم آن را تدریس نکرده است، ولی، می‌توان با مراجعه به التحصیل، لب و خلاصه

مطالب ابن سینا را از یک فیلسوف درجه یک که بی‌واسطه شاگرد وی بوده است، گرفت. فخر رازی هم در المباحث المشرقیه، ابتدا مباحث ابن سینا را خلاصه کرده، بعد اشکال می‌کند. خلاصه‌های فخر رازی خوب است به طوری که بیان وی، بهتر از ابن سینا فهمیده می‌شود، البته نباید به اشکالات آن توجه کرد، در کار تحقیق و هنگام مطالعه آثار ملاصدرا نوبت به اشکالات می‌رسد. خواندن اشارات لازم نیست، چون خیلی خلاصه و فشرده است و شرح فخر رازی بر آن پر از رد و ایراد است که فعلاً زمان آن نیست، هر چند هنگام تدریس خوب است مطالعه شود.

ب) آثار شیخ اشراق، در مورد مطالعه اندیشه‌های شیخ اشراق، انجام یکی از این دو کار لازم است: یا یک متن از او مثل حکمه‌الاشراق از ابتدا تا انتها به سبک حوزوی، کلمه به کلمه خوانده شود که استاد حشمت‌پور آن را تدریس کرده‌اند، یا دوره‌ای که استاد یزدان‌پناه تدریس کرده‌اند، خوب گوش داده شود و مطالب آن - که به صورت کتاب درآمده است - مطالعه شود. ایشان انصافاً خیلی خوب کار کرده، بر همه حکمت اشراق تسلط دارند. علاوه بر این که خیلی خوش بیانند و مباحث را به گونه‌ای منظم، منطقی و سلسله‌وار مطرح می‌کنند که انگیزه گوش دادن درس بعدی هم فراهم می‌شود. در مرحله بعد و در کار تحقیقی باید به متن اشراق مراجعه شود.

ج) آثار ملاصدرا، از آثار ملاصدرا، جلد یک، دو، سه، شش و هشت اسفار درس گرفته شود و مبحث اتحاد ماده و صورت در جلد پنجم هم مطالعه شود، هر چند بهتر است هر نه جلد کار شود و اگر کسی حال ندارد و نفسش زیر بار نمی‌رود، حداقل شواهد البرویه را سطر به سطر و کلمه به کلمه کار کند و به راحتی از کنار آن، نفهمیده نگذرد. استاد حشمت‌پور این کتاب را نیز تدریس کرده‌اند.

این‌ها متونی است که برای متخصص شدن در فلسفه لازم است به شیوه‌ای که عرض شد، خوانده شود.

توصیه به دانش‌پژوهان رشته فلسفه

دانش‌پژوهان کارشناسی ارشد و دکتری رشته فلسفه که چند واحد حکمت متعالیه، چند واحد مشاء و چند واحد اشراق می‌خوانند، تنها به اندازه برداشتن چند مشت آب از

منبعی حجیم استفاده می‌برند که این حد خواندن، برای متخصص شدن بسیار کم است. برای نمونه، چقدر از ریحی مختوم در شرح جلد اول اسفار می‌تواند در دوازده واحد حکمت متعالیه گنجانده شود؟! بی‌رغبتی شدیدی که الآن نسبت به فلسفه هست به سبب روش مؤسسات علمی است که طبق مقررات آموزش عالی، با نظام ترمی و واحدی کار می‌کنند. این مؤسسات باید در کنار کارشان، برای دانش‌پژوهان رشته فلسفه طوری برنامه‌ریزی کنند که در طول دوره تحصیلی چنین سیر مطالعاتی‌ای داشته باشند. مثلاً از همان ابتدای ورود دانش‌پژوه به دوره کارشناسی گفته شود که برای ورود به کارشناسی ارشد از الهیات شفا و نفس شفا به صورت کتبی و شفاهی امتحان گرفته می‌شود تا از همان ابتدا دانش‌پژوه در طول چهار سال دوره‌اش برای خواندن و مباحثه متن برنامه‌ریزی کند و خوب یاد بگیرد و نزدیک امتحان جزوه‌خوانی نکرده و نفهمیده مطالب را حفظ کند. یا مثلاً گفته شود برای ورود به دکترا، حکمت الاشراف استاد یزدان‌پناه و سه جلد اول اسفار امتحان گرفته می‌شود و برای امتحان جامع سایر منابع یاد شده. اگر این کار انجام شود، شخص در طول تقریباً نه سالی که درس خواندنش طول می‌کشد، با برنامه‌ریزی روزی یک ساعت و نیم، این سیر مطالعاتی را خوب کار می‌کند و واقعاً با سواد می‌شود. به نظر می‌رسد اگر کسی - به خصوص آن‌هایی که با عقاید دینی سر و کار دارند - بر این دروس تسلط لازم نداشته باشد و در عین حال عهده‌دار تدریس فلسفه شود، ممکن است مخاطب آیه «وَلَا تَبْخُسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ» واقع شود و...! الآن خیلی شایع است که شخص دکترا می‌گیرد، ولی آن‌چنان که شاید و باید از فلسفه اسلامی فرا نگرفته است. پیداست که نتیجه چنین تدریسی ارائه کاریکاتورمانندی از فلسفه اسلامی است.

سبک تحقیق مسایل فلسفی

بعد از این که شخص سیر یاد شده را گذراند، می‌تواند وارد مرحله تحقیق شود. تحقیق در چند مسئله اول باید با مشاوره استاد باشد. منظور از تحقیق، صرف بیان اقوال مختلف نیست. این کار فایده‌ای ندارد، بلکه باید سیر تحول اقوال را بیان کرد. مسئله علمی مانند توپ در زمین فوتبال است که با فعالیت و دویدن یک تیم یازده نفره، به موقعیت گل می‌رسد، هر چند یک نفر توپ را به گل می‌فرستد، ولی یک گزارشگر خوب باید

فعالیت همه تیم را برای به ثمر رساندن گل گزارش کند. محقق هم باید سیر تحول مسئله را از شروع تا آخر توضیح بدهد و طوری خواننده را با مسئله درگیر کند که با دنبال کردن آن، خودش به جوابی مطابق با جواب آخرین فیلسوف برسد. محقق باید با بیان ترتیبی آراء مختلف فیلسوفان و بیان اشکالات هر یک به دیگری، نقش هر فیلسوف را در پیشرفت و رشد آن علم نشان دهد. شبیه این سبک را می‌توان در آثار شهید مطهری (ره) ملاحظه کرد. به‌عنوان مثال ایشان مسئله وجود ذهنی را- که با چند کلمه از ابن سینا شروع می‌شود بعد مانند یک بهمن رشد می‌کند تا زمان ملاصدرا بیش از صد صفحه می‌شود- نسبتاً زیبا و خوب به این شیوه تحقیق کرده‌اند یا در مسئله مرجع حدوث عالم در لایزال به این روش کار کرده‌اند. وقتی شخص چند مسئله را به این روش تحقیق کرد و به این حد از سرمایه علمی رسید، آمادگی برای تدریس، تحقیق، مقاله‌نویسی و... پیدا می‌کند. در تجارت، سرمایه که باشد می‌توان خیلی کارها کرد. یا شخص وقتی هفت سال درس پزشکی خواند، می‌تواند برای متخصص شدن یا طبابت کردن یا... اقدام کند، اما نقشه کشیدن برای تجارت بدون سرمایه، یا برای معالجه بیماران بدون سواد لازم، جز توهم نیست.

صاحب‌نظر شدن در فلسفه

افراد به تناسب فهم خویش، تفاسیر مختلفی از نظرات فیلسوفان ارائه می‌دهند و هر کس تفسیر خود را درست و مطابق با نظر فیلسوف مورد نظر می‌داند، برای تشخیص تفسیر صحیح باید توجه داشت که: اولاً، در مسایل فلسفی، استدلال مهم است نه ادعا؛ فیلسوف یعنی کسی که قولش مستند به استدلال است؛ فلسفه مانند علم نقلی و روایت نیست که هر کسی بخواهد ظاهر کلمات را به گونه‌ای تفسیر کند و یا مانند علم فقه میان اقوال مختلف فیلسوف جمع تبریعی کند. بلکه، باید با در دست داشتن مبانی فیلسوف و ملاحظه استدلال، تفسیر درست را تشخیص داد. ثانیاً، در جاهایی که استدلال هم شکل‌های مختلفی دارد، باید به شارحین درجه یک آن فیلسوف رجوع کرد. هر فیلسوفی، یک یا چند شارح درجه یک دارد که همه قبولشان دارند. آقاعلی مدرس، شارح ملاصدراست که مرحوم آشتیانی معتقد است در فلسفه‌ورزی، هم‌ردیف خود

ملاصدراست. ایشان بسیار تحلیلی و با دقت، نظرات ملاصدرا را توضیح داده‌اند. حاجی سبزواری، یک شارح خوب حکمت متعالیه است. بهمن یار و خواجه، شارحین خوب ابن سینا و شهریزی و قطب‌الدین شیرازی، شارحین درجه یک شیخ اشراقند. شخص کم‌کم که اهل کار شود، این‌ها را متوجه می‌شود، البته وقتی کار کند، کم‌کم استقلال فکری پیدا می‌کند و در نظر و تفسیر استاد شک کرده، با استاد بحث می‌کند؛ حال یا متقاعد می‌شود که خودش اشتباه کرده و استاد درست گفته است و یا به این نتیجه می‌رسد که واقعاً استاد اشتباه کرده است. اگر کار بدین ترتیب ادامه پیدا کند، شخص صاحب‌نظر شده و قدرت تحلیل پیدا می‌کند. ذهن ابتدا هر چیزی را که استاد بگوید، فرو می‌برد و آن را درست می‌داند، ولی وقتی اهل نظر شد، هر چیزی را که فرو برد، نشخوار عقلی کرده و آنچه را فایده‌مند است هضم کرده، بقیه را دور می‌ریزد.

سیر مطالعاتی نموداری برای فلسفه اسلامی^۱

مقدماتی

درآمدی بر فلسفه اسلامی، عبدالرسول عبودیت، مؤسسه امام خمینی

شرح مختصر منظومه، مرتضی مطهری، مجموعه آثار

منظومه ملاحادی، شرح رضا اکبری، دانشگاه امام صادق

بداية الحكمة و نهاية الحكمة، علامه طباطبائی

شرح مبسوط منظومه، مرتضی مطهری، مجموعه آثار

آموزش فلسفه و دروس فلسفه، محمد تقی مصباح یزدی، سازمان تبلیغات، پژوهشگاه علوم انسانی

عمومی پیشرفته

مقدماتی: فلسفه مشاء، ذبیحی، سمت

فلسفه مشاء، یثربی، بوستان کتاب

مشاء

پیشرفته: الهیات نجات، ترجمه یحیی یثربی، بوستان کتاب

اشارات، ترجمه حسن ملکشاهی، سروش و شرح احمد بهشتی

الهیات شفاء، با شرح محمدتقی مصباح، مؤسسه امام خمینی

مقدماتی:

سهروردی و مکتب اشراق، مهدی امین رضوی، ترجمه کیوانی، نشر مرکز

سرچشمه های حکمت اشراق، صمد موحد، انتشارات فراروان

نور در حکمت سهروردی، سیما نوریخس، هرمس

فلسفه اشراق، یحیی یثربی، بوستان کتاب

فلسفه اشراق و سهروردی / امجد ذبیحی / سمت

حیات النفوس، تصحیح محمد تقی دانش پژوه، بنیاد موقوفات محمود افشار

حکمت اشراق (۲ جلد)، سید یداله یزدان پناه، سمت / پژوهشکده حوزه و دانشگاه

شعاع اندیشه و شهود در اندیشه سهروردی، دینانی، حکمت

تلویحات و حکمة الإشراق، با شرح شهرزوری و قطب شیرازی،

تخصصی

اشراق

مقدماتی:

مشاعر، تصحیح هانری کرین، امیرکبیر

نظام حکمت صدرایی (۲ جلد و ۱ جلد تلخیص)، عبدالرسول عبودیت، سمت

شواهد الربوبیه، ترجمه جواد مصلح، سروش

اسفار اربعه، ۹ جلد، صدرالدین شیرازی، بنیاد حکمت صدرا

متعالیه

تاریخ فلسفه اسلامی

تاریخ فلسفه اسلامی در جهان اسلام، ماجد فخری، مرکز نشر دانشگاهی

فلسفه در جهان اسلام، م. شریف، مرکز نشر دانشگاهی

تاریخ فلسفه ایرانی از آغاز تا امروز، علی اصغر حلبی، زوار

تاریخ تحلیلی انتقادی فلسفه اسلامی، یحیی یثربی، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

تاریخ فلسفه، هانری کرین، ترجمه جواد طباطبائی، انتشارات کویر

سیر مطالعاتی مفصل تر برای فلسفه

مقدمه: چگونه فیلسوف شویم؟ واربرتون/ترجمه علیرضا حسن پور، رویش نو

سیر حکمت در اروپا، محمدعلی فروغی، هرمس یا نیلوفر

دنیای سوفی، یوستین گادر/ترجمه حسن کامشاد، نیلوفر

سرگذشت فلسفه، براین مگی، ترجمه حسن کامشاد(نشر نی) یا ترجمه صالح مانی علامه(نشر آه)

تعلیل فلسفی، هاسپرس/ترجمه موسی آکرمی، طرح نو

فلسفه در عمل، آدام مورتون/ترجمه فریبرز مجیدی، مازیار

الفبای فلسفه، واربرتون/ترجمه مسعود علیا، ققنوس

آموزش فلسفه، انتشارات علمی و فرهنگی

کتاب‌های
درسی
مقدماتی
فلسفه

تاریخ فلسفه

موضوعی (مسأله محور)

۱) مابعدالطبیعه: روش‌های مابعدالطبیعه، وایت/ترجمه رحمتی، انتشارات حکمت

۲) معرفت‌شناسی: در آمدی به متافیزیک معاصر/مایکل لاکس/ ترجمه افروغ و پوراسماعیل/ حکمت

۳) معرفت‌شناسی، محسن زمانی، هرمس

۴) فلسفه نفس(ذهن): معرفت‌شناسی، منصور شمس، طرح نو

۵) فلسفه ذهن: امیراحسان کرپاسی زاده وحسین شیخ‌رضایی، هرمس

۶) فلسفه زبان / مدخلی معاصر ، ویلیام لایکن/ترجمه مهدی اخوان و مهدی نراقی ، علمی و فرهنگی

۷) فلسفه اخلاق: در آمدی بر فلسفه اخلاق معاصر، هری گنسلر/ترجمه مهدی اخوان، علمی و فرهنگی

۸) فلسفه دین: عقل و اعتقاد دینی، مایکل پترسون و.../ مترجمان: ابراهیم سلطانی و آرش نراقی، طرح نو

۹) فلسفه سیاسی: فلسفه سیاسی، جین همپتون/ترجمه خشایار دیهیمی، طرح نو

۱۰) فلسفه تاریخ: فلسفه تاریخ، حسینعلی نوذری، طرح نو

۱۱) فلسفه هنر: چیستی هنر، اسوالد هنفلیتنگ/ترجمه علی رامین، هرمس

۱۲) فلسفه علم: فلسفه علم، امیراحسان کرپاسی زاده وحسین شیخ‌رضایی، هرمس

۱۳) فلسفه فرهنگ: رساله‌ای در باب انسان(درآمدی بر فلسفه فرهنگ)، کاسیرر/ترجمه نادرزاد، پژوهشگاه علوم انسانی

۱۴) فلسفه تکنولوژی: فلسفه تکنولوژی (مجموعه مقالات) ، شاپور اعتماد، نشر مرکز

۱۵) فلسفه حقوق: فلسفه حقوق، توماس موراوز، ترجمه بهروز جندقی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

۱۶) فلسفه تعلیم و تربیت: مکاتب فلسفی و آراء تربیتی، جرالد گوتگ، ترجمه محمد جعفر پاک سرشت، سمت

درجه اول

فلسفه-
های

۱) فلسفه علوم طبیعی: فلسفه علوم طبیعی، همپل/ترجمه معصومی همدانی، مرکز نشر دانشگاهی

۲) فلسفه پزشکی: در آمدی بر فلسفه طب، ولف، پدرسون و روزنبرگ، ترجمه همایون مصلحی، طرح نو

۳) فلسفه ریاضی: دیدگاه‌ها و برهان‌ها، شاپور اعتماد، نشر مرگز

۴) فلسفه منطق: فلسفه منطق، سوزان هاک/ترجمه حجتی، انتشارات طه

۵) فلسفه علم سیاست: فلسفه علم سیاست، عبدالرحمن عالم، نشر نی

۶) فلسفه علوم اجتماعی: فلسفه امروزی علوم اجتماعی، برایان فی/ترجمه دیهیمی، طرح نو

۷) فلسفه علم حقوق: فلسفه حقوق، ناصر کاتوزیان، شرکت سهامی انتشار

۸) فلسفه علوم تربیتی: مریبان بزرگ، غلامحسین شکوهی، دانشگاه تهران

۹) فلسفه جغرافیا: فلسفه جغرافیا، حسین شکوهی، سازمان جغرافیایی گیتاشناسی

۱۰) فلسفه علم تاریخ: فلسفه تاریخ، حسینعلی نوذری، طرح نو

۱۱) فلسفه عرفان: عرفان و فلسفه، استیس/ترجمه بهادالدین خرمشاهی، سروش

۱۲) فلسفه روان‌شناسی: فلسفه روان‌شناسی، ماریو بونزه آردیلا، گروه مترجمان، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

۱۳) فلسفه علم کلام: فلسفه علم کلام، ولفسن/ترجمه احمد آرام، الهدی

۱۴) فلسفه فقه: مجله نقد و نظر، شماره ۱۲

۱۵) فلسفه موسیقی: هشت گفتار درباره فلسفه موسیقی، داریوش صفوت، کتابسرای نیک

درجه دوم
یا
فلسفه علوم

همانطور که از تعاریف فلسفه بدست می آید این علم دارای وسعت و ابعاد زیادی است و از جهت معرفی منابع باید ملاحظات جنبه ها و تقسیمات و حیثیتهای مختلف این علم را در نظر داشت.